

SLAVICA SLOVACA

Ročník 50 • 2015 • **3**
SUPPLEMENTUM

Skrutíniá uniatskych presbyterov z roku 1749

Na vydanie pripravil
Peter Zubko

SLAVISTIKA

SLAVICA SLOVACA

ORGÁN SLAVISTICKÉHO ÚSTAVU JÁNA STANISLAVA SAV
A SLOVENSKÉHO KOMITÉTU SLAVISTOV

Hlavný redaktor: Peter Žeňuch

Redakčná rada:

Desislava Michajlova Atanasova, Mojmír Benža, Václav Čermák, Mária Dobriková,
Ján Doruľa, Júlia Dudášová-Kriššáková, Adriana Ferenčíková, Martin Hurbanič,
Jaromír Krško, Ján Lukačka, Šimon Marinčák, Zuzana Profantová, Cyril Vasiľ,
Peter Žeňuch

Výkonná redaktorka: Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Adresa vydavateľa a sídlo redakcie:

© Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, IČO: 31750940

© Slovenský komitét slavistov, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, IČO: 30842913

Recenzenti:

Prof. PaedDr. PhDr. ThDr. Jozef Jurko, PhD.

Doc. PhDr. Zuzana Lopatková, PhD.

Štúdia a vydanie rukopisu je súčasťou riešenia projektu APVV-14-0029 CyrSlav –
Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia, ktorý je financovaný
Agentúrou na podporu výskumu a vývoja.

SLAVICA SLOVACA

Ročník 50 • 2015 • **3**
SUPPLEMENTUM

Skrutíniá uniatskych presbyterov z roku 1749

Na vydanie pripravil
Peter Zubko

SLAVISTIKA

Obsah

1 Úvod.....	3
2 Rukopis	5
2.1 Pôvod a vznik rukopisu.....	5
2.2 Jazyk rukopisu	7
2.3 Kľúčová terminológia.....	8
2.4 Obsah dokumentu	9
2.5 Pápežské pramene skrutínií	10
3 Pôvodca dokumentu.....	12
3.1 Biskup František Barkóci.....	12
3.2 Uhorský vlastenec.....	13
3.3 Osobný triumf.....	14
4 Kontext kánonickej vizitácie.....	15
4.1 Kánonické vizitácie Jágerského biskupstva.....	15
4.2 Vizitácia Abova a Zemplína.....	17
4.3 Harmonogram vizitácie v roku 1749	18
4.4 Počty veriacich.....	21
5 Všeobecné reálie	23
5.1 Náboženský fundamentalizmus	23
5.2 Konfesia – etnicita – reč	25
5.3 Ekonomické svedectvo	29
5.4 Obecné a spoločné	30
5.5 Procesie a púte	31
5.6 Skrutíniá presbyterov a kazateľov	32
6 Špecifické reálie	33
6.1 Uniati	33
6.2 Kultúrne a ekonomické vyrovnávanie	34
6.3 Rešpektovanie východnej tradície	37
6.4 Prípád Andreja Špácaiho.....	38
6.5 Harmonogram skrutínií.....	41
7 Barkóciho poznámky ku skrutíniám a teologický význam.....	41
7.1 Inštrukcia pre uniátov	41
7.2 Biskupov komentár k vybraným otázkam	42
7.3 Teologické posolstvo	49
8 Záver	51
9 Bibliografia	55
9.1 Archívne pramene.....	55
9.2 Publikované pramene.....	56
9.3 Literatúra.....	57
I. Skrutíniá uniatskych presbyterov (latinský originál).....	61
II. Skrutíniá uniatskych presbyterov (preklad)	77

Skrutíniá uniatských presbyterov z roku 1749

ZUBKO, P.: Scrutiny of the Uniate priests in 1749, *Slavica Slovaca*, 50, 2015, No. 3 (supplementum), pp. 3 – 102 (Bratislava).

In 1646 came the Orthodox believers to the Catholic Church in Uzhgorod. It was established the Uniate Church managed by Mukacheve bishops of the Byzantine rite, but de jure were located in the territory of the Roman Catholic Bishopric of Eger. Only in 1771 it was created the Mukacheve Greek Catholic bishopric. Between 1726 - 1816 there was wrought several documents in the office of the Latin bishop of Eger. Among them special places have a record test of the Byzantine-rite priests. Testing took place within the canonical visitation, when the Latin Bishop visited not only Roman Catholic priests, but also Greek Catholic presbyters and Protestant pastors. Scrutiny revealed the truth about the theological and ecclesiastical level and personal discipline. Presbyters were uneducated and did not know the theological doctrine of their religious beliefs were the simple folk level. This study shows the context of the document and its significance. Part of the study is a faithful transcription of the Latin document and its Slovak translation.

History of the Greek Catholic Church (18th century), the scrutiny priests, relations the East - the West, Latin domination, Uniate, Church Slavic, Eastern Slovakia

1 Úvod

Súčasnú kultúrnu, religióznu, spoločenskú, literárnu, jazykovú a mnohé ďalšie realie a javy na pomedzí Slavia Latina a Slavia Byzantina nemožno pochopiť bez poznania spoločnej minulosti. Ešte aj dnes možno nájsť pramene spoločnej minulosti a po ich analýze pochopiť viaceré javy existujúce po stáročia. Dôkladné poznanie genézy autentických prameňov a objektívna interpretácia zmyslu ich existencie a rovnako aj ich obsahu dovoľuje vysvetliť kvalitu a intenzitu vzájomných vzťahov nielen v minulosti, ale aj v súčasnosti.

Latinský svet sa na svojej východnej hranici stretával s byzantským svetom; obidve strany si budovali k sebe nielen mosty poznania sa, ale aj pomoci, obohatenia, ktorého cieľom bolo zdvíhanie na vyššiu kultúrnu, ale aj morálnu úroveň. Súčasťou tohto historického priestoru bolo aj terajšie územie východného Slovenska. Relácie medzi Východom a Západom prešli bohatým a pohnutým vývojom. Udalosti v jednej krajine mali prirodzený vplyv na vývoj v inej krajine. Ani severovýchodné Uhorsko nebolo izolované, prirodzene inklinovalo k svojim susedom kultúrnu, liturgicky, umelecky či sociálne. Rozhodnutie miestnych cirkevných autorít latinského obradu nadviazalo na

* Prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

podobné staršie aktivity na Cypre, Itálii a Poľsku. Spoločným menovateľom obidvoch strán bolo kresťanstvo, aj keď v dvoch rozličných obradoch. Podstatou únie bolo uznanie primátu pápeža ako výraz spoločenstva (pospolitosti) viery a katolíckej teológie, zachovanie autonómie v oblasti vlastných organizačných štruktúr, cirkevnej disciplíny, liturgie a tradície.¹

Na podnet baziliánov Petra P. Petroviča a Gabriela Košoviča bola Užhorodská únia akciou jágerského biskupa Juraja Jakušiča (1609 – 1647) a jeho sestry Kataríny vydatej za grófa Jána Drugeta (1609 – 1645), ktorému patrilo humenské a užhorodské panstvo, na území ktorého únia vznikla.² Šesťdesiat traja pravoslávni kňazi zo severovýchodného Uhorska pristúpili k únii s katolíckou cirkvou 24. apríla 1646 v Užhorode na hrade. Svätá stolica nepotvrdila Mukačevskú eparchiu a úniu, pretože vtedy nebola do tohto procesu zapojená, takisto neboli formálne spísané podmienky únie. Až pápež Klement XIV. dňa 19. septembra 1771 úradne bulou *Eximia regalium* erigoval Mukačevské gréckokatolícke biskupstvo,³ čím sa súčasne skončilo obdobie priameho zasahovania latin-ských biskupov do uniatskych záležitostí.

Od roku 1716 sa latinskí biskupi intenzívne zaujímali o uniatov, čo sa v bohatej miere prejavilo vo vzniknutej agende,⁴ ktorá bola osobitnou kapitolou cirkevnej politiky jágerských biskupov. V 18. storočí sa zintenzívnilo latinské pôsobenie medzi uniatmi, počas ktorého vzniklo množstvo administratívno-právnych dokumentov, ktoré majú mimoriadnu výpovednú hodnotu, pretože pokrývajú celé dotknuté územie a pokrývajú ho komplexne. Analýzou a následne syntézou týchto prameňov možno identifikovať rozličné reálie a javy, ale aj identifikovať vnútorné problémy nielen v spoločných vzťahoch, ale aj na obidvoch stranách. Skrutiniá uniatskych presbyterov boli jednou z významných udalostí v dejinách latinsko-byzantských vzťahov. Doteraz sme ich nepoznali priamo, všetky informácie boli len nepriame, a preto aj ich interpretácia nemohla byť dôkladná a vyčerpávajúca.

Pohľad na túto problematiku vychádza z autentických latinských prameňov, aj keď v tom istom čase vznikli porovnateľné pramene aj na druhej strane.⁵ V tejto štúdii je

¹ Encyklopedia Katolicka XIX. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2013, s. 1348.

² Sedlák, Peter: Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 163.

³ Bugel, Walerian: Ekleziologie Užhorodské unie a jejích dědiců na pozadí doby. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 58-60.

⁴ Porov. Zubko, Peter: Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, 180 s.; ZUBKO, Peter: Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia II. Košice: Vienaľa, 2009, 152 + 1 s.

⁵ Porov. Гаджега, Василий: Додатки до исторії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинскої. In: Науковий Зборник Товариства Просвіта. Роç. 7-8 (1931), s. 1-167; Гаджега, Василий: Додатки до исторії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинскої. In: Науковий Зборник Товариства Просвіта. Роç. 9 (1932), s. 1-67; Гаджега, Василий: Додатки до исторії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинскої. In: Науковий Зборник Товариства Просвіта. Роç. 10 (1934), s. 17-120; Гаджега, Василий: Додатки до исторії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинскої. In: Науковий Зборник Товариства Просвіта. Роç. 11 (1935), s. 17-182; Гаджега, Василий: Додатки до исторії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинскої. In: Науковий Зборник Товариства Просвіта. Роç. 12 (1937), s. 37-83.

predstavený autentický dokument skrutínií uniatských presbyterov, ktoré sa konali na Zemplíne, Použí a v Šariši len raz, a to v roku 1749 počas kánonickej vizitácie jágerského biskupa latinskej cirkvi Františka Barkóciho. Porovnaním s ďalšími prameňmi, predovšetkým textom samotnej kánonickej vizitácie a ďalšími dokumentmi, vyplýva ich mimoriadnosť nielen v získaní nového zoznamu presbyterov, ktorý sme doteraz nepoznali, ale aj v poznaní teologickej a disciplinárnej úrovne uniatských presbyterov, z čoho možno spoznať širší kontext a stav únie po jej storočnom trvaní.

V druhej časti sa nachádza verný prepis latinského originálu rukopisu dokumentu o skrutíniách uniatských presbyterov z roku 1749 a jeho preklad, aby ho mohli študovať a používať aj tí, ktorí neovládajú latinský jazyk. Princípy prekladu boli zvolené tak, aby slovenský text zodpovedal dikcii i archaickosti latinskej pôvodiny, ale tiež aby čitateľ pochopil zmysel textu. Preklad je opatrený poznámkami so súčasnými názvami lokalít, pretože v texte dominujú adjektíva lokálnych názvov, ktoré nie sú v slovenčine frekventované. Všetky lokality bolo potrebné identifikovať, čo v niekoľkých prípadoch nebolo jednoduché. Do poznámok boli zakomponované porovnania s menami presbyterov podľa kánonickej vizitácie Zemplína (obdobný oficiálny protokol týkajúci sa Šariša sa nezachoval). Biblické citáty sú podľa slovenského vydania Jeruzalemskej biblie, pretože tento preklad vystihuje zmysel autentických textov v súčasnej slovenčine.

2 Rukopis

2.1 Pôvod a vznik rukopisu

Skrutíniá uniatských presbyterov⁶ je jeden z okruhu mnohých latinských administratívno-právnych dokumentov o uniatoch z 18. až začiatku 19. storočia. Podľa stavu zachovanosti biskupských archívov rímskokatolíckej cirkvi v Jágri (Eger, Maďarsko), Košiciach, Satmári (Satu Mare, Rumunsko) a Ostrihome (Esztergom, Maďarsko) možno konštatovať, že všetky vznikli v jedinej biskupskej kancelárii v Jágri v priebehu rokov 1726 – 1816; po rozdelení Jágerskej diecézy na tri časti v roku 1804 došlo k delimitácii archívneho materiálu (s malými výnimkami) podľa územného princípu; materiály zachované v prímasovskom archíve si do Ostrihomu priniesol František Barkóci alebo tam boli úradne presunuté po kánonickom erigovaní Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva (1771), pretože ostrihomský arcibiskup sa stal ich metropolitom, čím boli uniati/gréckokatolíci definitívne vyňatí spod jurisdikcie jágerských biskupov. Podľa tohto materiálu jágerskí biskupi venovali pozornosť uniatom od Šariša, Abova, Zemplína a Použia smerom na východ a juhovýchod. Spišskí uniati patrili do roku 1771 do správy Spišského prepošstva, kde vytvárali samostatnú fraternitu (dekanát), čiže mali rovnocenné postavenie s latinskými farnosťami. Nie je jasné (známe), kto sa staral o veriacich východného obradu na Gemeri, Turni⁷ a Horehroní, ktoré nikdy neboli súčasťou Jágerskej diecézy, ale patrili do Ostrihomského arcibiskupstva a od roku 1776 do Rožňavskej

⁶ Archivum Archidioecesis Agriensis (AAAgr, Archív Jágerskej arcidiecézy, Eger), Archivum vetus (AV), sign. 3416, s. 53-73.

⁷ Po vzniku Košického biskupstva (1804) bola Turňa včlenená do tejto diecézy.

a Banskobystrickej diecézy,⁸ a či bol postoj a prístup latinskej cirkevnej vrchnosti v uniatských záležitostiach na jednotlivých územiach koordinovaný alebo izolovaný a pod.

V priebehu deväťdesiatich rokov vznikli nasledujúce základné administratívno-právne pramene latinskej proveniencie o veriaciach východného obradu:

- (1) Prijatie Zamošskej synody (1726 – 1727).
- (2) Zoznam severozemplínskych uniatských farností (1733).
- (3) Prehľad hospodárskeho zabezpečenia šarišských uniatských farností (1734).
- (4) Prehľad hospodárskeho zabezpečenia zemplínskych uniatských farností (1738).
- (5) Súpis výnosov uniatských presbyterov Jágerskej diecézy (1741).⁹
- (6) Zoznam uniatských farností (1746).
- (7) Latinská kánonická vizitácia Abova (1746).
- (8) Gravamina uniatských presbyterov Marmarošskej, Satmárskej, Ugočskej, Berežskej a Sabolčskej stolice (1748).
- (9) Latinská kánonická vizitácia Zemplína, Použia a Šariša (1749).
- (10) Skrutiniá uniatských presbyterov latinským biskupom a Inštrukcia jágerského biskupa pre uniatov (1749).
- (11) Zoznamy obcí Šariša a Zemplína podľa používaného jazyka a konfesie (1772, 1780).
- (12) Relácie o slávení sviatkov (1794).
- (13) Súpis uniatských farností v predvečer vzniku Prešovskej eparchie (1814 – 1816).

Okrem týchto prameňov sa zachovali aj ďalšie špecifické a menej závažné materiály dokumentujúce túto problematiku, predovšetkým rôzne sťažnosti latinských farárov na vzťahy s uniatmi.

Skrutiniá sú špecifický dokument, ktorý vznikol počas latinskej kánonickej vizitácie Zemplínskej, Užskej a Šarišskej stolice v roku 1749. Jágerský biskup počas nej venoval špeciálny priestor uniatom, aby zistil ich skutočný stav čiže teologickú, morálnu a disciplinárnu úroveň. Skrutiniám predchádzala rok predtým kánonická vizitácia Marmarošskej, Satmárskej, Ugočskej, Berežskej a Sabolčskej stolice, počas ktorej navštívil pri Mukačeve 15. júla 1748 kláštor a Kostol sv. Mikuláša na hore Černek.¹⁰ Tieto skúsenosti biskup využil pri príprave skrutinií v roku 1749. Po skončení vizitácie F. Barkóci spísal inštrukciu,¹¹ ktorá mala byť teologickým a disciplinárnym podkladom pre cirkev-

⁸ Porov. Tomko, Jozef: Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995.

⁹ Connotatio Proventuum Annuorum Venerabilis Cleri Graeci Ritus Unitorum Presbyterorum Anni 1741 Dioecesis Agriensis. In: Forráskok a magyarországi görögkatolikus parókiák történehez. Az egri agházmegye területén szolgáló görögkatolikus papok 1741. évi javadalom-összeírása. Végheő, Tamás – Terdik, Szilveszter – Simon, Katalin (eds.). Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2014, s. 17-545.

¹⁰ AAAgr, AV, sign. 3416, s. 34-39.

¹¹ Instructio pro Ruthenis unitis Dioecesis Agriensis post visitationem anni 1749 parata sub episcopatu Francisci Barkoczy, 145 f. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója az Egri Egyházmegye területén élő görögkatolikus számára (1749). 19. századi kéziratos görögkatolikus szerkönyvek Nyíregulajból és Fábianházáról. Végheő, Tamás – Nyírán, János (eds.). Nyíregyháza: Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 2012, s. 21-144.

né pozdvihnutie uniátov, ale bola odložená ad acta. Táto inštrukcia bola publikovaná až v súčasnosti ako historický prameň a jej štúdium ju na prvý pohľad radí k dokumentom, ktoré podávajú prehľad problémov, ktoré sa vo vzťahoch medzi Východom a Západom tradične objavujú. Avšak v kontexte so skrutíniami treba inštrukciu vnímať v úplne inom svetle, pretože jednoznačne rieši miestne problémy; na druhej strane inštrukcia objasňuje kontext skrutínii a v konečnom dôsledku umožňuje objektívnejšie poznanie obsahu a zmyslu dokumentu, ktorý svedčí o skutočnom teologickom stave uniátov v polovici 18. storočia, preto ide o mimoriadne cenný, jedinečný a obsahovo závažný dokument. Zachovaný rukopis je čistopis a je známy v jedinom exemplári.

2.2 Jazyk rukopisu

Skrutíniá v latinskej pôvodine a v slovenskom preklade sú súčasťou tejto štúdie. Dokument je prepísaný verne, aj s chybami, diakritikou (prízvukmi), sú zachované skutočné medzery medzi slovami tak ako v originálnom texte, rovnako sú presne prepísané veľké a malé písmená a ostatné symboly textu (spojovníky, zdvojené spojovníky) a jeho špecifiká (horné indexy, podčiarknutia). V niektorých slovách nie je jasné, či začiatkové písmeno je veľké alebo malé, v takýchto prípadoch ak nejde o začiatok vety, vlastného alebo zemepisného mena, sme ponechali malé písmeno.

Dokument bol napísaný po latinsky, ktorá bola úradnou rečou v Uhorsku i katolíckej cirkvi, nijako sa neodlišuje od iných súdobých dokumentov ani podobných materiálov jágerskej biskupskej kancelárie. Spôsob spisovania sa snaží byť stručný (zachytáva len podstatu zistených problémov na spôsob taxatívneho vymenovania), vznikol pre potreby administratívnej evidencie, mal úradnú povahu a zo zapísaných zistení sa odvíjala kauzalita v podobe disciplinárnych, pastoračných a podobných usmernení, ďalej štatistika a pod. Formulovanie textu nie je striktné akademické, na niektorých miestach sa odborný štýl prelína s hovorovým štýlom, aj keď tieto časti (napr. pri formulovaní otázok) boli inšpirované dokumentmi vydanými vyššou cirkevnou autoritou (Svätou stolicou, všeobecným koncilom, predpisom kánonického práva a pod.), kde sa nachádzajú kultivované a vycibrené formulácie, ale ich prevzatím bol do nich vnesený subjektívny prvok, odrážajú sa v nich miestne problémy reflektované vlastným spôsobom.

Okrem tradičných pravidiel používaných v latinských textoch badať aj vplyvy žijúcich jazykov: nemčiny (písanie substantív veľkými písmenami), maďarčiny (spájanie predložiek so slovom, na ktoré sa viažu) a slovanských jazykov (prepísovanie priezvisk, najmä pri transliterácii z cyriliky).

Písanie veľkých písmen nie je ustálené, aj keď možno určiť isté zásady, v ktorých sa odrážajú pravidlá ich používania:

- (1) Mená osôb: krstné a priezviská.
- (2) Zemepisné názvy a odvodené adjektíva.
- (3) Zvyčajne substantíva (aj v jednotlivých zloženinách), ale aj iné slovné druhy.

Predložky v texte sú častokrát spojené so slovom, ku ktorému sa viažu (ktoré bezprostredne nasleduje), aj keď niekedy o tom nemožno nadobudnúť istotu.

2.3 Kľúčová terminológia

Latinská vizitačná terminológia presne rozlišovala medzi jednotlivými vierovyznaniami, najmä medzi katolíckymi vyznaniami a nekatolíckymi, nazvanými ako heretické (pri kalvínoch a evanjelikoch)¹² či sektárske („in secta calvini“)¹³ a schizmatické (pri pravoslávnych).¹⁴ Rozdielny pohľad má katolícky dogmatický základ, podľa ktorého si pravoslávni veriaci zachovali tradičnú náuku a disciplínu, všetky sviatosti, predovšetkým Eucharistiu a sviatosť kňazstva, čo je podstata cirkvi. Najpodstatnejší rozdiel, ktorý je zohľadnený v termíne schizma, spočíval v tom, že pravoslávni boli oddelení od viditeľnej hlavy katolíckej cirkvi pápeža, resp. neuznávali pápeža za hlavu cirkvi. Heréza je bludné učenie, heretici odvrhli niektoré články viery, teda učili odlišne až protikladne ku katolíkom, z čoho vyplývali isté praktické konzekvencie navonok viditeľné v pastoračnej praxi, odlišnej disciplíne a liturgii, v (ne)svätení sviatkov. Potom nie každý schizmatik je heretikom (ak sa za herézu nepovažuje neuznávanie pápeža ako hlavy¹⁵), ale každý heretik je schizmatikom. Časť tejto terminológie je živá dodnes.

V prípade uniatov sa veriaci označujú termínom *Ruthenus*. Toto označenie treba rozumieť v náboženskom/konfesionálnom zmysle, pretože je paralelou k termínom katolík, evanjelik, kalvín. Termín *rusnák* nemá vo vizitácii primárne národnostný obsah, aj keď ho možno predpokladať. V texte skrutíní sa nachádza dôkaz o tom, že termín *Ruthenus* je predovšetkým konfesionálny: „Arcipresbyter však tvrdil, že heretika, ktorý sa stane rusnákom (*Hæreticum qvi Ruthenus fieret*), treba pomazať krizmou s ostatnými.“¹⁶ V rusnákych lokalitách sa používal slovenský aj maďarský jazyk, rusínsky jazyk nie všade. Podobný predsudok považovať príslušníka jednej konfesie automaticky za príslušníka konkrétnej národnosti existuje pri kalvínoch, ktorí sú paušálne považovaní za Maďarov, ale preukázateľne existovali aj slovenskí kalvíni v okolí Michaloviec, Trebišova a Šiatrového Nového Mesta.

Pri duchovných sa v prípade rímskokatolíckeho vyznania uvádzalo kánonickoprávne presne determinované pomenovanie *farár* (riadny úradný termín) a pri uniatoch pomenovanie *presbyter* (dogmaticky druhý stupeň kňazstva), kým pri nekatolíkoch sa termín *pastor* považoval skôr za znevažujúci, viažuci sa (len) na kázanie; a aj keď ide o evanjeliové slovo *pastier*, termín nevystihuje sviatosťnosť, prinášanie eucharistickej obete, ktorá je podstatná v katolíckych vyznaniach; označenie *pastor* vzniklo hneď na začiatku reformácie v 16. storočí a používali ho i sami protestanti. Pri uniatoch sa termín *farár* používa len zriedkavo a skôr výnimočne. Farnosti boli organizačne združené v dekanátoch (*districtus*) na čele s dekanmi. Pri uniatoch sa používal výlučne termín arcipresbyter (*archipresbyter*).

¹² Porov. Archivum Archidioecesis Cassoviensis (AACass, Archív Košickej arcidiecézy, Košice), Kánonické vizitácie (KV), Dolný Zemplín, 1749, s. 227.

¹³ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 10, 100, 202-203.

¹⁴ Porov. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 141.

¹⁵ V 18. storočí ešte nebola definovaná dogma o primáte rímskeho biskupa, stalo sa tak až na Prvom vatikánskom koncile (1869 – 1870). Táto náuka nebola nová, ale starobylá, aj keď mala svojich odporcov.

¹⁶ AAAgr, AV, sign. 3416, s. 67.

Pomenovanie sakrálnych objektov rozlišuje medzi katolíkmi a nekatolíkmi. Pri uniatskych chrámoch sa neuvádzal termín *cerkev*, ale latinský názov *kostol (ecclesia)*. Pri nekatolíckych sakrálnych objektoch bol použitý termín *kostol* výnimočne; ak takýto objekt bol kedysi katolícky, ale mnohé pôvodne katolícke chrámy boli u kalvínov a evanjelikov napriek tomu terminologicky označované ako *modlitebne*. V katolíckom kostole sa nachádzalo architektonicky rozlíšiteľné presbytérium (svätyňa), určené na prinášanie eucharistickej obete kňazom, oddelené od lode určenej pre modliacich sa laikov. V byzantskom obrade boli oddelené ikonostasom. Termín *modlitebňa* či *oratórium* zdôrazňuje laický charakter nekatolíckych spoločenstiev. Nekatolícke sakrálny objekty boli nazývané oratóriami alebo modlitebňami, nie kostolmi, aj keď pred reformáciou boli katolíckymi kostolmi. V prípade pravoslávnych sa ich sakrálny objekt nazýval modlitebňou.

Terminológia Barkóciho vizitácií							
vierovyznanie	1	2	3	4	5	6	7
	r. k.	gr. k.	pravoslávne	ev. a. v.	ev. ref.	husiti	židovské
veriaci	katolík (<i>catholicus</i>) latiník (<i>LR</i>)	uniat (<i>RGU</i>) rusnák (<i>Ruthenus</i>) grék (<i>GR</i>)	schizmatik	luterán	kalvín	husita	žid
sakrálny objekt	kostol (<i>ecclesia</i>)	kostol (<i>ecclesia</i> <i>GRU, sui ritus</i>) cerkev	oratórium	oratórium	oratórium kostol (ak bol predtým katolícky; ak bol v čisto kalvínskom prostredí)		
duchovný	farár (<i>parochus</i>)	presbyter (<i>presbyter</i>)	pop (<i>pop</i>)	kazateľ (<i>praedicator</i>)	kazateľ (<i>praedicator</i>)		
dominantná reč	slovenská maďarská	rusínska	ruská? slovanská	slovenská	maďarská	česká?	
menšinová reč	nemecká	slovenská		nemecká	slovenská		
iné pomenovania		katolíci gr. ritu	schizmatici Moskoviti Moskali	heretici sektári	heretici sektári	moravskí kalvíni	

2.4 Obsah dokumentu

V dokumente sa nachádza päťdesiatdva otázok výslovne cirkevnej povahy, ktoré mali zistiť skutočný stav uniatskeho kléru, mali potvrdiť alebo vyvrátiť domnienky, podozrenia alebo fámy, resp. zistiť katolicitu/pravovernosť presbyterov ako kľúčových reprezentantov cirkvi a strážcov pravovernosti. Pod katolicitou treba rozumieť dištancovanie sa od pravoslávnych náuk, niektorých zvykov, ktoré katolícka cirkev považovala za nepresné, zavádzajúce alebo bludné, a príklon ku katolíckej náuke (podľa formulácií pápežov a všeobecných snemov), tiež uznanie pápeža ako hlavy cirkvi.

Otázky boli postavené tak, aby odpoveď na ne bola jednoduchá: áno alebo nie. Len pri niekoľkých otázkach sa žiadala širšia opisná odpoveď. Na otázky s časticou *nonne* sa očakávala pozitívna odpoveď a na otázky s časticou *num* sa očakávala negatívna

odpoveď; také otázky boli len štyri (23, 35, 48, 50). Dôležitým detailom pri niektorých otázkach je použitie častice *an*, ktorá sa prekladá *vari (len)*, *snád' (len)* a má ironizujúci alebo spochybnujúci význam. Z toho možno usúdiť, že vzťah medzi pýtajúcim sa (latinským biskupom) a pýtaným (uniatskym presbyterom) nebol len formálny, ale morálny a moralizujúci, avšak v žiadnom prípade nie pohrdavý.

Otázky možno tematicky rozdeliť do niekoľkých skupín s tým, že niektoré otázky podľa ich obsahu možno zaradiť do viacerých kategórií (identifikačné, disciplinárne, majetkové, pastoračné, dogmatické, morálne, liturgické), pretože na jednej strane zisťovanie reflektovalo konkrétne problémy z praxe, ale na druhej strane obsah, spôsob a stručnosť formulovania otázok vychádzal zo záväzných cirkevných predpisov, dogmatickej a morálnej teológie, liturgických predpisov, ktoré boli prenesené do kánonického práva, a preto nielenže zaväzovali vo svedomí, ale ich nedodržiavanie mohlo mať aj kánonické dôsledky vo forme (1) vyžadovania ich dodržiavania, (2) pastoračného usmernenia, (3) bratského napomenutia, (4) trestu.

2.5 Pápežské pramene skrutínii

V spise sa spomínajú dvaja pápeži: Inocent IV. a Klement VIII. Odvolanie sa na najvyššiu autoritu rímskej cirkvi znamená, že jágerskí biskupi nevymýšľali medzi tunajšou západnou a východnou cirkvou nový spôsob vzťahov, ale inšpirovali sa osvedčenými príkladmi z minulosti blízkej alebo vzdialenejšej cudziny. Ak sa v 30. rokoch 18. storočia príkladom pre biskupské konzistórium v Jágrí stala Zamoščská synoda, koncom 40. rokoch 18. storočia neustávalo štúdium kánonickoprávnej a historickej literatúry, aby sa prípadné osvedčené zahraničné vzory mohli použiť v Jágerskom biskupstve a boli dohľadane ďalšie vzory. V tomto svetle teda dochádzalo k reinterpretácii Užhorodskej únie stredovekého cyperského príkladu, novovekého italského a poľského vzoru.

Z čias pápeža Inocenta IV. (1243 – 1254) sa spomína prípad únie na Cypre, keď tamojší Gréci boli „poslušní Svätej stolici“. Pápež vtedy uznal, že „grécke obrady a zvyky, ktoré neohrozujú dušu, môžu byť tolerované“.¹⁷ Grécki duchovní mali pri krste vykonať pomazanie ako sa to dialo podľa západného rituálu; ich zvyk pomazať celé telo kršteného mal byť tolerovaný v prípade, ak by pri jeho vynechaní malo dôjsť k pohoršeniu. Krizmou mohli mazať len biskupi pri birmovaní. Pomazanie chorých nemalo byť poskytované ako úľava pre kajúcnikov. Hostia (eucharistia) mala byť obnovovaná každých 15 dní, nie iba raz ročne. Omša (liturgia) nemala byť celebrowaná po deviatej hodine. Ranné chvály (utiereň) mali kňazi odriekať pred omšou (liturgiou), nie po nej. Ženy nesmeli poslúhovať pri oltári. Ženatí kňazi smeli sponedať. Nebol stanovený počet možných uzavretých manželstiev; ak vdovec/vdova uzatvorili ďalšie manželstvo, neudelovalo sa požehnanie. Grécki biskupi mali udeľovať sviatosť kňazstva podľa zvyku latinskej cirkvi v siedmich stupňoch, z toho tri svätenia boli vyššie. Z pápežskej strany došlo k istým ústupkom v náuke o očistci. Pápež tiež pripomenul, že kto hovorí proti

¹⁷ Bagliani, Agostino Paravicini a kol.: *Ekspansja Kościoła rzymskiego 1054-1274*. Vauchez, André (ed.). Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 2001, s. 564-565.

Duchu Svätému, nebude mu odpustené ani v tomto ani v budúcom veku,¹⁸ čo znamenalo, že niektoré iné priestupky môžu byť odpustené po smrti. Svätý Pavol učí o očistení skrze oheň veriacich, ktorých skutky boli nedokonalé.¹⁹ Gréci sa nepriechli očisťovaniu duše po smrti, ale nemali názov pre miesto, ktoré latiníci nazývali *purgatorium*. Podľa definície Inocenta IV. je to pomíňajúci oheň, ktorý očisťuje len ľahké a malé hriechy, nie strašné a ťažké hriechy. Pápež sa divil, že Gréci uznávali autoritu Ríma ako arbitra v sporných otázkach viery, hoci odmietali právomoc pápeža pridať do kréda *Filioque*.²⁰ V Inocentovom liste zo 6. marca 1254 kardinálovi Eudesovi z Châteauroux, veľvyslancovi pri cyperských Grékoch, bol prvýkrát v dejinách pápežská definícia očistca.²¹

Druhým prameňom skrutínií bol pápež Klement VIII. (1592 – 1605). Prvý významný byzantsko-latinský problém sa týkal Itálie. Dňa 30. augusta 1596 vydal inštrukciu *Presbyteri Graeci*, v ktorej riešil pomazanie krizmou po krste a pri birmovaní; podstatou ustanovenia bol princíp nemiešania dvoch rítov a rozhodnutie, aby grécki presbyteri nepoužívali matériu požehnanú latinským biskupom.²²

Vzorom uniatskych snažení pre Jägerské biskupstvo bola predovšetkým Brestská (Brestsko-litovská) únia z roku 1596, ktorá sa uskutočnila za pontifikátu Klementa VIII. Príčinou vzniku únie bola politická situácia, snaha vymaniť sa spod vplyvu ruského cára nárokovúceho si litovsko-ruské kraje, najmä po vytvorení patriarchátu Moskvy a celej Rusi (1589).²³ Toto úsilie sa dialo so súhlasom a zapojením všetkých potrebných autorít: poľského kráľa, zainteresovaných latinských a pravoslávnych biskupov, miestnej šľachty a pápeža. Inšpirujúcim vzorom o možnosti takéhoto aktu bola Florentská únia z čias pápeža Eugena IV. (bula *Laetentur caeli* zo 6. júla 1439),²⁴ ktorá vyriešila vieroučné a niektoré disciplinárne problémy. Väčšina poľských rokovaní bola tajná a dohodli sa na nich nasledujúce podmienky: zachovanie vlastnej liturgie a liturgického cirkevnoslovenského jazyka, ponechanie juliánskeho kalendára, zrovnoprávnenie cirkevnej hierarchie s latinskou, právo metropolitu potvrdzovať sufragánnych biskupov, uniati príjmu všetky

¹⁸ Evanjelium podľa Matúša 12,32b: „Kto by však niečo povedal proti Duchu Svätému, tomu sa neodpusti ani v tomto veku ani v budúcom.“

¹⁹ Prvý list Korint'anom 3,10-15: „Podľa Božej milosti, ktorú som dostal, ako múdry staviteľ položil som základ a iný na ňom stavia. Ale každý nech dáva pozor, ako stavia! Lebo iný základ nikto nemôže položiť ako ten, čo je už položený, a ním je Ježiš Kristus. Či niekto na tomto základe stavia zo zlata, striebra, drahých kameňov, dreva, sena či slamy, dielo každého vyjde najavo. Deň Božieho súdu to ukáže, lebo sa musí ukázať v ohni, oheň preskúša akosť každého diela. Ak dielo postavené na základe zostane, robotník dostane odmenu; ak jeho dielo zhorí, utrpí škodu, no život si zachráni, ale ako cez oheň.“

²⁰ DS 830-838. In: Denzinger, Heinrich: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, 43a edizione bilingue a cura di Peter Hünermann. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2012, s. 474-479; Chadwick, Henry: *Historia rozlamu Kościoła wschodniego i zachodniego od czasów apostolskich do Soboru Florenckiego*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2009, s. 312.

²¹ Goff, Jacques Le: *Zrození očistce*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 273.

²² DS 1990-1992. In: Denzinger, Heinrich: *Enchiridion symbolorum*, s. 780-783.

²³ Gudziak, Borys A.: *Kryzys i reforma. Metropolia kijowska patriarchat Konstantynopola i geneza unii brzeskiej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008, s. 245-273.

²⁴ *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tom III (1414 – 1445)*. Baron, Arkadiusz – Pietras, Henryk (eds.). Kraków: Wydawnictwo WAM – Księża Jezuiti, 2004, s. 458-477.

katolícke dogmy a uznajú pápeža za svoju hlavu. Pápež Klement VIII. bulami *Magnus Dominus et laudabilis nimis* z 23. decembra 1595 a v inej bule s názvom *Decet Romanus Pontificem* z 23. februára 1596 tieto podmienky potvrdil. Brestská únia bola slávnostne vyhlásená na synode v Breste Litovskom 6. – 10. októbra 1596.²⁵

3 Pôvodca dokumentu

3.1 Biskup František Barkóci

Centrálnou osobnosťou kánonickej vizitácie a skrutníí uniatskych presbyterov je František Barkóci (Barkóczy de Szala) (1710 – 1765) (jágerským biskupom 1745 – 1761). Pochádzal zo zemplínskej grófskej rodiny. Rodičia František (1650 – 1711) a Juliana, rod. Zičiová (Zichy) boli pochovaní v krypte kostola Všetkých svätých v Humennom. Otec bol zemplínskym županom. František mal jedenástich súrodencov. Bol hlboko vzdelaný, rozprával niekoľkými jazykmi, mal rád barokovú nádheru a prepych. Bol absolútne oddaný panovníkovi, na rozdiel od svojho nástupcu v Jágrí Karola Esterháziho (Eszterházy) (jágerským biskupom 1762 – 1799), ktorý bol viac oddaný pápežovi v Ríme než cisárovi vo Viedni.

Do dedičného panstva Barkóciovcov patrilo hrad Čičva a okolité panstvo na čele s kaštieľom (kúriou) v susednej obci Tovarné.²⁶ K barkóciovským majetkom patrilo viacero nehnuteľností, napr. Pavlovce nad Uhom.

František Barkóci sa narodil 15. októbra 1710 na hrade Čičva („ad capellam, infra arcem Csicsva, locum nativitatis nostrae exstructam“),²⁷ zomrel 18. júna 1765 v Bratislave. Pochovaný bol v krypte Dómu sv. Martina v Bratislave. Gymnázium absolvoval v Košiciach (1722 – 1726), filozofiu študoval na Trnavskej univerzite (doktorát 1730), teológiu študoval štyri roky v Ríme na kolégiu Germanico-Hungaricum. Za filozofickú dizertáciu mu cisár Karol VI. daroval zlatú reťaz a titul prepošta. Ordinovaný bol v roku 1734 pre službu Jágerskej diecézy. Po vysviacke pôsobil v Jágrí ako mestský farár a kanonik. V roku 1740 sa stal prepoštom v Spišskej kapitule a tenagrijským (*Tenagrensis*) titulárnym biskupom (1740 – 1744).²⁸ V roku 1741 dostal titul skutočný vnútorný radca a v roku 1743 sa stal sudcom sedmipanskej tabule. Dňa 30. decembra 1744 bol vymenovaný za jágerského biskupa a konsekrovaný bol v roku 1745. Súčasne sa stal hevešským a külsö-solnockým županom. V roku 1756 založil v Jágrí kníhtlačiareň s tlačiarskou rodinou Royerovcov, neskôr ju v roku 1762 presťahoval do Ostrihomu. Dňa 13. júla 1761 bol vymenovaný za ostrihomského arcibiskupa a stal sa uhorským prímásom. Po tureckom období sa výrazne podieľal na ukončení rozsiahlej rekonštrukcie Ostrihomu, podporoval umenie a vedu. Do Ostrihomu preložil z Trnavy sídlo prímasa. Od roku

²⁵ Encyklopedia Katolicka II. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1976, s. 1126-1128.

²⁶ Kaštieľ bol zničený počas prechodu frontu v druhej svetovej vojne koncom roku 1944.

²⁷ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 278. V slovenskej bibliografii sa nesprávne uvádza (obec) Čičava, ktorá je inou lokalitou.

²⁸ Hradszky, Josephus: Initia progressus ac praesens status Capituli ad Sanctum Martinum e. c. de Monte Scepusio olim Collegiati sub jurisdictione archiepiscopi Strigoniensis nunc vero Cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi constituti. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1901, s. 474.

1762 bol hlavným školským inšpektorom krajín svätoštefanskej koruny. Z poverenia uhorského snemu sa podieľal na urovnávaní sporov okolo spišských miest zálohovaných Poľsku. Dňa 5. mája 1763 bol založený Rad svätého Štefana;²⁹ František Barkóci sa 6. mája 1764 stal jedným z prvých nositeľov veľkriža tohto radu.

Viaceré pastierske listy a príležitostné kázne vydal tlačou:³⁰

1. *Epistola encyclica ad clerum populumque Agriensem*. Agriae 1745.
2. *Edictum episcopale Agriense de ritu celebrandorum festorum*. Agriae 1754.
3. *Sermo, quem ad frequentem suae dioecesis clerum habuit in cathedrali sua ecclesia Agriensi* 1754. Budaë.
4. *Nova dispositio sacrae scripturae in ordinem ita redactae, ut quolibet anno commode et cum fructu legi possit*. Agriae 1756.
5. *Sermo habitus Tyrnaviae die 27. sept. 1761*. Vindobonae 1761.
6. *Epistola pastoralis ad diocesis Agriensis clerum et populum*. Agriae 1761.
7. *Epistola pastoralis ad archi-episcopatus Strigoniensis clerum et populum*. Agriae 1761.
8. *Epistula pastoralis ad capitulum Strigoniense*. Agriae 1761.
9. *Paraenesis ad clerum populumque Strigoniensem*. Tyrnaviae 1762.
10. *Catechismus ex decreto SS. Concilii Tridentini ad parochos*. Tyrnaviae 1762.
11. *Exuviae Emerici e com. Eszterházy, episcopi Nitriensis*. Strigonii 1763.
12. *Sermones, quos nomine adstantium exc. procerum i. statuum et eo Regni Hungariae dixit*. Posonii 1764.
13. *Epistola pastoralis ad a. episcopatus Strigoniensis clerum et populum*. Agriae 1764.
14. *Allocutio nomine statuum in regni limitibus apostolicae reginae venientis ad comitia Posonium*. Posonii 1764.

3.2 Uhorský vlastenec

Vo vizitačnom protokole Zemplínskej stolice badať vzácny osobný rozmer Františka Barkóciho, ktorý bol rodákom zo Zemplína. Barkóci ako syn uhorskej vlasti si ctil vlastnú krajinu, pretože garantovala množstvo práv šľachte a cirkvi, do ktorej patril; mal hlboký vzťah k rodnému kraju, kde počas vizitácie strávil niekoľko týždňov. Tešil sa, že kaplnka Povýšenia Svätého kríža pod hradom Čičva, kde sa narodil,³¹ je pútnickým miestom. Zrejme na tom mali zásluhu jeho predkovia, ale to sa vo vizitácii nespomína. V rodinnom sídle v susednom Tovarnom prežil v lete 1749 niekoľko dní, ktoré boli na-

²⁹ Bodrogi, Péter – Molnár, József – Zeidler, Sándor: Nagy magyar kitüntetéskönyv. A magyar állam rendjelei és kitüntetései. Budapest: Rubicon-könyvek, 2005, s. 33.

³⁰ Sugár, István: Az egri püspökök története. Budapest: Szent István társulat, 1984, s. 406-424; Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) I. Martin: Matica slovenská 1986, s. 147; Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Pašeka, Július (ed.). Bratislava: Lúč, 2000, stĺp. 56-57; Biografický lexikón Slovenska I. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2002, s. 234-235; Sedlák, Peter: Kňazské a rehoľné osobnosti z historického územia Košickej arcidiecézy. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2014, s. 26-30.

³¹ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 278.

plnené nielen biskupskou pastoráciou, ale aj súkromným programom. Predtým tu bol na návšteve okolo 23. septembra 1742 ešte ako spišský prepoš a vtedy tu posvätil zvony pre hornozemplínske kostoly v Lubiši, Ohradzanoch a Udavskom.³²

Špeciálnym cieľom zemplínskej vizitácie po Podčičve a Tovarnom bol filiálny kostol Najsv. Trojice v Sečovskej Polianke, ktorý kedysi obnovil biskupov otec a zrejme to bol významný rekatolizačný počin, pretože kostol sa stal významným pútnickým miestom širšieho regiónu a takým bol aj v čase vizitácie Františka Barkóciho.³³

Biskup prejavil osobitnú úctu svojim nebohým rodičom, ktorí boli pochovaní vo františkánskom kláštornom Kostole Všetkých svätých v Humennom v špeciálnej bočnej kaplnke sv. Bonifáca. Verejne za nich odslúžil zádušnú omšu 10. júla 1749.³⁴

Vo vizitačnom protokole je prítomný národný uhorský duch, pretože vizitátori zisťovali, či miestni obyvatelia ovládajú aj maďarský jazyk, alebo či mu aspoň rozumujú. Nešlo o zámernú maďarizáciu, lebo biskup rovnako dbal o to, aby v lokalitách, kde boli hoci len nemnohí Slováci, farári ovládali reč všetkých jazykových skupín, a teda aj slovenskú. Tá bola potrebná pre kázne, katechizáciu a veľkonočnú spoveď, ale aj vysluhovanie niektorých ďalších sviatostí, pobožností a svätenín, keď bolo možné použiť národnú reč: krst, sobáš, posledné pomazanie, pohreb atď. V niekoľkých farnostiach výnimočne pôsobili kňazi, ktorí sa nenaučili slovenský jazyk, a kňazi, ktorí ho zvládli len na tej úrovni, že zrejme zvládli len niekoľko slov a fráz, aby mohli počúvať veľkonočné spovede (napr. vo farnostiach Encs, Forró, Haniska, Tarcal, Tokaj).

3.3 Osobný triumf

Zemplínska vizitácia bola v kontexte episkopátu a doby triumfálnou barokovou cestou. František Barkóci sa počas nej vo svetle vizitačného protokolu javí ako sebavedomý človek pochádzajúci z vysoko urodzeného rodu, ktorý mal vynikajúcich a slávnych predkov, preto nebol neznámym mužom. Barkóci sa ako spišský prepoš a ako jágerský biskup v roku 1746 správal neskúsene, ale v roku 1749 sa choval už ako skúsený uhorský prelát, ako klasický cirkevný feudál. Do Tovarného František Barkóci sústredil vrchol svojho vplyvu a vlastnej slávy, ktorou vplýval na pospolitý ľud. Triumf v rámci barokovej zbožnosti umožňovala aj liturgia, ktorá síce bola celebrowaná súkromne (omše), ale vysluhovanie sviatosti birmovania a pontifikálne prijatia a návštevy mali nielen osobný a cirkevný, ale aj spoločenský, politický, sociálny, ale predovšetkým rekatolizačný rozmer. Okrem toho s biskupom cestovala bandéria a služobníctvo, na ktoré mal podľa uhorského práva nárok. Triumf rekatolizácie sa prejavil vo vzťahu k nelatinským duchovným, resp. cirkevným spoločenstvám, a to na základe uhorského, kánonického a zvykového práva:

(1) Uniaty boli vnímaní iba ako obradová entita v rámci katolíckej cirkvi. Uniatizmus bol dobovým riešením, ktorý sa zrodil dávno pred Barkóciho vizitáciou a onedlho sa ukázal ako prekonaný, keď bolo v roku 1771 pápežom kánonicky erigované Mukačevské gréckokatolícke biskupstvo. Mukačevský biskup Michal Manuel Olšavský (1742

³² AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 76-77, 100-102, 104, 109-110.

³³ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 281-282.

³⁴ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 94.

– 1767)³⁵ bol jágerským biskupom považovaný za obradového vikára, ktorý bol prítomný na skrutíniách uniatskeho kléru na Stropkovskom hrade, ale zrejme bol prítomný na skúškach uniatskeho kléru aj na iných miestach.

(2) Nekatolíci (kalvíni a evanjelici). Katolícka cirkev ich považovala za heretikov a ich cirkevné spoločenstvá za sekty. Biskup sa rozčuľoval, že krátko pred konaním vizitácie aj napriek protestom katolíckych farárov zemplínsky stoličný úrad mlčky obchádzal nelegálne budovanie kalvínskych oratórií, ktoré boli postavené bez úradného súhlasu; kalvíni boli aj medzi úradníkmi stolice, preto v tomto prípade nekonali. Táto kalvínska svojvôľa sa týkala lokalít: Malé Raškovec, Nižný Žipov, Šiatrové Nové Mesto (Sátorajaujhely) a Zemplénagárd.

Aj keď bola Barkóciho cesta na východné Slovensko triumfom, bola to zároveň predzvesť meniaceho sa spoločenstva, konca baroka a ustáľovania náboženských pomerov v duchu existujúcej náboženskej slobody.

4 Kontext kánonickej vizitácie

4.1 Kánonické vizitácie Jágerského biskupstva

Skrutíniá majú úzky súvis s kánonickou vizitáciou biskupa Františka Barkóciho, pretože sa odohrali počas nej, boli plánovanou súčasťou biskupovej cesty po Zemplíne, Použí a Šariši. Vizitácie boli klasickým nástrojom v duchovnej správe, ktorý kontroloval a v prípade potreby usmerňoval pastoračiu. Konali sa už v stredoveku a tento inštitút prevzali aj protestantské cirkvi. V katolíckej cirkvi zohrali vážnu úlohu po Tridentskom sneme v období rekatolizácie. Vizitácia mala váhu miestneho zákona, v nej zachytené vzťahy (napr. medzi patrónom a farnosťou) a pomery (napr. majetkové, vlastnícke, ekonomické, robotné povinnosti) boli spísomnením zakonzervované a stabilizované, farár a jeho nástupcovia sa na vizitačný protokol mohli kedykoľvek odvolávať. Ak niekde vznikol nejaký problém, biskup ho počas vizitácie vyriešil tým, že vydal záväzné rozhodnutie, ktoré sa stalo súčasťou vizitačného protokolu.

František Barkóci bol prvý jágerský biskup, kto vo svojej diecéze vykonal riadnu biskupskú vizitáciu v potridentskom období; akékoľvek predchádzajúce vizitácie robili z biskupovho poverenia dekaní (vicearcidiakoni) alebo arcidekaní (arcidiakoni). Vizitácia zohrala stabilizačnú úlohu v procese rekatolizácie. V rámci disciplinarizácie sa už niekoľko desaťročí predtým konali dekanské vizitácie a synody, zostavovali sa rozličné správy a hlásenia. Prvotná ťarcha rekatolizácie v Jágerskej diecéze bola na pleciach rehoľníkov (jezuiti, pavlíni, františkáni),³⁶ jágerskej kapituly a jágerského biskupa.³⁷

³⁵ Hodinka, Antal: A munkácsi görög-katholikus püspökság története. Budapest: Magyar tudományos akadémia, 1909, s. 603.

³⁶ Sedlák, Peter: Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva, s. 169-176.

³⁷ Zubko, Peter: Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 19-28; Zubko, Peter: Pôsobenie Jágerskej kapituly v Košiciach. In: Kapituly kanonikov. Zborník príspevkov monote-matického seminára s medzinárodnou účasťou z cirkevných dejín, Košice 13. marca 2003. Zubko, Peter – Hišm, Cyril (red.). Košice: Katedra cirkevných dejín, Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2003, s. 33-43; Potvrdenie jezuitskej Košickej univerzity „Zlatou bulou“ Leopolda I. 350. výročie. Súbor štúdií. Lach, Milan – Marinčák, Šimon (eds.). Košice: Centrum spirituality Východ–Západ Michala Lacka v Košiciach, 2011.

Prostredníctvom viacerých patrónov sa vracal katolicizmus do mnohých lokalít. Rekatolizácia sa šírila z veľkých a centrálnych farností do ich okolia a všeobecne z juhu na sever. V čase Barkóciho vizitácie bola hustejšia sieť latinských farností na juhu a v centrálnych sídlach. Najmladšie obnovené katolícke farnosti sa nachádzali v severnejších častiach a v okrajových vidieckych lokalitách.³⁸

Latinské prostredie na Zemplíne v 18. storočí možno zhrnúť do tabuľky, v ktorej je prehľad vzniku/obnovenia katolíckych farností.

Rímskokatolícke fary na Zemplíne v 18. storočí			
Vznik/ obnovenie	Počet fár		
	farností	miestne kapelánie	Σ
pred 1700	12		12
1701-1710	2		2
1711-1720	15		15
1721-1730	7		7
1731-1740	5	1	6
1741-1750	4		4
1751-1760	3		3
1761-1770	3		3
1771-1780	1		1
1781-1790	4	9	13
1791-1800		1	1
Σ	56	11	67

V 18. storočí na Zemplíne existovalo 67 rímskokatolíckych fár, z toho bolo 56 riadnych a plnohodnotných farností a 11 miestnych kapelánií. Najviac nových farností vzniklo v 2. a 3. decéniu 18. storočia. Iným výrazným obdobím bolo predposledné decénium 18. storočia, do ktorého spadajú tzv. jozefínske regulácie. Jozef II. (1780 – 1790) nariadil, aby veľké farnosti, ktorými prechádzali prirodzené a ťažko prekonaateľné prekážky (rieky, hrebene hôr, močiare), tieto boli aj administratívnymi hranicami farností. Jágerský biskup v tomto období zriadil 13 fár, ale až 9 z nich boli miestne kapelánie. Všetky boli neskôr v 19. storočí povýšené na farnosti. Tieto regulačné princípy sú prítomné už v Barkóciho vizitácii v polovici 18. storočia.³⁹

František Barkóci zvizitoval celú Jágerskú diecézu podľa stolíc, ktoré sa z väčšej časti kryli s územím rímskokatolíckych arcidiaconátov. Vizitované neboli len latinské

³⁸ Zubko, Peter: Katolícke farnosti na Zemplíne v 18. storočí podľa záznamov jágerských biskupov. In: Kresťanstvo v dejinách Zemplína. Zborník z rovnomennej celoslovenskej vedeckej konferencie, konanej 17. – 18. septembra 2010 v Michalovciach. Michalovce: Zemplínskej múzeum Michalovce – Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 175-187.

³⁹ AACass, KV, Abov, 1746, s. 26, 33, 85, 108, 132, 249; Horný Zemplín, 1749, s. 41, 213.

farnosti a ich farári, ale aj nelatinské cirkvi: uniati, pravoslávni, evanjelici a kalvíni. Biskup navštívil jednotlivé farnosti podľa tohto harmonogramu:

- 1746 Heveš, Boršod, Abov.
- 1748 Satmár, Ugoča, Bereg, Marmaroš, Sabolč.
- 1749 Zemplín, Už, Šariš.⁴⁰

Barkóciho episkopát v Jágerskej diecéze (1745 – 1761) patrí medzi kľúčové, pretože za jeho pôsobenia bola dovŕšená jedna z finálnych fáz rekatolizácie, po ktorej prirodzene nasledovalo erigovanie nových rímskokatolíckych diecéz so sídlami v Košiciach, Satmári, ale aj gréckokatolíckych eparchií v Mukačeve a neskôr aj Prešove. Bez pastoračnej práce biskupa Barkóciho a jeho záujmu o uniátov, by sa erigovanie gréckokatolíckeho biskupstva výrazne oddialilo. V čase začiatku Barkóciho služby v Jágerskom biskupstve v pastorácii pôsobilo 241 farárov (217 diecéznych, 24 rehoľných) a 13 kapláni. V Abovskom arcidiakonáte pôsobilo 28 kňazov (22 diecéznych, 4 rehoľní, 2 kapláni), v Šarišskom arcidiakonáte 47 kňazov (44 diecéznych, 2 rehoľní, 1 kaplán), v Zemplínskom arcidiakonáte (len dolný Zemplín) 45 kňazov (37 diecéznych, 6 rehoľných, 2 kapláni), v Užskom arcidiakonáte 8 diecéznych kňazov.⁴¹ To, že jágerskí biskupi mali záujem o uniatskych presbyterov, ktorých bola väčšina, dovoľuje vysloviť hypotézu, že sa s nimi počítalo v rekatolizácii severovýchodného Uhorska proti protestantom, no tento potenciál nebolo možné využiť zrejme kvôli istej kríze a spoločenskom zaostávaní za väčšinovým prostredím. Barkóciemu sa tento problém nepodarilo vyriešiť, aj keď tento úmysel zjavne mal.

4.2 Vizitácia Abova a Zemplína

Pramene rímskokatolíckej cirkvi o iných cirkvách a cirkevných spoločenstvách patria medzi vzácne pramene s informáciami, aké sa často nezachovali v archívoch nelatinských cirkví. Ich význam spočíva v úplnosti a komplexnosti, pokrývajú všetky lokality daného územia; pohľad latinského spoločenstva na nelatinské býval odlišný a aj keď mu možno vyčítať istú jednostrannosť, do značnej miery býval objektívny. Kánonické vizitácie mali administratívno-právny charakter, obsahovali odpovede na stanovené otázky. Výber otázok a odpovede na ne sú dodnes zdrojom pôvodných a autentických informácií o objekte, ktorého sa týkali.

Kánonická vizitácia bol osobitný druh biskupskej pastoračnej služby v jeho vlastnej diecéze, ktorej cieľom bolo zistenie stavu diecézy, definovanie existujúcich problémov, ale častokrát aj disciplinarizácia cirkevného života. Rovnako to bolo aj v prípade Barkóciho vizitácie. Skrutíniá uniatskych presbyterov prebehli v čase, keď bol jágerský biskup v najlepšej vizitáčnej kondícii. Progres možno pozorovať porovnaním prvej a poslednej vizitácie na príklade Abova z roku 1746 a Zemplína z roku 1749.

⁴⁰ Sugár, István: *Az egri püspökök története*, s. 408; Sedlák, Peter: *Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva*, s. 206.

⁴¹ Sugár, István: *Az egri püspökök története*, s. 408.

Medzi obidvoma vizitáciami je časový odstup len tri roky, ale výpovedná hodnota protokolov je priepastná. Vyplývalo to z pastoračných skúseností, ktoré biskup mal, ale aj z charakteru vizitovaného územia, konkrétne stavu kresťanstva v týchto stoliaciach. Kým vizitácia Abovského arcidiakonátu bola dokonale pripravená presnými otázkami, na ktoré boli v protokole zaznamenané odpovede, jej výpovedná hodnota je úradnícky suchá, bez zaznamenania nejakého ducha, ktorý by umožnil neznalému pozorovateľovi (čítajúcemu vizitačný protokol) bez problémov a ľahko spoznať dané územie či jeho obyvateľov. Vizitácia Zemplínskej stolice sa uskutočnila neskôr a biskup zvolil tento postup zrejme preto, lebo Zemplín bol väčším územím, nábožensky oveľa pestrejším než Abov, s oveľa hustejšou sieťou katolíckych farností obidvoch obradov, bol aj geograficky komplikovanejší. Výpovedná hodnota vizitačného protokolu Zemplínskeho arcidiakonátu v porovnaní s Abovským arcidiakonátom je značná. Objekt, metódy a cieľ boli rovnaké, a predsa bola prezentácia Zemplína vykonaná podrobnejšie, kvalitnejšie, nebola urobená formou odpovedí na vopred stanovené otázky, ale sleduje konkrétne vzťahy v jednotlivých lokalitách. Rozdiel medzi vizitáciami bol aj v pramennej báze. Primárnym svedectvom a informačnou základňou bol latinský klérus. Bolo to prirodzené, pretože išlo o katolícku vizitáciu. Kým v Above ostalo len pri tomto prameni, na Zemplíne pribudol ďalší zdroj, ktorý prispel istému stupňu objektivizácie interkonfesionálnych vzťahov, a tým boli skrutíniá uniatskych a nekatolíckych duchovných. Ich obsah bol presne stanovený, a aj keď zohľadňoval latinskú dominanciu, ale súčasne bol snahou o objektivizáciu. Biskup sledoval kráľovský mandát, resp. vlastné predstavy o katolíckom kráľovstve, čo vo vizitácii badať pri viacerých formuláciách. Ako vyplýva zo samotnej vizitácie, bola to len idealistická predstava, ktorá bola v skutočnosti prekonaná, pretože spoločnosť smerovala k náboženskej pluralite a slobode.

4.3 Harmonogram vizitácie v roku 1749

Vizitácia v roku 1749 sa neuskutočnila bez prípravy. Predchádzal jej administratívny súpis, ktorý sa uskutočnil už v roku 1746 a týkal sa Abovskej, Zemplínskej, ale aj ostatných stolíc pod Barkóciho cirkevnou správou. Isté podklady k protokolu pripravili miestni latinskí farári a dekáni, ktorých texty boli použité ako koncepty k vizitácii. Biskup tak mal vopred základný prehľad, ktorý mu umožnil pripraviť si časový harmonogram vizitácie. Vizitácia Zemplínskej, Užskej a Šarišskej stolice nebola len formálna, ale dôkladne pastoračne pripravená. Biskup navštívil väčšinu farských latinských kostolov, niektoré filiálne kostoly, dokonca aj niektoré cerkvi (Dúbravka, Vyšná Olšava). Návštevy boli vopred naplánované, aj keď niektoré chrámy biskup navštívil spontánne počas cesty. Na niektorých miestach biskup vyslúžil sviatosť birmovania, posvätil zvony a vyskúšal nelatinských duchovných. Vo vybraných lokalitách sa biskup zdržal dlhšie, aj niekoľko dní. Býval v kaštieloch miestnych katolíckych zemepánov a županov, ktorí to pokladali za česť a výsadu. Barkóci sa dlhšie zdržal na rodinných majetkoch. Na farách nebýval, lebo to boli jednoduché murované

alebo drevené domy s jednou až tromi izbami, častokrát tam farár býval so svojimi domácimi a pre hostí nezostávalo miesto, už vôbec nie pre biskupa so sprievodom. Výnimkou boli len fary v Šiatrovom Novom Meste a slobodných kráľovských mestách Šarišskej stolice Bardejov, Sabinov a Prešov.

Podľa vizitačných protokolov možno zostaviť harmonogram návštev. Samozrejmosťou boli návštevy farských kostolov, pozoruhodnosťou návštevy filiálnych kostolov, kaplniek a cerkví. Biskup si našiel čas aj pre administratívnu prácu. Priebežne si študoval koncepty vizitačných zápisov, vydával potrebné nariadenia pre zvizitované farnosti. Harmonogram vizitácie v roku 1749, počas ktorej boli uskutočnené aj skrutíniá, bol nasledujúci:⁴²

- NE 18. mája 1749 *Jáger*. Začiatok cesty.
- PO 19. mája 1749 *Girincs*. Vizitácia farnosti. *Gesztely*. Vizitácia farnosti.
- ST 21. mája 1749 *Mád*. Vizitácia farnosti. Skrutíniá kazateľov. *Szerencs*. Vizitácia farnosti.
- ŠT 22. mája 1749 *Tállya*. Vizitácia farnosti.
- PI 23. mája 1749 *Monok*. Vizitácia farnosti.
- NE Turíce 25. mája 1749 *Tokaj*. Vizitácia farnosti.
- PO 26. mája 1749 *Tokaj*. Požehnanie zvonov. *Bodrogkeresztúr*. Skrutíniá presbyterov.
- UT 27. mája 1749 *Tarcal*. Vizitácia farnosti.
- ST 28. mája 1749 *Bodrogkeresztúr*. Vizitácia farnosti.
- ŠT 29. mája 1749 *Olaszliszka*. Vizitácia farnosti.
- PI 30. mája 1749 *Erdőbénye*. Vizitácia farnosti.
- SO 31. mája 1749 *Tolcsva*. Vizitácia farnosti.
- NE 1. júna 1749 *Blatný Potok*. Vizitácia farnosti.
- PO 2. júna 1749 *Šiatrové Nové Mesto*. Nocľah 2. – 10. júna.
- UT 3. júna 1749 *Šiatrové Nové Mesto*. Vizitácia farnosti. Požehnanie zvonov. Skrutíniá kazateľov.
- ST 4. júna 1749 *Cejkov*. Vizitácia farnosti. *Pácin*. Vizitácia farnosti.
- ŠT Božie telo 5. júna 1749 *Šiatrové Nové Mesto*. Skrutíniá presbyterov.
- SO 7. júna 1749 *Svätá Mária*. Kostol a biskupský majetok. *Rad*. Vizitácia farnosti.
- NE 8. júna 1749 *Velké Trakany*. Vizitácia farnosti.
- PO 9. júna 1749 *Boťany*. Vizitácia farnosti.
- UT 10. júna 1749 *Lastovce*. Vizitácia farnosti. *Velký Kazimír*. Vizitácia farnosti.
- ST 11. júna 1749 *Trebišov*. Vizitácia farnosti.
- ŠT 12. júna 1749 *Slivník*. Vizitácia farnosti. *Velké Ozorovce*. Vizitácia farnosti. *Plechotice*. Vizitácia farnosti.
- PI 13. júna 1749 *Sečovce*. Vizitácia farnosti. *Parchovany*. Nocľah 13. – 17. júna.
- SO 14. júna 1749 *Parchovany*. Vizitácia farnosti.
- NE 15. júna 1749 *Sečovská Polianka*. Návšteva kostola Najsv. Trojice, ktorý v roku 1708 získal biskupov otec František Barkóci. Miesto sa následne stalo význam-

⁴² Porov. protokoly vizitácií; Sedlák, Peter: Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva, s. 212-219.

- nou pútnickou lokalitou. Požehnanie zvonov. Skrutíniá presbyterov.
- PO 16. júna 1749 *Bačkov*. Návšteva obce.
- UT 17. júna 1749 *Sačurov*. Vizitácia farnosti. *Vranov nad Topľou*. Vizitácia farnosti.
- ST 18. júna 1749 *Nižný Hrušov*. Vizitácia farnosti.
- ŠT 19. júna 1749 *Trhovište*. Vizitácia farnosti. *Budkovce*. Vizitácia farnosti, skrutíniá presbyterov. *Dúbravka*. Návšteva cerkvi.
- PI 20. júna 1749 *Pavlovce nad Uhom*. Vizitácia farnosti. Nocľah 20. – 24. júna.
- UT 24. júna 1749 *Pavlovce nad Uhom*. Požehnanie zvonov.
- PI 27. júna 1749 *Užhorod*. Skrutíniá presbyterov a kazateľov.
- NE 29. júna 1749 *Vinné*. Skrutíniá kazateľov.
- PO 30. júna 1749 *Michalovce*. Skrutíniá presbyterov a kazateľov.
- UT 1. júla 1749 *Michalovce*. Vizitácia farnosti.
- ST 2. júla 1749 *Strážske*. Vizitácia farnosti. Skrutíniá presbyterov. *Staré*. Vizitácia farnosti.
- ŠT 3. júla 1749 *Brekov*. Návšteva kostola. *Tovarné*. Nocľah 3. – 8. júla u grófa Imricha Barkóciho (Barkóczy).⁴³
- PI 4. júla 1749 *Podčičva* v kaplnke Povýšenia Svätého križa postavenej jeho predkami odslúžil omšu. *Tovarné*. Skrutíniá kazateľov.
- SO 5. júla 1749 *Tovarné*. Súkromné omše. Vyslúženie sviatosti birmovania.
- NE 6. júla 1749 Zverejnenie odpustkov.
- UT 8. júla 1749 *Ohradzany*. Vizitácia farnosti. *Humenné*. Nocľah na hrade 8. – 12. júla.
- ST 9. júla 1749 *Humenné*. Vizitácia farnosti. Požehnanie zvonov. Skrutíniá presbyterov.
- ŠT 10. júla 1749 *Humenné*. Kláštorňý kostol – zádušná omša za rodičov. Požehnanie zvonov. *Udavské*. Vizitácia farnosti.
- PI 11. júla 1749 *Papín*. Vizitácia farnosti.
- SO 12. júla 1749 *Dlhé nad Cirochou*. Vizitácia farnosti. *Lieskovec*. Vizitácia farnosti. *Tovarné*. Omša v kaplnke sv. Rozálie. Nocľah 12. – 15. júla.
- NE 13. júla 1749 *Tovarné*. Požehnanie zvonov. *Skrabské*. Vizitácia farnosti.
- PO 14. júla 1749 *Topoľovka*. Biskup mal prvú omšu v novom kostole. *Jankovce*. Vizitácia farnosti.
- UT 15. júla 1749 Erigovanie farnosti *Ondavské Matiašovce*. *Dobrá nad Ondavou*. Vizitácia farnosti. *Malá Domaša*. Návšteva kostola. *Trepec*. Návšteva kostola. *Turany nad Ondavou*. Návšteva obce. *Veľká Breznica*. Návšteva kostola. *Stropkov*. Vizitácia farnosti. Nocľah 15. – 17. júla.
- ST 16. júla 1749 *Stropkov*. Skrutíniá presbyterov.
- ŠT 17. júla 1749 *Stropkov*. Požehnanie zvonov. *Vyšná Olšava*. Návšteva cerkvi.
- NE 20. júla 1749 *Bardejov*. Nocľah 20. – 24. júla.

⁴³ Porov. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 36.

⁴⁴ Porov. Potemra, Michal – Sedlák, Imrich: Demografické a kultúrne pomery košického okresu v polovici 18. storočia. In: Nové obzory 10. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo pre Múzeum Slovenskej republiky rád v Prešove, 1968, s. 197-212.

- UT 22. júla 1749 *Bardejov*. Skrutiniá kazateľov.
 SO 26. júla 1749 *Plavnica, Krásna Lúka*. Vizitácia. *Brezovica*. Nocľah 26. júla – 12. augusta.
 ŠT 31. júla 1749 *Torysa*. Skrutiniá presbyterov.
 SO 2. augusta 1749 *Torysa*. Požehnanie zvonov.
 UT 12. augusta 1749 *Nižný Slavkov, Krivany, Kamenica, Lipany, Dubovica, Rožkovany*. Vizitácia farností.
 ST 13. augusta 1749 *Sabinov*. Nocľah 13. – 15. augusta.
 SO 16. augusta 1749 *Prešov*. Nocľah 16. – 25. augusta.
 UT 26. augusta 1749 *Chabžany*. Nocľah 26. – 29. augusta.
 SO 30. augusta 1749 *Budimír*. Ukončenie kánonickej vizitácie.
 PI 5. septembra 1749 *Jáger*. Návrat z cesty do biskupského sídla.

Vizitácia trvala takmer štyri mesiace a bola zámerne naplánovaná na letné mesiace, ktoré boli najvhodnejšie z viacerých príčin: V severných stoliciach bolo chladnejšie ako v Jágrí v Hevešskej stolici, dni boli dlhšie ako v zime, cestovanie bolo pohodlnejšie, bol dostatok úrody na biskupovo pohostenie, nebolo nutné kúriť v kaštieloch.

4.4 Počty veriacich

Veľmi presnými informáciami vizitácie sú štatistické údaje o počtoch veriacich podľa konfesií. V abovskej vizitácii⁴⁴ len pri niekoľkých početných lokalitách (Košice, Szikszó, ale aj iné) boli počty odhadnuté. V Zemplínskej stolici boli počty obyvateľov odhadované oveľa častejšie. Z pastoračného hľadiska sa rozlišoval vek obyvateľov. Dôležitou hranicou bol siedmy rok života, keď katolícke deti pristupovali k prvému svätému prijímaniu a prvej spovedi, z morálneho hľadiska boli schopné rozlišovať medzi dobrom a zlom, z detí neschopných spovede (*incapaces*) sa stávali deti schopné spovede, duchovne dospelé (*capaces*), ktoré boli pred Bohom a vo svedomí zodpovedné za morálnu správanie sa. Kým obyvatelia nad uvedenou vekovou hranicou boli vždy zrátaní osobitne, deti boli v niektorých lokalitách spočítané všetky dovedna, inde boli rozlíšené podľa vierovyznania ich rodičov. V Above rozlíšenie detí podľa konfesie urobil latinský farár z Boldogkőújfalú. Tento prístup k vizitácii by sa mohol zdať ako nadfázanie iným konfesiám. Jednoznačne išlo o nadvýkon, ktorý sa v iných lokalitách neuvádzal ani pri katolíkoch. Dnes oceňujeme na jednej strane jeho ekumenický prístup, no v skutočnosti tu dominuje vyšší princíp spravodlivosti, záujem o úplnú (absolútnu, nie čiastočnú/relatívnu) pravdu. Presné súčty počtov veriacich sa nachádzajú priamo vo vizitačnom protokole. Na Zemplíne boli deti zvyčajne zarátané do celkového počtu obyvateľov podľa konfesie, ale v niektorých lokalitách boli výslovne uvedené počty len dospelých obyvateľov.⁴⁵

⁴⁵ AACass, KV, Abov, 1746, s. 263.

Absolútny počet obyvateľov Abovskej stolice podľa latinských farností (1746)						
č.	Farnosť	katolíci	rusnáci	heretici	deti	Σ
1	Košice	4000	300	2600	1600	8500
2	Füzér	216	777	750	701	2444
3	Nižná Myšľa	811	618	1246	1211	3886
4	Všechsvätých	589	224	295	400	1508
5	Košické Olšany	268	173	333	346	1120
6	Krásna	200	38	116	120	474
7	Haniska	853	435	689	520	2497
8	Gönc	216	87	921	390	1614
9	Abaújszantó	236	85	415	378	1114
10	Boldogkőújfalu	546	211	427	444	1628
11	Hejce	278	38	508	397	1221
12	Hernádkeres	239	53	359	346	997
13	Halmaj, Kázmárk, Léh	101	41	296	144	582
14	Szikszó	147	74	2026	722	2969
15	Forró	369	162	793	571	1895
Σ	Spolu	9169	3316	10774	8290	31549

Tieto absolútne čísla po zrelativizovaní vyzerajú takto:

Relatívny počet obyvateľov Abovskej stolice podľa latinských farností (1746) (%)						
č.	Farnosť	katolíci	rusnáci	heretici	deti	Σ
1	Košice	47,06	3,53	30,59	18,82	100,00
2	Füzér	8,84	31,79	30,69	28,68	100,00
3	Nižná Myšľa	20,87	15,90	32,06	31,16	100,00
4	Valaliky (Všechsvätých)	39,06	14,85	19,86	26,52	100,00
5	Košické Olšany	23,93	15,45	29,73	30,89	100,00
6	Krásna	42,19	8,02	24,47	25,32	100,00
7	Haniska	34,16	17,42	27,59	20,82	100,00
8	Gönc	13,38	5,39	57,06	24,16	100,00
9	Abaújszantó	21,18	7,63	37,25	33,93	100,00
10	Boldogkőújfalu	33,53	12,96	26,23	27,27	100,00
11	Hejce	22,77	3,11	41,61	32,51	100,00
12	Hernádkeres	23,97	5,32	36,01	24,67	100,00
13	Halmaj, Kázmárk, Léh	17,35	7,04	50,86	24,74	100,00
14	Szikszó	4,96	2,49	68,24	24,32	100,00
15	Forró	19,47	8,54	41,84	30,13	100,00
Σ	Spolu	29,06	10,51	34,16	26,28	100,00

Vizitátori na Zemplíne neurobili takého podrobné súčty a nie je možné to urobiť ani dodatočne, pretože pri niekoľkých lokalitách sa neuviedli a takmer všetky ostatné počty boli odhadmi. Tie možno spočítať a sprehľadniť v tabuľke:

Počet obyvateľov Zemplínskej stolice podľa Barkóciho vizitácie (1749)		
Obyvatelia	Odhadovaný počet	Podiel (%)
Katolíci	28346	29,87
Uniaty	36634	38,60
Evanjelici	4709	4,96
Kalvíni	23273	24,53
deti (predchádzajúcich)	1673	1,76
Židia	138	0,15
pravoslávni	112	0,12
Husiti	10	0,01
Σ	94895	100,00

5 Všeobecné reálie

5.1 Náboženský fundamentalizmus

Cirkevné spoločenstvá 18. storočia boli v náboženskej otázke vyhranené. Každé malo jasnú náboženskú príslušnosť, čo umocňovala predovšetkým prítomnosť kostola vlastného obradu, svojho duchovného, ale aj patrónov či miestnej šľachty. Vyhranenosť vyplývala nielen z teologických a disciplinárnych rozdielov a zvyklostí, ale aj z historickej pamäte a zo spoločenskej situácie. Byť bez vyznania bolo nepredstaviteľné a neakceptovateľné.

Náboženský indiferentizmus (často spojený s pohrdaním, iróniou a predsudkami) bol vzácny a zdokumentovaný bol v Alsómére, Brestove nad Laborcom, Encsi, Seni, Zemplínskej Teplici. V Alsómére a Seni malo na katolíkov silný vplyv kalvínske spoločenstvo.⁴⁶ V Encsi sa katolícky farár zriekal štóly, aby veriaci kvôli tomu neodchádzali ku kalvínom.⁴⁷ V Zemplínskej Teplici sa katolíci nestarali o svoj kostol, ale navštevovali cerkev („catholici LR ecclesiam suam non curantes, plerumque ruthenicam frequentant“).⁴⁸ V Brestove nad Laborcom nebolo možné identifikovať, či sú obyvatelia katolíci alebo uniaty.⁴⁹

Vo vizitácii sa výslovne hovorilo o silnej kalvinizácii v troch lokalitách: Abaújszantó („kalvínsky kazateľ, ktorý zvykne rušiť pri vysluhovaní manželstva, keď je jedna stránka

⁴⁶ Porov. AACass, KV, Abov, 1746, s. 126-127, 248.

⁴⁷ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 27-29.

⁴⁸ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 250-253.

⁴⁹ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 140.

kalvínska a druhá katolícka alebo rusnácka, a to niekedy tajne“),⁵⁰ Hernádbúd („kalvínsky kazateľ krstí aj katolíkov aj rusnákov, sobáši akoby bol farárom, tiež pochováva“),⁵¹ Pere („farár odtiaľ nevie dostať nijakú štólu ani od katolíkov ani od rusnákov, pretože zemepán nedovoľuje obyvateľom, aby sa dávali sobášiť, krstíť a pochovávať svojím farárom... kazateľ má ročne... od katolíkov ako aj rusnákov prinútených platiť za 36 káblov, ktoré činia 36 rýnskych zlatých“),⁵² Seňa („skoro polovica katolíkov je skalvinizovaná, súc presvedčení, že je to isté, či navštevujú katolícky alebo kalvínsky kostol“).⁵³

K náboženskej vlačnosti neraz prispeli aj miestni katolícki zemepáni, ktorí mali byť pre svojich poddaných vzorom. Takí žili napr. v obciach Nagyrozvágy („nobilis Palaj dictus confessionem paschalem non peregit, hujus duo filii, qvorum unus 15, alter 13 annorum est...“) a Kisrozvágy („sunt hic ex catholicis, qvi confessionem paschalem neglexerunt“), pretože zanedbávali povinnú veľkonočnú spoveď.⁵⁴

K vizitácii patrili aj informácie o konvertitoch a apostatoch. Počty týchto obyvateľov neboli štatisticky významné, ale niekoľko prípadov stojí za povšimnutie. Bežne existovali prechody od katolíkov k evanjelikom/kalvínom a naopak, ale boli zaznamenané aj prípady apostatovania uniatov ku kalvinizmu (Boldogkőújfalu, Taktaszada). Tieto prípady sa týkali laikov, ale vizitácia zachytila jeden prípad, ktorý sa zrejme týka uniatskeho kňaza, pretože naň vizitácia podozrivo upozorňuje. V Malčiciach pôsobil kalvínsky kazateľ Andrej Špáczi (*Spácza*),⁵⁵ ktorý bol vyskúšaný z nevyhnutných vecí počas skrutíní 27. júna 1749 v Užhorode jágerským biskupom Františkom Barkóciom. Tento kazateľ apostatoval od rusnákov („minister calvinicola Andreas Spácza [...] qvi ex Rutheno apostatasse“). Podľa vizitácie sa pováralo, že krstil, sobášil a pochovával aj evanjelikov aj katolíkov.⁵⁶

Vo vizitácii nachádzame niekoľko prípadov z farnosti Ohradzany, kde niekoľko rokov predtým konvertovali úplne celé evanjelické dediny ku katolíckej viere (Baškovce, Nižné Ladičkovce, Slovenská Volová, Turcovce, Vyšné Ladičkovce).

Prirodzeným spôsobom po ustúpení veriacich jednej konfesie a rozmnožení inej prešiel v istej chvíli aj sakrálny objekt od menšiny, resp. zaniknutej konfesie, k aktuálnej, ak tá už nemala svoj sakrálny objekt, alebo ak bol tento objekt vhodnejší než ten, ktorý používali doteraz.

Najfundamentálnejší náboženský prístup k sakrálnym objektom badať v tých lokalitách, kde niektoré spoločenstvo veriacich nemalo riadny vlastný kostol, ale len kaplnku alebo kvázikaplnku čiže miestnosť v súkromnom dome, kde sa s povolením cirkevných alebo svetských autorít konali bohoslužby. Cirkevné autority vydali takéto súhlas v prípade katolíckych kaplniek plniacich funkciu farského kostola v obciach Abaújszantó,

⁵⁰ AACass, KV, Abov, 1746, s. 156, 158.

⁵¹ AACass, KV, Abov, 1746, s. 162-163.

⁵² AACass, KV, Abov, 1746, s. 163-164.

⁵³ AACass, KV, Abov, 1746, s. 126-127.

⁵⁴ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 205.

⁵⁵ Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) V. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 491-492.

⁵⁶ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 41.

Pácin, Szerencs, Veľké Trakany. V niekoľkých filiálnych dedinách sa latinské bohoslužby tiež konávali v súkromných domoch (Abaújkér). Oveľa častejšie sa vyskytovali súkromné oratóriá v súkromných domoch alebo v kaštieloch u kalvínov. Svetské authority (šľachta, zemepáni, patróni) vydávali súhlas vtedy, keď im záležalo na udržaní kalvinizmu u nich doma, alebo im záležalo na kalvínskej výchove vlastných detí. Uniati slúžili súkromne len v Slanci a pravoslávni v Tokaji.

S fundamentalizmom súvisí problematika *communicatio in sacris*. Vizitátori primárne sledovali vysluhovanie krstov, sobášov a pohrebov, teda tých úkonov, ktoré sa zapísali do matrik a za ktoré bola štolárna taxa. Principiálne mal každý veriaci prijímať sviatosti (a sväteniny) od svojho duchovného, resp. vo svojom obrade. Na mnohých miestach, kde nemali vlastného duchovného, prijímali miestni obyvatelia sviatosti aj od iných konfesií, najmä uniati od katolíkov a katolíci od uniatov, ale vizitácia hovorí aj o vysluhovaní spomenutých úkonov kalvínmi evanjelikom a evanjelikmi kalvínom. Táto prax bola rešpektovaná, ale kánonickoprávny problém nastal tam, kde kalvínski duchovní vykonávali jurisdikciu aj nad katolíckymi alebo uniatmi. Napriek tomu kalvínski duchovní v niekoľkých lokalitách rešpektovali poslednú vôľu zomierajúcich katolíkov/uniatov a farári alebo presbyteri mohli prísť udeliť zomierajúcim posledné pomazanie (Bánovce nad Ondavou, Seňa).

V texte vizitačného protokolu badať latinizačný prístup, keď boli aj rusnáci aj kalvíni s evanjelikmi nútení zachovávať latinské sviatky. To, že ani dominantne uniatske lokality nedodržiavali latinské sviatky, vyplývalo z rozdielneho kalendára (medzi gregoriánskym kalendárom, používaným latiníkmi, a juliánskym, používaným rusnákmi, bol v 18. storočí jedenásťdňový posun;⁵⁷ niektoré sviatky boli slávené v inom čase liturgického roka a niektoré sviatky boli rozdielne, jedna liturgická tradícia ich mala a druhá nemala) a rusnáckej dominancie. Vo vizitácii badať aj rekatolizačný prístup, pretože na niektorých miestach sa objavovali úvahy o potencionálnom odobratí (starého, pôvodne latinského) kostola od kalvínov alebo evanjelikov a o zriadení nových latinských farností; rekatolizácia ešte nebola uzavretou záležitosťou. Nikdy sa tieto úvahy neobjavili vo vzťahu k uniatom.

5.2 Konfesia – etnicita – reč

Prvou informáciou o každej vizitovanej lokalite bol používaný jazyk (v terminológii protokolu reč). Abovská, Zemplínska i Šarišská stolica boli z väčšej časti slovensky hovoriacim územím,⁵⁸ ale vo vizitácii badať príklon k umelo stanovenému princípu, že v Uhorsku bola okolo polovice 18. storočia všeobecne používaným jazykom maďarčina ako krajinská reč. Tu badať subjektívny a umelý prístup, ktorý bol vytvorený podľa biskupovho želania. Dokonca ak v niektorej lokalite bola bežne používaná slovenčina, častokrát bola táto informácia zaznamenaná šalamúnskou formulou, ktorú pozmenili

⁵⁷ Bláhová, Marie: Historická chronologie. Praha: Libri, 2001, s. 115.

⁵⁸ Zubko, Peter: Slováci na maďarskom území Abovskej a Zemplínskej stolice (v 18. – 1. ½ 20. storočia). In: Acta historica Neosoliensia, tomus 9. Roč. IX (2006), Banská Bystrica, s. 81-97.

až biskupskí úradníci v tom zmysle, že sa používa maďarčina, aj keď všetci obyvatelia rozprávali po slovensky, alebo že v lokalite sa síce používa slovenčina, ale všetci rozumejú po maďarsky a pod.

Vizitácia spomína aj pomenovania národností, ktoré sú všeobecne známe: Slováci, Maďari, Rusíni, Nemci (Košice, Michalovce, Tállya, Tarcal), Židia (Borša, Hankovce, Mád, Novosad, Plechotice, Strážske, Šiatrové Nové Mesto, Tokaj, Udavské, Zemplínske Jastrabie), Moravania (Hernádkak, Újsiska). Vyskytlo sa aj pomenovanie Slovákov Panónci (Markovce, Moravany) a Nemcov Švábi (Perín). Vizitácia spomína aj pravoslávnych kresťanov (Šiatrové Nové Mesto, Szikszó, Tokaj). Katolíci ich nazývali schizmatikmi (nie zjednotenými). Národnostne zrejme mali rozličný pôvod (ruský, uhorský gréckeho obradu, možno zo Sedmohradska alebo Srbska), v Tokaji žili dve pravoslávne komunity: „schismaticos qvoqvae Moscovitas“, ale aj „non Moscovitae verum alii etiam Graeci schismatici“.⁵⁹

Vo vizitácii existuje predstava, že tie tri kategórie (konfesia – etnicita – reč) sú navzájom prepojené podľa istých pravidiel. Podľa nich katolíci rozprávali po slovensky, maďarsky a nemecky, uniati/rusnáci po rusínsky (rusnácky) a kalvíni po maďarsky. Modelom je napr. zápis týkajúci sa obce Cejkov: „Catholici sunt idiomatis Slavonici, Rutheni proprii, calviniani ungaricum, et slavonicum aeqe callent.“⁶⁰ Táto problematika je v skutočnosti oveľa zložitejšia a komplikovanejšia, aj keď v základných rysoch platí. Vo vizitácii Abovskej stolice nachádzame striktné rozlišovanie, že katolíci sú Slováci a kalvíni sú Maďari. Napr. v Hejciach platilo: „Ľud dvojrečový, maďarský a slovenský, maďarská prevládala u nekatolíkov, katolíci boli totiž väčšinou Slováci, avšak aj oni vedeli po maďarsky.“⁶¹ Pri neďalekej Telkibányi vizitátor poznamenal: „Ľud z väčšej časti maďarskej reči, lebo boli všetci kalvíni.“⁶² Veľmi kvalifikovane je tento jav hodnotený pri farnosti Cejkov a v jeho filiálkach, čo svedčí o pozornom farárovi. V Cejkove: „Katolíci boli Slováci, uniati Rusíni, kalvíni Maďari a všetci rozprávali po slovensky“ („catholici sunt idiomatis slavonici, Rutheni proprii, calviniani ungaricum, et slavonicum aeqve callent“).⁶³ V Brehove: „Katolíci rozprávali po slovensky a rusínsky, rusnáci po rusínsky, kalvíni po slovensky a maďarsky“ („catholici LR loqvuntur lingvam slavonicam, rutheni propriam, calviniani slavonicam, et hungaricum“).⁶⁴ Dvojjazykovosť bola všeobecným javom, napr. pri obci Kovácsvágás je zaznamenaná výstižná formulácia: „Ľud je reči maďarskej, avšak rozumejúci aj reč slovenskú.“⁶⁵ Výnimočne to tak nebolo, napr. pri obci Vilyvitány vizitátori zaznamenali: „Ľud reči maďarskej a je málo takých, ktorí by niečo vedeli po slovensky.“⁶⁶ Evanjelici/luteráni rozprávali po slo-

⁵⁹ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 67.

⁶⁰ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 158.

⁶¹ AACass, KV, Abov, 1746, s. 187.

⁶² AACass, KV, Abov, 1746, s. 147.

⁶³ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 158.

⁶⁴ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 162.

⁶⁵ AACass, KV, Abov, 1746, s. 21.

⁶⁶ AACass, KV, Abov, 1746, s. 16.

vensky (napr. okolie Füzéru, Pozdišoviec), rovnako aj evanjelici, ktorí hromadne konvertovali ku katolicizmu (filiálky farnosti Ohradzany). Výnimkou boli niekoľkí Nemci v Košiciach, Michalovciach, okolí Perína (Švábi). Kalvíni vo väčšine farností rozprávali po maďarsky. Platilo to pre celý Abov a južný Zemplín. V strednom Zemplíne boli kalvíni, ktorí rozprávali aj po maďarsky aj po slovensky, napr. vo Svätej Márii („catholici utuntur idiomate slavonico, et hungarico, illud tamen praevallet, calviniani aeqve utroque sunt imbuli“)⁶⁷ alebo Zemplínskomi Jastrabí. Na Zemplíne existovali kalvínske farnosti, kde sa nepoužívala maďarčina, ale slovenčina⁶⁸ (povodie Ondavy od Rakovca nad Ondavou smerom na juh, okolie Trebišova, Michaloviec, Šiatrového Nového Mesta).

Podľa Barkóciho vizitácie možno identifikovať reči používané v jednotlivých kalvínskych zboroch podľa nasledujúceho prehľadu (v zátvorkách sú ich filie):

(a) Maďarské: Abaújalpár, Abaújszantó (Marcinfalva), Alpár (Boldogkőújfalu), Alsóvadász, Bidovce, Böcs, Csobád, Drahňov (Slavkovce), Füzérkajata (Pustafalu), Garbovce, Košice, Kovácsvágás, Nagykinizs, Onga, Rásonysápberencs II (Rásonysápberencs III), Szentistvánbaksa, Szikszó, Telkibánya, Vilyvitány (Füzérradvány), Vizsoly, Vyšná Barca, Zsujta; Kráľovský Chlmec (Malý Horeš), Kucany, Ladmovce, Malé Raškovce, Nagycigánd, Nagyrozvágy (Kisrozvágy), Novosad, Oborín (Drahňov, Pribeník (Lácacséke), Ricse (Semjén), Sárospatak, Somotor (Véč), Taktaharkány, Tiszakarád, Tokaj, Veľké Raškovce, Zemplínske Kopčany), Veľký Kamenec (Malý Kamenec), Zemplénagard, Zemplín (Nová Vieska pri Bodrogu, Pavlovo).

(b) Miešané (maďarsko-slovenské a slovensko-maďarské): Abaújkér, Abaújvár (Pányok), Byšta (Brezina), Cekeháza, Čaña, Ďurkov, Encs, Felsődotsza, Felsőméra, Felsőregmenc, Fony, Fügöd I, Fügöd II, Göncruszka, Hernádbúd, Hernádcéce, Hernádszentandrás, Hernádszurdok, Ináncs, Karcsa (Pácin), Kázmárk, Kiskinizs (Halma), Nižný Žipov (Plechotice), Nyíri (Nagybózsza), Seňa (Kechnec), Léh (Rásonysápberencs I), Tornyosnémeti (Milhost'), Ruskov, Skároš, Sokoľany, Svinica, Trstené, Vajkovce (Rozhanovce), Vilmány; Alsódotsza, Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Gesztely (Hernádkak, Újsiska, Hernádnémeti), Hraň, Hrčel' (Kysta, Zemplínsky Klečenov), Lastovce (Veľký Kazimír), Olaszliszka, Streda nad Bodrogom (Klin nad Bodrogom), Svätuš (Svinice, Vojka), Szerencs, Tállya, Tolcsva, Vámosújfalu, Veľké Raškovce (Zemplínske Kopčany), Viničky (Borša), Zemplínske Jastrabie.

(c) Slovenské: Nižná Kamenica, Pálháza; Bánovce nad Ondavou (Moravany, Rakovec nad Ondavou), Bracovce (Kačanov), Felsőregmenc, Kašov, Kožuchov (Zemplínske Hradište), Malčice (Petrikovce), Malé Ozorovce (Veľké Ozorovce), Nižný Žipov (Čepovce, Egreš), Sátoraljaújhely, Slanec, Tušice, Vrbnica (Budkovce, Hatalov, Lastomír, Michalovce), Zemplínske Jastrabie (Brehov, Sirmík).

⁶⁷ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 164.

⁶⁸ Porov. Kónya, Peter a kol.: Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 18. storočí. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2010, s. 133-143; Kónyová, Annamária – Kónya, Peter: Kalvínska reformácia a reformovaná cirkev na východnom Slovensku v 16. – 18. storočí. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2010, s. 166-180.

(d) Neidentifikované: Korlát; Alsóberecki (Vajdáska), Berzék, Böcs, Bodroghalom, Boľ (Soľníčka), Lúčky (Čečehov), Černochovo, Erdőhorváti, Golop, Karos (Streda nad Bodrogom), Sečovce (Hriady), Veľké Trakany (Čierna nad Tisou), Kesznyéten (Kiscséc), Luhyňa, Makkoshotyka, Malá Bara, Malé Trakany, Megyaszó, Michalany, Milhostov, Ond, Petraho, Sajóhidvég, Sečovce, Slivník (Kalša, Kuzmice), Strážne, Taktaszada, Tarcal, Tiszalúc, Újcsanáros, Veľká Bara (Malá Bara), Veľká Trňa, Veľké Raškovce (Malé Raškovce), Veľký Horeš, Veľký Kamenec.

Evanjelické zbory používali väčšinou slovenčinu: Čakanovce, Chrastné, Rankovce, Košice, Vyšná Kamenica; Bracovce, Chmeľov (Kladzany), Pozdišovce (Krásnovce, Lastomír, Močarany, Moravany), Malčice (Markovce), Vranovské Čemerné. Maďarčinu a nemčinu používal zbor v Košiciach. Neidentifikovaný jazyk sa používal v zboroch: Fancsal (Fügöd), Gibárt.

Rusnáci rozprávali tradične po rusínsky, najmä v ich starobyľom prostredí severného Zemplína, ale aj v ostatných častiach Zemplína, ale aj Abova, kde si dokázali zachovať identitu, ktorej súčasťou bola aj reč. Po rusínsky rozprávali rusnáci napr. v Belži,⁶⁹ v Kyste, kde prevládala rusínska reč, kalvíni rozprávali po maďarsky („idioma praevallet ruthenicum, calviniani etiam hungaricum loqvuntur“),⁷⁰ v Novosade prevládal rusínsky jazyk, u kalvínov maďarčina („idioma praevallet ruthenicum, calviniani tamen etiam hungaricum loqvuntur“),⁷¹ v Strážskom sa rozprávalo po slovensky a rusínsky („linqvae Slavonicae, qvae sola cum Ruthena hic in usu est“), ale zdá sa, že to bol znak identifikácie rusnákov podporovaných svojím kontroverzným presbyterom oproti katolíkom rozpravajúcim po slovensky, kým v tej istej lokalite žili iní rusnáci, ktorí sa klonili k slovenčine a latinskému farárovi.⁷² Existovalo veľké množstvo dedín, kde rusnáci rozprávali len po slovensky: Egreš,⁷³ Filkeháza („ľud reči slovenskej, obyvatelia sú z väčšej časti rusnáci“),⁷⁴ Kisbózsza,⁷⁵ Köröm, kde všetci boli Maďari alebo Slováci („omnes vel Hungari vel Slavi sunt“)⁷⁶ atď. Zdá sa, že časť rusnákov sa prirodzene pod vplyvom okolia slovakizovala, ale vizitácia identifikovala celé územia s rusníkmi, ktorí rozprávali po slovensky (napr. okolie Vranova nad Topľou, Humenného, Michaloviec, Trebišova, Šiatrového Nového Mesta).

V južnom Zemplíne žila veľmi malá skupina Moravanov, ktorí zrejme rozprávali po česky (Hernádkak, Újsiska) a boli nábožensky identifikovaní ako kalvíni či presnejšie husiti („hic loci incolae Moravi calvinistae, seu verius hussitae exercitia sua peragunt in domo domini terrestres“).⁷⁷ Skôr mohlo ísť o protestantskú sektu, ktorá

⁶⁹ AACass, KV, Abov, 1746, s. 137.

⁷⁰ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 168.

⁷¹ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 167.

⁷² Porov. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 55-56, 59-60, 63-64.

⁷³ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 262.

⁷⁴ AACass, KV, Abov, 1746, s. 20.

⁷⁵ AACass, KV, Abov, 1746, s. 20.

⁷⁶ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 5.

⁷⁷ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 12-13.

v 17. alebo začiatkom 18. storočia emigrovala z Českého kráľovstva a zachovala si svoju identitu (svedčí to o vysokej vnútornej disciplíne), kým iní náboženski emigranti kazatelia sa napokon rozptýlili a stratili osobitnú identitu.⁷⁸ V českej literatúre je táto téma nateraz neznáma.⁷⁹ Kalvíni mali v Sárospataku kolégium, na ktorom istý čas pôsobil Jan Amos Komenský.

V rozsiahlej farnosti Stropkov (zrejme vo filiálkach) sa objavovali Cigáni (*Zingaros*), na ktorých si uplatňovali jurisdikciu miestni uniatski presbyteri. František Barcoci 4. októbra 1749 v Jágri prikázal, že patria do jurisdikcie latinských farárov, nie uniátov,⁸⁰ pretože biskup zistil, že uniatski presbyteri ich po krste nebirmovali.

5.3 Ekonomické svedectvo

Dôležitým vizitačným záznamom boli informácie ekonomického charakteru. Pri farároch, presbyteroch i pastoroch sa nachádzajú informácie o ich lektikálnych príjmoch (naturálie, hotovosť, ročná/ručná práca) a štolárnych príjmoch (taxy pri príležitosti vyslúženia sviatostí a svätenín), príp. o príjmoch z vlastného hospodárenia a možného výkonu udelených práv (z vína, práva na výčap, z mlyna). Tieto informácie slúžili na posúdenie stavu, či farár/cirkev v lokalite prežije, či živorí, resp. ako sú pokryté životné náklady alebo aspoň ich časť.

Duchovní mali vlastné bývanie na fare, ktorá stála na konkrétnom pozemku. Tento pozemok mohol byť: (a) farský, (b) zemepanský (s árendou alebo bez nej), (c) obecný, (d) privátny (sedliacky alebo želiarsky). Uniatske fary (domy presbyterov) postavilo buď (a) miestne spoločenstvo veriacich/miestna komunita alebo (b) sám presbyter, príp. jeho predchodca alebo niekto z predchodcov; v takom prípade dom nededila rodina presbytera staviteľa, ale právo používať ho mal len nový presbyter, čo všetci rešpektovali. Podľa zvykového práva sa o fary (domy presbyterov) malo starať miestne spoločenstvo, ale v niektorých lokalitách to fungovalo len čiastočne, alebo sa o faru staral len presbyter. Na niektorých miestach, kde duchovného voviedol zemepán, sa výnimočne o udržiavanie domu staral on. Uniatske fary skutočne boli špecifické v tom, že veriaci sa častokrát nestarali o bývanie vlastného kňaza, ten sa o seba musel postarať sám. Inde veriaci dožičili svojmu duchovnému a okrem domu s pozemkom, ktorý už vlastnil (bol privátny alebo farský), veriaci kúpili ďalšiu časť usadlosti, čím zväčšili farské zázemie. Presbyterov pozemok mal veľkosť ½ sedliackej usadlosti, ale častokrát aj menšiu (¼), výnimočne mal veľkosť jednej až dvoch sedliackych usadlostí. Podľa vizitácie patrila k takej usadlosti záhrada a podľa miestnych možností aj niekoľko polí a lúk v extraviláne obce. Ich veľkosť sa merala podľa množstva úrody, ktorú bola schopná daná roľa

⁷⁸ Nešpor, Zdeněk, R.: Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století. Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 74-76, 159.

⁷⁹ Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a báboženskou tolerancí. Nešpor, Zdeněk R. (ed.). Ústí nad Labem: Albis international, 2007, s. 286.

⁸⁰ „Ut vice-archidiaconus districtualis intimet presbyteris GRU, ne in Zingaros qvampiam jurisdictionem sibi arroget, cum hi qvoad stolaria parochis LR, in qvorum parochiis manent, subjecti esse dignoscantur.“ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 243.

urodiť, resp. podľa vozov sena, ktoré sa nakosilo a bolo možné odvieť. Vo vhodných lokalitách vlastnila cirkev vinice, kde sa ich veľkosť merala počtom súdkov vína, ktoré bolo možné dopestovať. Toto bol najvýnosnejší artikel. Po ňom nasledoval chov včiel, ktoré dávali nielen med, ale aj vosk, z ktorého sa robili sviece, ktoré potreboval každý kostol.⁸¹ Niektoré privilegované miesta mali významné ekonomické práva, napr. právo výčapu alebo mlyna, ale v čase vizitácie ich nevedeli využiť, podľa vizitátorov preto, lebo neboli podnikaví/schopní.

Štolárne taxy sa platili pri príležitosti vyslúženia krstu, očisťovania rodičky, sobáša, požehnaní novomanželky, veľkého a malého pohrebu, posviacky domov, v niektorých lokalitách aj od zvonenia. Výška poplatkov závisela od ekonomickej sily obyvateľov. Lektikálne dávky sa platili najčastejšie v naturáliách: pšenica, ovos, úroda (miešané plodiny: zelenina, mak, ľan, strukoviny, ovocie), pšeničné alebo ovsené chleby, obilné snopy, vozy dreva, príp. koža z uloveného zvierat'a (napr. vlk). Niektoré lokality platili lektikum aj v hotovosti. Výnimočne mali niektorí presbyteri príjmy z desiatkov. U kalvínov nachádzame ešte jeden zvyk: Ak nemali (takmer) žiadny štolárny ani lektikálny príjem, platil im dohodnutú sumu ročne zemepán, ktorý ich vydržoval. Platenie štóly u uniatov nebol všeobecný zvyk, preto biskup František Barkóci 8. mája 1747 dekrétom nariadil, že platenie štóly je povinné.⁸² Bohatšie farnosti platili aj svojho kantora, ktorý mohol mať služobné bývanie podobne ako presbyter.

Vizitácie vymenúvajú všetky nehnuteľnosti, ktoré patrili k fare/farárovi, a to pomenovaním honu, v ktorom sa nachádzali a s vymenovaním susedov (označených menom a polohou napr. ako horný, dolný) a kapacitou, ktorou bolo možné obsiať dané pole. Počty týchto nehnuteľností neboli veľké, s výnimkou niekoľkých privilegovaných lokalít. Priemerné uniatske farnosti mali len niekoľko roľí, katolícke na tom boli lepšie, pretože katolícke farnosti tvorilo viacero dedín. Relatívne dobré fundácie a vysokú disciplinarizovanosť v platení poplatkov a dávok mali kalvíni. Malú časť nehnuteľností získali niektoré farnosti testamentárne ako vótum, prípadne ešte za života pôvodných majiteľov ako dar. Počas reformácie prešli mnohé majetky do vlastníctva protestantov a v rámci rekatolizácie sa vrátili späť. V niektorých lokalitách existovali majetky určené pre kantorov, ktorí mali na starosti nielen hudobnú časť liturgického života, ale aj školské vzdelávanie, ak sa v danej lokalite vykonávalo. Na niektorých miestach sa presbyter delil so svojimi príjmami s kantorom, zrejme najmä vtedy, ak mal rodinu. K povinnostiam kantorov patrilo pečenie hostí a na Vianoce oblátok, u uniatov eucharistického chleba.

5.4 Obecné a spoločné

Dnes existuje zásada, že to, čo v obci patrí všetkým obyvateľom, je obecné. V čase vizitácie sa tiež stretávame s tou istou terminológiou, avšak nie v zmysle posesívnom, žeby isté nehnuteľnosti alebo hnutelnosti vlastnila obec, ale patrili všetkým, podľa

⁸¹ Porov. Zubko, Peter: Hospodárske zabezpečenie gréckokatolíckych farností.

⁸² Porov. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 268; AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 66.

istých pravidiel boli používané v prospech celej miestnej komunity/spoločenstva bez ohľadu na konfesiu, ak sa v lokalite nachádzalo viacero konfesií. Najčastejšie boli spoločnými zvony v dedinách (najčastejšie viseli uprostred obce), kde nestál sakrálny objekt (Falkušovce, Krásnovce, Kucany, Markovce, Močarany, Nižné Ladičkovce, Vyšné Ladičkovce, Zemplínske Kopčany). Zvon bol jeden alebo ich bolo aj niekoľko, visel v zvonici, zvoničke alebo na drevenom stĺpe. Najčastejšie sa zvony používali na zvonenie za zomrelého a počas pohrebu, na ranné, poludňajšie a večerné modlitby v stanovenom čase, na odháňanie búrok, na signalizovanie nebezpečenstva, živelnej pohromy, na príkaz úradov v prípade úmrtia panovníka a pápeža a keď bol vyvolený ich nástupca atď. Také zvony (*campana/campanula communis*) nepatrili žiadnej cirkvi, aj keď niektoré zvony si neskôr niektoré cirkevné spoločenstvá privlastnili (odvolávajú sa na sakrum, ktoré je okolo zvona a zvonenia vytvorené), lebo boli všeobecne prospešnými zariadeniami. V prípade pohrebov sa od zvonenia neplatilo, aj keď v niektorých lokalitách boli fundamentalistické požiadavky, aby menšinoví veriaci platili väčšine za zvonenie. Toto malo opodstatnenie len tam, kde menšinoví obyvatelia neprispeli na zvon, resp. boli ostrakizovaní ako novoosadníci, resp. kde sa rešpektovalo miestne zvykové právo. Niekedy však boli tieto práva principiálne sponchyňované, ak mal byť zvon spoločný, nemal sa konfesionalizovať.

Obečných pozemkov, na ktorých miestni obyvatelia postavili faru (bez ohľadu na konfesiu), bolo niekoľko, napr. kalvínska Göncruska alebo uniátska Voľa.

5.5 Procesie a púte

Pútnickými miestami boli v polovici 18. storočia väčšinou farské kostoly, ale nie všetky, aj keď väčšina. Prirodzene pútnickými miestami neboli len provizórne, resp. dočasné kaplnky, ktoré zástupne suplovali úlohu farského kostola. Najvýznamnejšími pútnickými lokalitami na severe Zemplína boli rímskokatolícke lokality: Vranov nad Topľou (záračný obraz, sviatok na Narodenie Panny Márie), Stropkov (Škapuliarska Panna Mária), Sečovská Polianka (Najsvätejšia Trojica), Podčičva (Povýšenie Svätého kríža), Humenné. Na juhu Zemplína dominovalo Šiatrové Nové Mesto. Medzi pútnickými miestami sa uvádza aj doteraz neznáma kalvária v Udavskom, o ktorú viac dbali zemepáni než kňazi. Putovali sem veriaci z farských obcí Ohradzany, Humenné, Kamenica nad Cirochou, Dlhé nad Cirochou, Snina, Papín. Biskup Barkóci po návšteve Papína zakázal púťovať do Udavského.⁸³ Dôvodom boli nezhody medzi svetskou a cirkevnou vrchnosťou.

Putovanie malo istú predpísanú a zvykovú formu. Na čele sprievodu sa niesol procesiový kríž sprevádzaný procesiovými zástavami⁸⁴ a miništrantmi, nasledoval kňaz s kantorom a veriaci. Na pútnické miesto putovali zvyčajne viacerí veriaci, späť sa už ale všetci v procesii nevracali, pretože ostávali na návšteve u príbuzných a známych a domov sa vrátili až k večeru. Veriaci tak využívali túto príležitosť na spoločenský život, trh a vzájomnú komunikáciu.

⁸³ AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 148.

⁸⁴ Porov. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 17.

Z uniatskych lokalít sa púte konali do Máriapóču a Krásneho Brodu. Biskup Barkóci po návšteve Papína (išlo o bývalú uniatsku farnosť, ktorú nahradila rímskokatolícka) zakázal putovať do Krásneho Brodu latinikom, podľa neho tam mali putovať len katolíci gréckeho obradu: „Nech sa konajú všetky procesie podľa zvyku všeobecnej cirkvi každoročne náležite podľa predpísanej obradu do krásnobrodského Monastira, a následne nech sa tiež nevedie žiadna procesia do Udavského.“ („Ut processionis universalis ecclesiae consuetudine omnes quot annis debite ritu praescripto instituantur, ad Monasterium autem Krasznibrodense, ita et Udavam deinceps hic nulla processio ducatur.“)⁸⁵ Biskupovi išlo o to, aby sa každý identifikoval s vlastným obradom a riadil sa len podľa neho.

Máriapóčska ikona sa nachádzala na hlavnom oltári v Malej Vieske a na samostatných bočných oltároch aj v ďalších latinských kostoloch v lokalitách Sárospatak a Tarcal. Máriapóč bolo obľúbeným pútnickým miestom aj mnohých veriacich latinského obradu.⁸⁶

5.6 Skrutíniá presbyterov a kazateľov

Dôležitou súčasťou zemplínskej vizitácie boli skúšky z potrebných vecí („de necessitatibus/de rebus necessariis“) uniatskych presbyterov a nekatolíckych kazateľov. Každý z nich bol povinný dostaviť sa na niektoré z miest, kde bol vyskúšaný.⁸⁷ Podstatný obsah rozhovoru bol dodatočne vpísaný do čistopisu vizitačného protokolu. Kým medzi kalvíni sa našli len niekoľkí kazatelia, ktorí sa nedostavili, u uniátov ignorovali jágerského biskupa oveľa početnejší presbyteri (z vizitácie Zemplína vyplýva, že až cca 43 %), avšak nie z južného alebo stredného Zemplína, ale zo severnej časti, z finálnych obcí, kde nebol bezprostredný latinský vplyv. V týchto prípadoch sa častokrát v Barkóciho vizitácii nezachovali mená presbyterov pre izoláciu, odkiaľ nebolo možné inou cestou (napr. prostredníctvom latinských kňazov alebo veriacich) získať potrebné informácie. Vysoký podiel neposlušných presbyterov svedčí o istom všeobecne rozšírenom vzdore voči jágerskému biskupovi.

Podľa vizitácie možno rekonštruovať obsah skrutínií, ktorý sa týkal niekoľkých okruhov, pretože odpovede na ne sa nachádzajú vo vizitačných protokoloch (okrem toho uniatski presbyteri dostali špeciálne päťdesiatdva otázok):

- identifikácia duchovného (meno, priezvisko, vierovyznanie, lokalita/pastoračné pôsobisko),
- aký mali sakrálny objekt, kde konali bohoslužby, či bol vybavený potrebnou sakrálnou výbavou; niektorí presbyteri poskytli viac informácií než bolo potrebné (napr. patrocinia cirkví),
- aký mali dom/bývanie/faru, aké mali fundačné majetky a kde, aké mali lektikálne a štolárne príjmy, či platili nájomné/árendu,
- kto bol patrónom, resp. v prípade protestantov protektorom ich viery,

⁸⁵ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 148.

⁸⁶ Bazilovič, Joanik: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 184.

⁸⁷ Porov. Šoltés, Peter: Tri jazyky, štyri konfesie. Etnická a konfesijná pluralita na Zemplíne, Spiši a v Šariši. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, s. 49.

- presný počet obyvateľov podľa konfesie a reč, ktorou rozprávali,
- povahová charakteristika obyvateľov, vzťah k latinskému farárovi, príp. k uniatskemu presbyterovi,
- lokality, v ktorých vykonávali svoju jurisdikciu (filiálne obce),
- či nezasahovali do kompetencií katolíckych alebo uniatskych kňazov (či nevysluhovali krsty, sobáše a pohreby katolíkom alebo uniatom; ak áno, bolo im to zakázané); osobitne biskup napomenul nekatolíckych (kalvínskych a evanjelických) kazateľov, ktorí vysluhovali duchovenskú činnosť nad katolíkmi alebo uniarmi,
- či vyhlasujú dekretálne/predpísané sviatky (niektorí to robili, iní to ignorovali; uniatski presbyteri s tým väčšinou nemali problém, ale boli aj takí, ktorí sa vyhovárali, že zachovávajú vlastné sviatky).

Podľa zemplínskeho vizitačného protokolu iba 86 uniatskych presbyterov (cca 57 % zo zisteného počtu) prišlo na skrutíniá: 5. júna 1749 Šiatrové Nové Mesto (21 presbyterov), 14. júna 1749 Parchovany (2), 15. júna 1749 Sečovská Polianka (4), 19. júna 1749 Budkovce (12), 9. júla 1749 Humenský hrad (14), 16. júla 1749 Stropkovský hrad (33). Nekatolícki kazatelia boli skúšaní oddelene: 21. mája 1749 Mád, 3. júna 1749 Sátoralja-újhely, 14. júna 1749 Sečovská Polianka, 27. júna 1749 Užhorod, 4. júla 1749 Podčičva. Na skrutíniách uniatskych presbyterov na hrade Stropkov 16. júla 1749 sa zúčastnil aj uniatsky vikár Andrej Bačinský (Bacsinszky) („per honorabilem Andream Bacsinszky GRU vicarium Marmaticum de jussu Nostro examinatum“).⁸⁸ Ako vikár pôsobil od roku 1745.⁸⁹ Čísla o počtoch vyskúšaných presbyterov podľa kánonickej vizitácie sa celkom nezhodujú s číslami v špeciálnom skrutinizačnom zázname. Ak zväžeme, že kánonická vizitácia sa primárne zameriavala na latinskú cirkev a na ostatné len sekundárne, a že dokument o skrutíniách je primárne a výlučne zameraný na uniátov, potom kriticky treba uprednostniť dokument o skrutíniách ako objektívnejší.

6 Špecifické realie

6.1 Uniati

Gréckokatolíci boli v čase latinského biskupa Františka Barkóciho nazývaní uniati; tento termín sa používal po uzatvorení Užhorodskej únie (1646). Dovtedajší pravoslávni veriaci prešli do katolíckej cirkvi pri zachovaní ich vlastnej tradície: ponechanie vlastného obradu, zachovanie liturgickej výbavy cerkví, nezavedenie celibátu, udržanie juliánskeho kalendára. Postupne sa do liturgickej a disciplinarizačnej praxe dostávali aj latinské prvky.

Svätá stolica pod označením *uniatska cirkev* rozumela v 18. a 19. storočí obrad alebo rítus.⁹⁰ Vytvárali ju veriaci, ktorí nemali všetky kánonickoprávne atribúty, aké mali latinské diecézy. Uniati odvodení od Užhorodskej únie mali pred rokom 1646 vlastnú eparchiu s biskupom, ale Svätá stolica kánonicky erigovala (de facto uznala starobylú) Mukačevskú eparchiu ako Mukačevské gréckokatolícke biskupstvo až v roku 1771.

⁸⁸ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 6.

⁸⁹ Bazilovič, Joanik: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku, s. 220.

⁹⁰ Encyklopédia Katolícka XIX, s. 1348.

Pod termínom *uniatska cirkev* treba preto rozumieť obdobie medzi rokmi 1646 – 1771 (keď ich biskupstvo de jure neexistovalo) a pod termínom *gréckokatolícka cirkev* treba rozumieť obdobie od roku 1771, keď miestna cirkev nebola len spoločnosťou veriacich východného obradu, ale získala aj samostatnosť podľa kánonického práva, a tak sa stala plnohodnotnou miestnou cirkvou.

Žiadny z dokumentov, ani kánonická vizitácia ani skrutíniá, nerieši pôvod uniátov v regióne. Čas postavenia niektorých sakrálnych objektov sa uvádzal aj pri niektorých latinských kostoloch a protestantských modlitebniach, ale nejde o rok zriadenia farnosti. Ak bolo napr. pri Byšte uvedené, že miestna cerkev je starobylá⁹¹ a pri Filkeháze sa spomínala najmenej storočná prítomnosť uniátov⁹² v lokalite, ich pôvod pred aktuálnu pamäť, najmenej viac než päť generácií do minulosti. Východný obrad bol latinskými vizitátormi rešpektovaný, pôvod konfesie bol zisťovaný skôr pri nekatolíkoch, aby sa zdôraznila ich nestarobylosť, mladosť; heretické lokality boli ponechané buď z rozhodnutia uhorského snemu ako artikulórne miesta alebo na základe zvyku (uzurpácia, kedysi sa sem votreli, alebo miestni veriaci prešli na nekatolícke vierovyznanie, ale boli rešpektovaní okolím). Z tohto prístupu vyplývala kánonickoprávna rovnosť latiníkov a rusnákov a ich nadradenosť nad protestantov. Uniati boli rozptýlení po celom území Abovskej stolice, boli všadeprítomní. Presné uvádzanie počtov vo vizitačnom protokole svedčí o ich menšinovom položení. V Zemplínskej stolici boli uniati najpočetnejšou konfesiou, ale tu (odmysliac 32 obcí) boli všadeprítomní, a to oveľa výraznejšie než v Above. V Šarišskej stolici mali uniati dominantné postavenie na Makovickom panstve a v podhorských častiach Čergovských, Levočských, Volovských a Slanských vrchov.

Práva a povinnosti v uniatskych farských dedinách Abova boli podobné ako v iných súdobých lokalitách na severe Šariša alebo Zemplína.⁹³ V Above postupne upadali pôvodne vlastné zvyky pod vplyvom okolia, veriaci sa stávali vlašnejšími v plnení si svojich povinností. Na druhej strane sa latinskí a takmer všetci kalvínski veriaci starali o fary svojich duchovných, uniati sa týmto prístupom neinšpirovali. Na Zemplíne si uniati udržali zvykové právo oveľa ľahšie, podobne to bolo aj na Použí. Za najnebezpečnejšiu bola pre katolíkov i uniátov považovaná prítomnosť kalvínskej väčšiny, ktorá mala vplyv na apostatovanie alebo na náboženskú laxnosť a pohodlnosť.

6.2 Kultúrne a ekonomické vyrovnávanie

Obdobie latinskej dominancie v uniatskej cirkvi je spojené s predsudkom, ktorý je dodnes živý/živený, že vtedy došlo k latinizácii východnej cirkvi do takej miery, ako je to známe zo súčasnosti. Vedie k tomu úvaha, že už to, že sa latinský biskup zaujímal o východných veriacich, vizitoval ich, presbyteri sa mali podrobiť skrutíniám atď. Ide však len o zdanie, pretože po dôkladnej analýze obsahu a priebehu kánonických vizitá-

⁹¹ Porov. AACass, KV, Abov, 1746, s. 22-23.

⁹² Porov. AACass, KV, Abov, 1746, s. 20-21.

⁹³ Porov. Zubko, Peter: Hospodárske zabezpečenie gréckokatolíckych farností Šariša a Zemplína v rokoch 1734 a 1738. Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia III. Ružomberok: Verbum, 2012.

cií (primárne latinskej cirkvi a sekundárne všetkých ostatných, teda nielen uniatskej, ale aj kalvínskej, evanjelickej a informatívne aj pravoslávnej, husitskej a židovskej), obsahu skrutíní a iných administratívnych dokumentov vyplýva, že jágerskému biskupovi išlo o skutočné zrovnoprávnenie s latinskou cirkvou, ktoré nemalo mať len formálny charakter v podobe pozitívnych zákonov (či už vykonateľných alebo nevykonaných), ale malo viesť aj k reálnemu zrovnoprávneniu v oblasti sociálnej, economickej a pod. Jágerským biskupom, medzi nimi dominantne Františkovi Barkócimu, išlo o zachovanie svojbytnosti východnej cirkvi. Isté rešpektovanie kánonickoprávnych princípov bolo nevyhnutné, aby v najdôležitejších záležitostiach existovala jednota. Niektorí autori túto etapu dejín gréckokatolíkov nazývajú nie celkom správne obdobím latinizácie, vhodnejšie by ho bolo nazvať obdobím latinskej dominancie alebo administratívnej nadriadenosti.⁹⁴ Na základe doterajšieho výskumu vyplýva, že k výraznej latinizácii došlo až v 19. storočí a z vlastnej iniciatívy gréckokatolíkov v snahe pripodobniť sa väčšinovej latinskej cirkvi.

Ak niektoré javy alebo reálie z polovice 18. storočia sú označované ako latinizácia, nemožno hovoriť o úmysle zmeniť uniatsku cirkev, ale o preberaní kultúrnych vplyvov smerujúcich k zlepšeniu kvality života alebo k zvýšeniu životnej úrovne. Neraz nemožno hovoriť o nanucovaní zo strany latinskej cirkvi, ale o snahe uniatskej cirkvi vyrovnávať sa dominantnému a ekonomicky silnejšiemu a stabilnejšiemu prostrediu, aké mala latinská cirkev, ale aj iné väčšie cirkvi. Tradičný spôsob života uniatskych presbyterov sa odlišoval od latinských kňazov navonok v niekoľkých oblastiach:

(1) Manuálna práca bola pre latinských kňazov cudzia, nebola vhodná pre ich stav, spoločenstvo ju nerešpektovalo, na farskom robotovali veriaci podľa miestnych zvykov (ťažná práca sedliakov so záprahom; ručná práca čiže rukovina sedliakov a lektikálne, naturálne či finančné dávky; niekoľkonásobne objemnejšia ručná práca nemajetných želiarov a podželiarov). Výnimkou práce kňazov boli niektoré špecifické činnosti (napr. včelárstvo, ovocinárstvo), ktoré si vyžadovali istú erudíciu a v Uhorsku mali osvetovo-výchovné poslanie, pretože bol k nemu vedený klérus v generálnych, ale aj diecéznych seminároch. V niektorých prípadoch sa rešpektovali aj iné drobné práce, napr. v zeleninovej záhrade vedľa fary. V uniatskej cirkvi nebolo zriedkavosťou vidieť presbytera pracovať na poli a pod.

(2) Patronátne právo. V latinskej cirkvi patrilo kostol s pozemkom, fara s pozemkom a ďalšie nehnuteľnosti miestnej farnosti. Za ich darovaním, vznikom, či vybudovaním bol na začiatku konkrétny fundátor (dobrodinec, ktorý financoval kúpu alebo výstavbu), ktorým bol zvyčajne miestny aristokrat (zeman, gróf, barón), ale mohol ním byť aj panovník (v kedysi strategických lokalitách, napr. banských, zastúpený niektorým úradom: daňovým alebo niektorým ministerstvom), rehoľa, katedrálna alebo kolegiálna kapitula, teda svetská či cirkevná autorita, ktorá získala patronátne právo. Patronátne právo sa podľa stanovených pravidiel uplatňovalo pri výbere farára a pri povinnosti

⁹⁴ Porov. Vasil', Cyril: Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparcii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví. Trnava: Dobrá kniha, 2000, s. 132.

postarať sa o jeho živobytie a o údržbu a opravy cirkevných objektov. Tento princíp bol výsledkom historického skríženia antického rímskeho práva a starobylého germánskeho práva: De jure boli nehnuteľnosti cirkevné, ale de facto patrili fundátorom. Patronátne právo sa dedilo, častokrát prešlo z jedného rodu na ďalší; v niektorých prípadoch mohlo byť patrónov viac. V uniatskej cirkvi neexistovala vlastná šľachta a mnohí patróni ani neboli katolíci, ale kalvíni.

(3) Vlastnícke právo spojené s bývaním. V latinskej cirkvi na severovýchode Uhorska v 18. storočí bolo bývanie farárov dvojaké: (a) v budove fary, ktorá patrila farnosti, (b) v kaštieli u zemepána, ak išlo o obdobie krátko po obnovení katolíckej farnosti a nebol dostatok prostriedkov na skorú opravu farskej budovy alebo na jej znovupostavenie. V uniatskej cirkvi sa len výnimočne možno stretnúť s realitou, žeby pozemok, na ktorom býval presbyter, bol farský. Vo väčšine prípadov išlo o sedliacky dom s usadlosťou polovičnej veľkosti, zriedkavejšie len štvrtinovou alebo celou. Vo väčšine prípadov miestna farnosť nekúpila pozemok a usadlosť, ale si ju prenajímala a len málokto prenajímateľa odpustili uniatom ročné nájomné. Nájomné sa platilo zvyčajne v hotovosti, ale niekedy aj v naturáliách (okrem podielov z úrody alebo chovu išlo o pílenie a dovoz dreva z lesa, niekedy išlo o odovzdanie kožušiny ulovených divých zvierat). Kupcom/prenajímateľom bol presbyter, ale častokrát aj celé miestne spoločenstvo, niekedy išlo aj o kombináciu (napr. polovicu usadlosti získal presbyter a inú polovicu získalo miestne spoločenstvo, po scelení presbyter mal celú usadlosť), aby mal miestny presbyter vyššie spoločenské postavenie, čo svedčí o lepších nielen majetkových, ale aj pastoračných a medziľudských vzťahoch. Latinské vizitácie taký objekt nenazývajú farou, ale domom (presbytera). O tento dom bolo povinné starať sa miestne spoločenstvo, ale nie každé rešpektovalo túto povinnosť, preto niektorí presbyteri sa o dom starali sami, iní to zanedbávali, čím dochádzalo k znehodnocovaniu stavu nehnuteľnosti. S tým bývalo spojené aj (ne)udržiavanie príľahlej zeleninovej záhradky alebo ovocnej záhrady. Príčinou zanedbávania bol vysoký vek zvyčajne presbytera vdovca, ale v niektorých prípadoch aj čudáctvo.

(4) Reálne príjmy. Takmer každá dedinka s uniatskymi veriacimi mala svojho presbytera, len málokto mala filiálnu obec, aj to nie vždy s postavenou cerkvou. Obce boli málopočetné, od čoho sa odvíjala ekonomická sila obyvateľov a v konečnom dôsledku aj príjmy presbytera. Lektikálne dávky boli zvyčajne pevne stanovené a ich objem bolo možné vopred odhadnúť (výnimkou boli neúrodné roky); štolárne poplatky za krsty, sobáše a pohreby nebolo možné plánovať, len predvídať alebo veľmi nepresne odhadovať, preto slúžili skôr na prílepenie a boli frekventovanejšie vo väčších sídlach než v menších. Výška štolárnych poplatkov nebola všade rovnaká, ale sa odvíjala od ekonomických možností miestnych obyvateľov. Jediným istým štolárnym príjmom bola koleda spojená s požehnaním domov konaná okolo sviatku Zjavenia Pána.

Všetky tieto javy mali jágerskí biskupi záujem riešiť, aby v konečnom dôsledku došlo k reálnemu zrovnoprávneniu, a tiež aj psychologickému zrovnoprávneniu. Napriek tomu došlo v tomto období k istým javom, ktoré sú výslovne latinizačné:

(1) Slávenie latinských sviatkov Božieho tela a sv. Štefana, zakladateľa a prvého uhorského kráľa. Počas uzatvárania Brestskej únie 1. júna 1595 sviatok Božieho tela

východní biskupi a presbyteri v Poľsku odmietli s odôvodnením, že „my máme iný spôsob úcty Najsvätejšej Eucharistie.“ Zamoščská synoda v roku 1720 tento sviatok nariadila aj pre východný obrad; prvé bohoslužobné texty vyšli tlačou až v roku 1738.⁹⁵ V polovici 18. storočia to bol pre uniatov v Uhorsku nový sviatok.

(2) Budovanie bočných oltárov v cerkvách. Latinské kánonické vizitácie ich zmysel zdôvodňujú tak, žeby na nich bolo možné celebroad' omšu v latinskom rite.

(3) Zavedenie lavíc v chráme.

(4) Budovanie kamenných cerkví. Tradičná cerkev v karpatskej oblasti bola drevená a mala typizovanú architektúru. Kamenné (murované) cerkvi sa nachádzali len v tých lokalitách, kde ich prevzali po predchádzajúcich obyvateľoch (latinského obradu či po protestantoch). Nahrádzanie drevených stavieb kamennými nebolo len napodobňovanie latiníkov, ale išlo predovšetkým o vládny záujem zvýšenia protipožiarnej bezpečnosti. Ak v niektorej lokalite vznikol nový sakrálny objekt, častokrát bolo dominantné miesto na nejakom pahorku vybrané nie kvôli estetike a už vôbec nie kvôli romantike, ale z požiarnebezpečnostných príčin, aby v prípade požiaru dediny nezhořel aj sakrálny objekt. Tereziánske projekty nových cerkví nezohľadňovali východné architektonické tradície, ale podobali sa latinským kostolom. Nešlo tu však o zámernú latinizáciu zo strany katolíckej cirkvi, ale o štátny vplyv.

(5) Vznik paraliturgickej piesne. Podľa osvedčených latinských príkladov tento zvyk preberali uniatski presbyteri, pretože sa osvedčili ako účinný pastoračný prostriedok.⁹⁶

6.3 Rešpektovanie východnej tradície

Zmyslom latinských zásahov nebolo prerobenie východnej cirkvi na západnú, ale disciplinarizácia cirkvi, ktorá mala voľnejšiu disciplínu, častokrát fungovala na spontánosti a živelnosti, vymykala sa tradičným západným predstavám (napr. v niekoľkých lokalitách pôsobili dvaja a niekedy aj viacerí presbyteri súčasne) podľa osvedčenej praxe latinskej cirkvi.

Mukačevský biskup bol v rokoch 1646 – 1771 považovaný za obradového a apoštolického vikára („Michaël Manuel Olsavszky Graeci ritus unitorum ritualis, aspostolicus vicarius“) alebo obradového biskupa („per Districtum Munkacsiensem, et Marmarossiensensem Episcopus Ritualis Graeci ritus unitorum“) jágerského latinského biskupa („Apostolici, et Exallmi Dni Ordinarii respective Vicarij episcopi Agriensis, vicarius populo illi ritualis“). Často sa vyskytuje mienka, že išlo o svojvôľu jágerských biskupov, preto išlo o ich ponížovanie. Pravda je však úplne iná. Jágerskí biskupi rešpektovali 9. konštitúciu Štvrtého lateránskeho koncilu z roku 1215, ktorá rešpektovala teritoriálny princíp, že na jednom mieste môže byť len jeden biskup a jedna cirkev:⁹⁷

⁹⁵ Boháč, Vojtech: Liturgika I. Prešov: Spolok biskupa Petra Pavla Goidiča – GBF Prešovskej univerzity, Prešov, 1997, s. 88.

⁹⁶ Žeňuch, Peter: Medzi východom a západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku. Bratislava: Veda, 2002, s. 19.

⁹⁷ Porov. Pružinský, Štefan: Byzantská teológia I. História. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998, s. 186.

„Pretože na mnohých miestach v hraniciach jedného miesta a diecézy sa pomiešali ľudia hovoriacimi rozličnými jazykmi majúci jednu vieru, ale rozličné obrady a zvyky, striktno nariaďujeme, aby sa biskupi týchto miest a diecéz postarali o určenie zodpovedných ľudí, ktorí by mohli podľa rozličných obradov a v rozličných jazykoch sláviť pre veriacich bohoslužbu, vysluhovať sviatosti, ako aj vyučovať ich ako slovom, tak aj príkladom. Avšak vo všeobecnosti zakazujeme, aby jedno mesto alebo diecéza mala viac biskupov, pretože jedno telo s viacerými hlavami stane sa akýmsi monštrum. Ak by sa z vyšších príčin vyskytla naliehavá potreba, biskup miesta ustanoví katolíckeho preláta tej istej národnosti, ako majú veriaci, za vikára v spomínaných záležitostiach, ktorý mu bude vo všetkom poslušný a podriadený. Ak by niekto konal inak, nech vie, že ho preniká meč exkomunikácie, a ak nepríde k rozumu, bude odstránený od všetkých cirkevných služieb, súčasne s použitím pomoci svetskej moci s cieľom odstránenia tak veľkej opovážlivosti.“⁹⁸

Až do vzniku Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva si v latinskej cirkvi nikto nedokázal predstaviť dvoch biskupov vedľa seba na jednom území, ktorí by mali personálne rozdelených veriacich podľa obradu.

Za fundamentálne rešpektovanie východnej tradície zo strany Františka Barkóciho treba považovať automatické uznávanie kňazských vysviacok (ordinácií) prijatých od pravoslávnych (schizmatických) biskupov v Uhorsku (predovšetkým v Marmaróši). Odlišný prístup sa vzťahoval na presbyterov, ktorí prijali ordináciu v Poľsku, tie neboli všeobecne uznávané, presbyteri boli suspendovaní a nemohli vykonávať kňazskú službu, čo rešpektovali aj suspendovaní presbyteri. Existovala však možnosť uznania poľskej ordinácie za podmienok, že taký presbyter predložil autentický dokument o vysviacke. Poľské dokumenty boli často predmetom falšovania, preto bývali podrobne a zdĺhavo skúmané. Tento kritický prístup sa neuplatňoval len na uniatskych presbyterov, ale je známy aj z latinskej cirkvi, ba uplatňoval sa ešte aj v 19. storočí.⁹⁹

6.4 Prípady Andreja Špácaiho

Vizitácia Jágerskej diecézy biskupom Františkom Barkóciom a skrutíniá pastorov ukrývajú jedno nenápadné svedectvo o tom, že uniatska cirkev bola v prvej polovici 18. storočia v istej kríze, ktorú najmenej jeden presbyter vyriešil na svoju dobu mimoriadne neštandardne a odvážne, pretože konvertoval ku kalvínom. Bol ním Andrej Špácai (*Spáczai, Spáczaj, Spatzai*) (? – 1766),¹⁰⁰ kalvínsky duchovný, ktorý bol jedným z niekoľkých prekladateľov bohoslužobných kníh reformovanej cirkvi z maďarčiny do slovenčiny (zemplínske nárečie); išlo o prvý preklad časti Písma do slovenčiny v novoveku.

⁹⁸ Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski. Tom II (869 – 1312). Baron, Arkadiusz – Pietras, Henryk (eds.). Kraków: Wydawnictwo WAM – Księża Jezuici, 2003, s. 244-245.

⁹⁹ Porov. Zubko, Peter: Relikty poloník z čias rekatolizácie na východe Slovenska. In: Slavica Slovaca, roč. 48, 2013, č. 2, s. 172-182.

¹⁰⁰ Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) V, s. 491-492; Sedlák, Imrich: Východné Slovensko v letokruhoch národa. Martin: Matica slovenská, 2012, s. 32.

V roku 1749 jágerský biskup František Barkóci vizitoval Zemplínsku stolicu. Navštívil nielen vlastných latinských farárov, ale skontroloval aj uniatskych a kalvínskych duchovných, ktorí museli prísť na tzv. skrutiniá na stanovené miesta v stanovený čas. Na týchto pohovoroch biskup zisťoval predovšetkým to, či nezasahujú do kompetencií katolíckych farárov, nevysluhujú sviatosti a sväteniny katolíkom, či nerozširujú svoju jurisdikciu na ďalšie dediny. Vizitátor sa stretol aj s Andrejom Špácim 27. júna 1749 v Užhorode. Tento kalvínsky kazateľ apostatoval od rusnákov („minister calvinicola Andreas Spáczej [...] qvi ex Rutheno apostatasse“). Podľa vizitácie sa konštatovalo, že krstil, sobášil a pochovával aj evanjelikov aj katolíkov.¹⁰¹

Je známych päť kníh, ktoré boli v prostredí slovensky rozprávacích kalvínov stredného Zemplína preložené do slovenčiny, a to v tomto poradí: malý katechizmus (1750),¹⁰² žaltár (1752),¹⁰³ spevník (1752),¹⁰⁴ modlitebník (1758)¹⁰⁵ a agenda (1758).¹⁰⁶ Knihy boli písané maďarským pravopisom a sú medzi nimi ortografické rozdiely. Špáci je uvedený pod skratkou ako prekladateľ spevníka; agendu preložil Juraj Zováni. Ďalšími prekladateľmi boli pastor Juraj Jesenský (podľa vizitácie: Jeseni) († 1770), správca zboru v Bánovciach nad Ondavou v rokoch 1741 – 1754 a zemepán z Rakovca nad Ondavou Andrej Rákoci (Rákóczy) (1693 – 1754), o ktorom sa zachovalo svedectvo jednej kondolenčnej reči: „V neúplných a ako tieň pominulých dňoch svojich rokov, okrem iných skutkov svojho života, dokázal svoju zbožnosť a lásku k Bohu aj tým, že krásne piesne onoho duchom horlivého svätého Dávida preložil vo veršoch do slovenského jazyka a k tomu veľmi pekne, umne, ako som porozumel od takých ľudí, ktorí tomu rozumejú.“ Rákoci sa teda podieľal na preklade a prebásnení žaltára. V druhom vydaní spevníka (1824) je uvedené, že sa na preklade podieľal Andrej Špáci a Juraj Je-

¹⁰¹ AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 41.

¹⁰² MALI CATECHISMUS. Tojesz: VÉRI KRESTZÁNSZKEJ GRUNTÓVNIH TSLENKÓV zaloseni FUNDAMENT. Chtori: Z Velyikoho CATECHISMUSA pervéráz u jeziku BELGYITZKÉM kráduťskim szlovom víbráni i vidáni: Potom z toho na uharszki preprovdzani: A z nyoho na nas jezik Szlovenszki obrátzeni, k podobnomu tsvitsenu u vére szlabích a Maluytskích prave priróvnáni i accomodováni. V DEBRETZENYE, Druk: MARGITAI JÁNOS, V Roku 1750, 24 s.

¹⁰³ Svetoho Dávida Králya a Proroka szto i pedzesatz `soltári. Chtoré: Vedlya Nót Frantzúzkích z Uharszko-ho na SZLOVENSZKI jazik szú prelošené, a vernim BOSIM szlusebnyikom k duchovnomu usitku zhotovené. A teraz; pervi ráz vidané. V DEBRETZINYE, Vitlatsil MARGITAI JÁNOS. V Roku 1752, 2 + 356 + 13 s.

¹⁰⁴ HLAS POBOSNOHO SPÉVÁNYA. To jeszt: PÉSNYE KRESZTZÁNSZKE na Rotsné SVJÁTKI, i k jin-sím Svetim Prilesitosztem szporádane. Chtore: Z UHARSZKOHO Jaziku na SZLOVENSZKI prelosil S. A. V DEBRETZINYE, Vitlatsil MARGITAI JÁNOS. V Roku 1752, 2 + 135 + 5 s.

¹⁰⁵ RADOSZT SZERTZA POBOSNOHO. To Jeszt: MODLITBI RANNÉ a VETSERNE, a jeden TÍDZENY, i jin-sích málo, v chtorích pobosni Tslovek z duchovnú radosztzu szlúsi BOHU vetsnomu. Chtoré: Jeden z Reformáťzkích Kazatelov, z UHARSZKOHO na SZLOVENSZKI jazik prelosil, a tés i od inud zebrał, a sz pomotzu verních Uhrov a Szlovákov, k szláve Boszkej vitlatsitz dal. V DEBRETZÉNYE, Vitlatsil KÁLLAI GERGELY. V Roku 1758, 98 + 3 s.

¹⁰⁶ AGENDA ECCLESIIARUM REFORMATARUM. To Jeszt: SZPRAVA JAKBI SE MALO V EKLEZIJICH REFORMATZKÍCH Krisztzitz, Kristusovu Vetseru viszluhovatz, Novich Manselov prisahatz, Tich chtori gepituju Eccleziu Rozhresovatz. Chtorú: V UHARSZKEM Jaziku zhotovil Dvojej sztzi hodní Pán ZOVÁNYI GYÖRGY, Superintendent. Z chtoroho na SZLOVENSZKO prelosil, jeden Kazatel Szlovenszki HELVETSZKŰ CONFESSIU viznavajúťzi. [V DEBRETZÉNYE. V Roku 1758], 2 + 34 s.

senský.¹⁰⁷ Rákoci v čase vizitácie v Rakovci nad Ondavou opravoval kalvínsky kostol.

Štefan Švagrovský predpokladal, že Špácai sa narodil v Špačinciach pri Trnave odvádzajúc jeho priezvisko od rovnako znejúcej lokality,¹⁰⁸ ale ničím iným svoj predpoklad nepodložil. Barkóciho vizitácia zanechala poznámku o jeho apostatovaní od uniatov, na základe ktorej možno s istotou konštatovať, že pochádzal z východného Slovenska, poznal miestne konfesie, jazyky a robil toto prostredie kultúrnejším. Zrodenie takej intelektuálnej osobnosti, ktorá musela vzdorovať povesti apostatu, predpokladá istú kultúrnu alebo silnú osobnostnú úroveň či zázemie; Špácai mal zrejme svoju rodinu, preto sa rozhodol odísť z uniatskeho prostredia, ktoré mu neumožnilo ďalší rozvoj svojich schopností, ku kalvínom, kde našiel podporu predovšetkým niektorých zemepánov.¹⁰⁹ Andrej Špácai pôsobil ako duchovný v zbore v Milhostove (do 1743), v Malčiciach (1743 – 1754), v Bánovciach nad Ondavou (1754 – 1760) a vo Vrbnici (1760 – 1766), kde zomrel. Keď sa v roku 1762 vyskytli snahy odňať kalvínom kostol v Lúčkach (v Použí), výrazne a úspešne sa ich zastal práve Andrej Špácai.¹¹⁰

Špácaiov spevník je okrem skvelého prekladu, v ktorom vidno dobrú znalosť zemplínskej slovnej zásoby, syntaxe a frazeológie, aj prebásnený, takže sa rýmuje. Prekladateľ bol talentovaný a vzdelaný. Napísali o ňom, že to bol človek „bohémskej, básnickej mentality, ktorý dozaista prikladal väčší význam poézii ako cirkevnej disciplíne.“

Kalvínske slovenské zbory na Zemplíne, Použí a Above vznikli v 16. storočí. Existuje viacero dôvodov, prečo cirkevná vrchnosť reformovanej cirkvi dovolila vytvoriť a používať slovenské bohoslužobné texty namiesto maďarčiny. „Vydanie slovenských kalvínskych kníh sa uvádza snaha odlákať kalvínov od prestupovania na rímskokatolícku vieru alebo odrádzať ich od návratu k tzv. starej viere, t.j. byzantskej (gréckokatolíckej), ktorú vyznávali predtým, ako ich za reformácie pokalvíničili.“¹¹¹

Možno predpokladať, že Špácaiho konverzia nastala preto, že uniati boli v prvej polovici 18. storočia v kríze, ktorá nedovoľovala schopným presbyterom vyniknúť vo vlastnej cirkvi, to však vtedy bolo možné u reformovaných kresťanov.¹¹² Pritom východní kresťania mali za sebou obdobie, keď od stredoveku po 18. storočie vzniklo množstvo pôvodných i prekladových rukopisov rozličného charakteru, ktoré boli rozptýlené po farách, slúžili na vzdelávanie presbyterov i veriacich laikov.¹¹³

¹⁰⁷ Švagrovský, Štefan: Z histórie slovenských kalvínskych rituálnych kníh z rokov 1750 – 1758. In: Slovenská reč, 65 (2000), č. 5-6, s. 282-283.

¹⁰⁸ Švagrovský, Štefan: Z histórie slovenských kalvínskych rituálnych kníh, s. 283.

¹⁰⁹ Porov. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 29.

¹¹⁰ Reformovaná cirkev na Slovensku, Bánovce nad Ondavou, História zboru [online]. [Cit. 2014-12-30]. Dostupné na internete: <<http://www.reformovanacirkevbanovcenadondav.estranky.sk/clanky/prispevky.html>>.

¹¹¹ Švagrovský, Štefan: Z histórie slovenských kalvínskych rituálnych kníh, s. 279-294.

¹¹² Zubko, Peter: Zemplínski a abovskí uniati v Barkóciho vizitácii. Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia IV. Ružomberok: Verbum, 2013, s. 122.

¹¹³ Porov. Žeňuch, Peter: K dejinám cyrilскеj písomnej kultúry na Slovensku. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 85-107; Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku. Žeňuch, Peter (ed.). Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2007; Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15. – 19. storočia. Doruľa, Ján (ed.). Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2002.

6.5 Harmonogram skrutínií

Skrutíniá boli vopred plánované a uskutočnili sa podľa nasledujúcej tabuľky.

Prehľad skrutínií uniatskych presbyterov			
Č.	Lokalita	Dátum	Počet presbyterov
1	Bodrogkeresztúr	26.5.1749	2
2	Šiatrové Nové Mesto	5.6.1749	27
3	Sečovská Polianka	15.6.1749	6
4	Budkovce	19.6.1749	11
5	Užhorod	27.6.1749	0
6	Vinné	29.6.1749	0
7	Michalovce	30.6.1749	7
8	Strážske	2.7.1749	0
9	Humenné	9.7.1749	15
10	Stropkov	16.7.1749	32
11	Bardejov	22.7.1749	27
12	Torysa	31.7.1749	23
Σ			150

Na troch miestach, kam uniatski presbyteri neprišli (Užhorod, Vinné, Strážske), ich biskup František Barkóci čakal. Presbyteri mohli prísť kamkoľvek, najčastejšie prichádzali tam, kam mali najbližšie, ale boli aj výnimky.

7 Barkóciho poznámky ku skrutíniám a teologický význam

7.1 Inštrukcia pre uniátov

Dokument s oficiálnym záznamom o skrutíniách uniatskych presbyterov má význam nielen pre poznanie dejín únie a stavu uniatskej cirkvi v konkrétnom období, ale má tiež význam z hľadiska dejín teológie a vieroučného a disciplinárneho stavu vo vnútri uniatskej cirkvi. Vizitátorom bol latinský biskup, ktorý nevysvätil na službu v latinskej cirkvi nikoho, kto by nespĺnil predpísané podmienky stanovené kánonickým právom. Každý mladý muž prešiel formáciou vo veľkom biskupskom seminári a intelektuálnou formáciou na biskupskom lýceu. Seminár a lýceum boli síce dva subjekty, ale reálne bol ich život úzko spojený, dokonca aj predstavení pre obidve inštitúcie bývali tí istí. Podstatou štúdia bolo zvládnutie katolíckej teológie a dôkladné poznanie vlastného obradu. V prípade uniatskych duchovných to nie vždy tak bolo. Niektorí z nich prešli formáciou dokonca v latinských seminároch, ale niektorí vyšli z pravoslávneho prostredia alebo u pravoslávnych prijali kňazskú ordináciu, preto tu neraz nebola istota o kvalite vzdelania a v niektorých prípadoch dokonca ani istota o vzdelaní.

Počas skrutínií sa latinský biskup vypytoval uniatskych kňazov aj na kľúčové otázky z teológie. Z dogmatickej teológie sa rozhovory sústredili na eschatológiu (dominovali otázky o očistci a pekle), morálnu teológiu (pozornosť sa sústredila na rozlišovanie medzi smrteľnými a ľahkými hriechmi, uplatňovanie morálky v svednici), liturgic-

kú prax vysluhovania sviatostí (pokrstné pomazanie, matéria Eucharistie, pomazanie umierajúcich), administratívu (vedenie matrík). Tieto okruhy tvorili podstatné rozdiely medzi praxou kresťanského Východu a kresťanského Západu, ako sa konkrétne stretávala na našom území. Vnútny život uniatskej cirkvi aj sto rokov po Užhorodskej únii zodpovedal pravoslávnej tradícii, pretože sa v teologických názoroch odrážala starobylá náuka významných východných teológov a ich škôl. Západná teológia už mala za sebou ďalšie významné etapy, ktorými sa odlišila od patristického obdobia: scholastický stredovek, keď boli formulované vlastné teologické pohľady viacerými teológmi, konciliami a pápežmi, Tridentský koncil, ktorý bol reakciou na protestantskú reformáciu, ale aj potridentské obdobie. Niektorí stredovekí východní teológovia sa dokonca stretli s tomistickou náukou, ale kresťanský Východ to výrazne neovplyvnilo.¹¹⁴

Po vizitácii v roku 1749 biskup František Barkóci zostavil inštrukciu,¹¹⁵ ktorá mala usporiadať pomery v uniatskej cirkvi podľa katolíckych predstáv. Inštrukcia nebola publikovaná, bola odložená ad acta, ale je prameňom, v ktorom je zachytený kontext skrutínií, preto im možno hlbšie porozumieť.

7.2 Biskupov komentár k vybraným otázkam

Inštrukcia vydaná biskupom Barkócim obsahuje komentár ku skrutíniám uniatskych presbyterov, vychádza z nich a podáva autentickú náuku vo všetkých oblastiach, ktoré sa počas vizitácie ukázali ako nedostatočne osvojené. Nasledujúce komentáre sa týkajú najvýznamnejších otázok, ktorých sa biskup vo svojej inštrukcii dotkol, ostatné otázky neriešil. Tieto biskupove postrehy sú dôležité z historického, teologického a ďalších hľadísk.

(1) Vo východnej tradícii bolo bežným zvykom, že v jednej dedine žili a pôsobili viacerí presbyteri. Napr. v roku 1657 pôsobili v Stakčíne naraz deviaty presbyteri,¹¹⁶ aj keď v obci stála iba jedna cerkev. Podľa latinského práva mohol v jednej lokalite ako farár pôsobiť iba jediný kňaz a ak potreboval pomocníka, ten bol vo funkcii kaplána. Vzťahy medzi farárom a kaplánom veľmi presne vymedzovalo kánonické právo. Pre málopočetnosť uniatskych veriacich v lokalitách nebolo potrebné ustanovovať kaplánov. Biskup Barkóci žiadal, aby presbyteri poznali svojich veriacich a rezidovali vo farnosti.¹¹⁷

(2) Vysviacka musela byť nespochybniteľná a každý kňaz dostal od svätiteľa písomné svedectvo o ordinácii. Vysviacky prijaté od latinských a uniatskych biskupov neboli problematické, dokonca ani vysviacky pravoslávnych biskupov neboli problémom, ak sa preukázalo, že skutočne prebehli. Taký presbyter musel potom zložiť vyznanie katolíckej viery, ak chcel ostať v službe uniatskej cirkvi. Uniatsky biskup bol povinný

¹¹⁴ Pružinský, Štefan: Byzantská teológia I, s. 201-204.

¹¹⁵ Instructio pro Ruthenis unitis Dioecesis Agriensis post visitationem anni 1749 parata sub episcopatu Francisci Barkoczy, 145 f. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója az Egri Egyházmegyé területén élő görögkatolikus számára (1749), s. 21-144.

¹¹⁶ Uličný, Ferdinand: Dejiny osídlenia Zemplínskej župy. Michalovce: Zemplínska spoločnosť 2001, s. 704.

¹¹⁷ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 128-129. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 131.

pred ordináciou preveriť pravosť a úprimnosť povolania, život, morálku a vedomosti z teológie.¹¹⁸ Ak presbytera vysvätil cudzí biskup a dotyčný kňaz chcel pôsobiť v Jágerskej diecéze pre východný obrad, mal sa preukázať aj prepúšťajúcou listinou svätiteľa a jágerský biskup ho musel súčasne prijať;¹¹⁹ ak to neurobil, nemohol pôsobiť bez toho, aby neupadol do cirkevného trestu.

Aby mohol ženatý presbyter legálne pôsobiť, musel sa oženiť pred prijatím kňazskej vysviacky. Zo zachovaných prameňov nebolo známe, žeby sa niektorý kňaz ako vdovec oženil po ďalší raz, ale mohli sa stať, že zanechal alebo odvrhol prvú ženu a žil s inou, čo bola neprípustná a pohoršujúca bigamia. Za bigamistu bol považovaný aj ten, kto sa oženil až po vysviacke; také manželstvo podľa kánonického práva nebolo platné. Každý bigamista mal zakázané nosiť tonzúru a nosiť sutanu.¹²⁰

(3) V latinskej cirkvi bola fara s pozemkom vlastníctvom miestnej farnosti. Tento stav nie vždy existoval v uniatskej cirkvi, častokrát bol dom presbytera s pozemkom sedliacky alebo obecný, čo degradovalo spoločenské postavenie duchovného. Takmer vo všetkých takýchto prípadoch nešlo o slobodných sedliakov, pozemok bol prenajatý a bolo potrebné ročne platiť nájomné zemepánovi. Nájomné sa zvyčajne platilo v hotovosti a jeho výška bola od lokality k lokalite odlišná, niekde mimoriadne vysoká, akoby miestny zemepán chcel miestnu uniatsku farnosť ekonomicky zlikvidovať. Aby by bol pozemok farský, bol by oslobodený od akýchkoľvek poplatkov.

(4) Od kňaza sa žiadalo, aby viedol vzorný život: Mal sa vyhýbať ženám; ak s ním bývala niektorá z príbuzných na fare, tolerovala sa prítomnosť matky alebo sestry. Stávalo sa, že aj presbyteri prepadli pijatike a viedli škandalózne život.¹²¹ K riadnemu životu presbytera patrilo, aby nosil tonzúru a čierny talár, ktorý mal byť dlhý aspoň pod kolena.¹²²

(5) Podľa katolíckej náuky existujú prostriedky nevyhnutné k spásu, bez ktorých poznania a používania nie je možná spása. Patrili medzi ne niektoré vedomosti z morálnej teológie, pravdy viery vyjadrené v článkoch Apoštolského vyznania viery, ktoré musel vyznávať každý, kto chcel byť spasený, ale predovšetkým k nim patrilo sedem sviatostí.¹²³ Nevyhnutne potrebné predpisy definovalo desatoro Božích prikázaní a päťoro cirkevných prikázaní. Presbyteri boli povinní všetko poznať nielen teoreticky, ale aj prakticky vysvetľovať veriacim, aby ich využívali a používali v kresťanskom živote.

(6) Každá zo siedmich sviatostí/tajín (krst, birmovanie/myropomazanie, Eucharistia, spoveď/pokánie, pomazanie umierajúcich/jeleopomazanie, manželstvo, kňazstvo/chirotónia) mala svoju matériu, formu a vysluhovateľa, ale potrebný bol aj úmysel dosiahnuť vysluhovaním sviatostí stanovený cieľ. Ich dodržanie malo vplyv na platnosť

¹¹⁸ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 88. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 93-94.

¹¹⁹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 89. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 95.

¹²⁰ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 129-130. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 132-133.

¹²¹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 121-124. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 124-127.

¹²² *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 124-125. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 128.

¹²³ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 29-37. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 46-53.

vyslúženej sviatosti, na sprostredkovanie milostí, ba na sprostredkovanie spásy. Poznanie matérie a formy sviatostí bolo preto nevyhnutné. Okrem sviatosti kňazstva mohol presbyter za splnenia stanovených podmienok vyslúžiť veriacim všetky sviatosti.

(7) Pri príležitosti vyslúženia niektorých sviatostí mal kňaz dostať milodar. V prípade liturgie prijímal omšové štipendium, z ktorého časť dostával aj kantor a prípadne aj ďalší posluhujúci. Podľa zásady, že kto slúži oltáru, má z oltára aj žiť, mal presbyter právo na tieto príjmy. Okrem toho mu časť prostriedkov na živobytie mal poskytovať miestny patrón, ktorým bol zvyčajne zemepán. Biskup Barkóci mal nasledujúcu predstavu o výške minimálnej štóly a poplatkov podľa latinského vzoru:

Minimálna výška štóly a ták pre uniatov			
Č.	Úkon	zl.	gr.
1	krst		12
2	vovedenie po pôrode		12
3	ohlášky		3
4	sobáš sluhov a želiarov	1	
5	sobáš sedliakov	2	
6	požehnanie nevesty		12
7	svedectvo o krste		30
8	svedectvo o ohláškach		12
9	svedectvo o sobáši		30
10	pohreb želiarov a sluhov		24
11	pohreb sedliakov		30
12	zádušná liturgia	1	
13	pohrebná liturgia so spevom	1	30
14	pomazanie umierajúcich		30

Ak bol veriaci veľmi chudobný, mal mu byť štolárny poplatok odpustený. Štola od vyslúženia iných sviatostí sa nemala vyberať, ale pri príležitosti pomazania chorých sa tolerovalo, že ju možno prijať, od chudobných však v žiadnom prípade.¹²⁴

Presbyteri dostávali aj lektikálne dávky. Podľa všeobecného uhorského zvyku sa odovzdávali dvakrát ročne, a to okolo sviatku sv. Juraja (24. apríla) a sv. Michala (29. septembra). Ak bol nejaký presbyter preložený na nové miesto krátko po jednom z týchto sviatkov, mal lektikálne dávky dostať tento predchádzajúci presbyter, nie nový.¹²⁵

(8) V nedele a v dekretálne sviatky sa mal každý kresťan zúčastniť na liturgii. Pred ňou mal presbyter kázať, aby tým katechizoval farníkov. Kázať nesmeli potulní presbyteri ani rusnácki mnísi. Okrem toho sa vyžadovalo, aby v nedele popoludní osobitne vysvetľoval katechizmus. Túto povinnosť mali aj kantori, na ktorých dozeral

¹²⁴ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 125-127. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 128-130.

¹²⁵ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 127-128. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 130.

presbyter. Obsahom katechéz malo byť vysvetľovanie kresťanského symbolu (Apoštolského vyznania viery), modlitba Pána (Otčenáš) a Anjelské pozdravenie, dekalóg a kresťanská disciplína.¹²⁶ Anjel Pána bola u uniátov nová modlitba, vo všeobecnosti sa ju nemodlili, ale biskup Barkóci nariadil, aby sa tak konali. Takisto sa mali naučiť modliť sa svätý ruženec.¹²⁷

(9) Jedno z cirkevných prikázaní predpisovalo, aby veriaci v nedeľu nábožne počúvali bohoslužby. Latinskí veriaci pod tým rozumeli a praktizovali účasť na omši. Vo východnej liturgii sa pod bohoslužbami nerozumie len eucharistická liturgia. Uplatňoval sa tu zvyk, že aj účasťou na utierni sa zadost'učiní predpísanej povinnosti.¹²⁸

(10) Svätá liturgia nie je súkromná modlitba, ale má slávnostnú a verejnú povahu. Veriaci sa na nej mali zúčastniť v nedele a vo sviatky. Bohoslužby sa mali začínať najneskôr o 9. hodine.¹²⁹

(11) Biskup Barkóci v inštrukcii napísal, že vysluhovateľ krstu a birmovania len vtedy správne vysluhuje tieto iniciačné sviatosti, ak vysluhuje hneď aj Eucharistiu. Krizma mala byť požehnaná biskupom. Presbyter mohol vysluhovať sviatosť birmovania len uniátom, nie latiníkom.¹³⁰ Jágerský biskup prísne dbal na rešpektovanie autonómie východného obradu, čo bola obrana pred napodobňovaním latinských zvykov, kde bola kresťanská iniciácia rozdelená na tri oddelené časti (krst, prvé prijatie Eucharistie, birmovanie).

(12) Katolícka cirkev neuznávala platnosť krstu heretikov, pretože často existovala pochybnosť o materii a forme vyslúženia sviatosti. Ak sa nekatolík chcel stať katolíkom, pastoračne sa konverzia riešila podmieneným prijatím krstu, ku ktorému sa pripájali ďalšie dve sviatosti kresťanskej iniciácie, birmovanie a Eucharistia. Ak existovala istota o platnosti krstu heretikov, konvertita bol len pobirmovaný a prijal Eucharistiu.

(14) Kresťanský východ používal v liturgii kvasený chlieb, kresťanský západ používal nekvasený chlieb. Táto tradícia sa mala zachovať, žiadny presbyter nesmel používať nekvasený chlieb podľa vzoru druhej cirkvi. Matéria tohto chleba musela byť pšeničná podľa svojho obradu.¹³¹ Stávalo sa totiž, že presbyteri používali aj inú ako pšeničnú múku, a to z jačmeňa alebo prosa, preto taká eucharistická obeta bola neplatná a bohoslužba bola z morálneho hľadiska kvalifikovaná ako nepravý, falošný kult.

(15) Biskup Barkóci mimoriadne dbal, aby zhotovovanie Eucharistie prebiehalo podľa liturgických predpisov, predovšetkým aby konsekračné slová boli vyslovované správne.¹³²

(16) Vlievanie vody do konsekrovaného vína bol starobyľý zvyk používaný v liturgii sv. Bazila Veľkého a sv. Cyrila Alexandrijského.¹³³

¹²⁶ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 104-108. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 110-112.

¹²⁷ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 108-109. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 113.

¹²⁸ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 58. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 69.

¹²⁹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 58. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 69-70.

¹³⁰ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 41-44. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 56-59.

¹³¹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 8-9. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 27-28.

¹³² *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 47-53. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 61-66.

¹³³ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 46. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 61.

(18) Pápež Klement VIII. pred uzatvorením Brestskej únie stanovil uniatom, že sú povinní obnovovať Eucharistiu pre prípad viatika alebo nosenia Eucharistia chorým každých 8 – 15 dní a uschovávať ju v bohostánku.¹³⁴ V latinskej cirkvi existovala rovnaká prax.

(25) Tolerovalo sa, ak namiesto antimenzionu presbyteri používali oltárny kameň s relikviami od latinského biskupa.¹³⁵

(26) Sviatosť zmierenia sa vysluhovala len pred veľkými sviatkami ako bolo Božie narodenie, Veľká noc alebo chrámový sviatok (odpust). Niektorí penitenti pociťovali zo spovede strach, preto bolo potrebné katecheticky poukazovať na Božie milosrdenstvo, ktoré hriešnik dostane prijatím tejto sviatosti. Všetky ostatné sviatosti mohli presbyteri vysluhovať iba rusnákom, nie latiníkom, ale práve v prípade spovede platila výnimka, že môžu spovedať aj latinských veriacich.¹³⁶

(27) Tiež bolo potrebné poučovať veriacich, že matériou spovede je ľútosť, vyznanie hriechov a zadosťučinenie a formou slová rozhrešenia.¹³⁷

(28) Veľkosť pokánia sa odvíjala od závažnosti hriechov a ich počtu. Presbyter mal pamätať na to, že v spovedi je súčasne nielen sudcom, ktorý vynáša spravodlivý rozsudok, ale aj lekárom duší.¹³⁸

(30) Presbyteri neukladali povinnosť vynahradiť ukradnuté veci, čo bola nevyhnutná podmienka, aby hriešnik dostal rozhrešenie.¹³⁹

(31) Spovedné tajomstvo je druh služobného tajomstva, ktoré je absolútne a vo svedomí zaväzuje kňaza mlčať o obsahu spovede a nepodlieha premlčaniu. Podľa cirkevnej náuky a kánonického práva sa tajomstvo týkalo všetkých ťažkých aj ľahkých hriechov, osoby penitenta a komplicov. Ak by niekto z okolostojacich započul niečo zo spovede iného penitenta, bol rovnako viazaný spovedným tajomstvom, ale presbyter mal dbať o to, aby hriechy spovedajúcich sa nikto nezačul.¹⁴⁰

(32) Viacerí uniatski presbyteri nepovažovali jednoduché smilstvo za hriech, čo bolo priame popieranie Písma (*Evanjelium podľa Matúša 15, Prvý list Korinťanom 6*).¹⁴¹ Jednoduché smilstvo je definované ako dokonalá sexuálna akcia podľa prírody slobodného so slobodnou po vzájomnom súhlase. Katolícka morálka tento hriech vždy považovala za ťažký. Jedným z druhov jednoduchého smilstva je konkubinát, keď jeden muž a jedna žena, ktorí zväčša spolu bývajú, takto napodobňujú manželský stav. Táto okolnosť je priťažujúca a kým by sa konkubinátnici nerozišli, nemohli dostať rozhrešenie, alebo kým by sa nezosobášili, čím by prekážka zanikla.¹⁴² Počas skrutínií viacerí presbyteri nepovažovali jednoduché smilstvo za hriech pod podmienkou, že sa smilníci chcú zosobášiť.

¹³⁴ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 58. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 70.

¹³⁵ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 59. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 70.

¹³⁶ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 59-68, 140. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 70-78, 140-141.

¹³⁷ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 61. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 72.

¹³⁸ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 64, 67. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 74-75, 77.

¹³⁹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 65. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 75.

¹⁴⁰ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 68-70. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 78-79.

¹⁴¹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 20-21. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 39.

¹⁴² Tondra, František: *Morálna teológia II. Prikázania*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojačšáka, 1996, s. 138-139.

(33) Manželské právo patrí v rámci kánonického práva medzi najrozsiahlejšie a najkomplikovanejšie, preto ho každý kňaz mal dôkladne poznať. Kľúčové zisťovanie, či dvaja ľudia môžu uzatvoriť manželský zväzok, robil kňaz pred sobášom. Prvotnou povinnosťou bolo preveriť existenciu tzv. manželských prekážok. Ak sa totiž vyskytli, nebolo možné manželstvo uzatvoriť. Za účelom objektívneho zisťovania existencie prekážok sa vyhlasovali tzv. ohlášky, a to po tri nedele pred sobášom, ako to nariadil Tridentský koncil a pápež Gregor XIII. (1572 – 1585).¹⁴³ Manželstvo nebolo možné uzatvoriť za nasledujúcich okolností: (1) V čase vyhlásenia interdiktu nad kostolom; (2) v zakázanom čase – v advente, pôste, Veľkonočnom týždni; (3) ak existovalo uzavreté, ale ešte nerozlúčené manželstvo; (4) keď niekoho viazal sľub jednoduchej čistoty k nejakej reholi. Okrem toho v polovici 18. storočia existovalo ďalších 15 zneplatňujúcich prekážok, ktoré robili osoby nespôsobilé platne uzatvoriť manželstvo: (1) omyl v osobe, (2) podmienka položená pri uzatváraní manželstva, (3) slávnostné sľuby v reholi, (4) príbuzenstvo aj adoptovaných v priamej línii a v bočnej až do štvrtého stupňa, (5) ak niekto spôsobil smrť svojho alebo cudzieho manžela/manželky za účelom uzatvorenia nového manželstva, (6) sobáš medzi pokrstenou a nepokrstenou stránkou, (7) násilie alebo strach pri uzatváraní manželstva, (8) kňazská vysviacka, (9) existujúci manželský zväzok, (10) verejná mravopochestnosť, (11) švagrovstvo, (12) vek – v prípade mužov 14 rokov, v prípade žien 12 rokov, (13) existujúce tajné manželstvo, (14) impotencia, (15) únos alebo násilie na žene.¹⁴⁴

(34) Podľa učenia Tridentského koncilu bolo manželstvo spojenie muža a ženy pri dodržaní práva a zvykov.¹⁴⁵ Keď pápež Klement VIII. v roku 1597 vydal inštrukciu pre Brestskú úniu, nariadil, že v prípade latinsko-uniatskeho manželstva nesmela žena prejsť na obrad manžela.¹⁴⁶

(37) Presbyter mohol sobášiť len vlastných farníkov vo svojej cirkvi. Ak sa uzatváralo miešané latinsko-uniatske manželstvo, uzatváralo sa podľa obradu manželky, čiže presbyter ho mohol uzavrieť len vtedy, ak bola nevesta rusnáčka, ale deti vždy nasledovali obrad otca.¹⁴⁷

(38) Vek, keď bolo možné uzavrieť manželstvo, bol stanovený kánonickým právom u mužov na 14 rokov a u žien na 12 rokov.¹⁴⁸

(39) V latinskej cirkvi sa podľa rituálu pri pomazaní chorých mazali oči, ušnice, nos, pery, ruky, nohy a obličky. Podľa východného euchológia, ktorý mal biskup Barkóci k dispozícii, presbyteri mali pomazať čelo, bradu/sluchy/líca, podbruško, hrud', ruky a nohy. Sviatosť mal vyslúžiť jeden presbyter, ale mohli tak urobiť aj viacerí. Ak boli dvaja, jeden mal mazať, druhý mal odriekať príslušnú formulu. Ak pri pomazaní asistovali viacerí, maximálne však siedmi súčasne, každý mohol mazať jedno určené miesto a ďalší mal odriekať modlitby.¹⁴⁹

¹⁴³ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 95. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 100.

¹⁴⁴ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 95-103. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 101-109.

¹⁴⁵ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 90. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 96.

¹⁴⁶ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 95. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 100.

¹⁴⁷ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 141. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 141.

¹⁴⁸ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 102. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 108.

¹⁴⁹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 73-77. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 81-85.

(40) Štola pri príležitosti pomazania chorých sa nemala vyberať, ale tolerovala sa, bolo ju možné prijať, od chudobných však v žiadnom prípade.¹⁵⁰

(41) Presbyteri mali poučat' veriacich o tom, že pomazanie chorých odpúšťa ľahké hriechy, uzdravuje skrze udelenú milosť, lieči rany, jazvy, posilňuje pred zlom, zlobou a pobáda k dobrému, je duchovným povzbudením, ochraňuje pred diablovým pokušením.¹⁵¹

(42) Náuka o pochádzaní Ducha Svätého z Otca a Syna patrí k rozdielom v učení medzi Východom a Západom; nejde o protichodné učenie, ale o odlišný výklad alebo dôraz, aj keď existovali viacerí východní teológovia, ktorý tento detail teologicky vysvetlili. V 18. storočí Západ považoval východnú tradíciu o pochádzaní Ducha Svätého len z Otca za mylnú.¹⁵²

(43) V náuke o očistci uviedol biskup Barkóci, že ako prvý popieral očistcové muky po smrti Origenes a po ňom viacerí ďalší, pričom Sväté písmo v Druhej knihe Machabejcov v 12. kapitole dostatočne vysvetľovalo, že sa treba modliť aj za zosnulých.¹⁵³

Popieranie západnej náuky, že Kristus je viditeľnou hlavou cirkvi ustanovenou namiesto Krista, Východ odmietal, čo Západ považoval za veľmi vážny omyl. V dejinách východnej cirkvi existovali viaceré prípady, keď sa byzantskí biskupi obrátili na pápeža, aby rozsúdil ich spory. Rovnako viaceré vieroučné vyjadrenia pápežov prijal aj Východ. V čestnom poradí patriarchátov, o ktorom sa pravidelne debatovalo na prvých všeobecných koncilioch, bolo postavenie Ríma vždy prvé.¹⁵⁴ Pre Západ bolo uznávanie pápežovej autority jedným z podstatných prvkov katolicity.

(44) Biskup Barkóci ešte v roku 1748 počas kánonickej vizitácie podkarpatských stolíc medzi niektorými presbytermi zachytil správu, že zhotovovanie ikon (obrazov), sôch je modlárstvo, lebo odporuje desatoru podľa knihy Exodus.¹⁵⁵ Biskup bránil cirkevné dedičstvo a v plánovanej inštrukcii zdôraznil kľúčovú podmienku: „Aby si sa klaňal.“¹⁵⁶ Zdá sa, že niektorí presbyteri tu podľahli kalvínskym vplyvom. Práve v 18. storočí dochádzalo k posledným radikálnym kalvinizačným vplyvom aj inde, keď sa odstránila napr. stredoveká fresková výzdoba vo Svätušiac na Zemplíne,¹⁵⁷ alebo v Seni v Above v roku 1739/1740 zbúrali sakristiu,¹⁵⁸ pretože skrytý priestor v chráme nevyhovoval kalvínskemu teologickému mysleniu o otvorenosti a netajomnosti.

(45) S eschatológiou súvisela otázka, či duše spravodlivých nebudú trpieť a po smrti budú hneď jasne vidieť Boha ešte pred posledným súdom, čo niektorí rusnáci popierali.¹⁵⁹

¹⁵⁰ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 127. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 130.

¹⁵¹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 77. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 85.

¹⁵² *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 5-8. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 24-27.

¹⁵³ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 15-18. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 34-37.

¹⁵⁴ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 9-15. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 28-34.

¹⁵⁵ Exodus 20,4: „Neurobíš si žiadnu sochu, ani podobu ničoho, čo je hore na nebi, alebo dolu na zemi, alebo vo vodách pod zemou.“

¹⁵⁶ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 26. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 43-44.

¹⁵⁷ Porov. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 207; Zubko, Peter: Zemplínski a abovskí uiani v Barkóczyho vizitácii, s. 20-21.

¹⁵⁸ AACass, KV, Abov, 1746, s. 125-129.

¹⁵⁹ *Instructio pro Ruthenis unitis*, f. 18-20. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 37-39.

(46) Rusnáci sa vysmievali zo sobotného pôstu latinskej cirkvi, aj keď to bol jej starobylý rímsky zvyk. Tento problém bol známy už v 9. storočí.¹⁶⁰ Biskup Barkóci bránil štyridsaťdňový veľký pôst pred Veľkou nocou a pripomínal, že nedeľný pôst, ako sa praktizoval u rusnakov, je omyl, lebo taký pôst odsúdil pápež Alexander VII. (1655 – 1667) v roku 1665 a Benedikt XIV. (1740 – 1758) v roku 1741.¹⁶¹ Od ženatého presbytera sa tiež žiadalo, aby pred každou liturgiou abstinoval od ženy tri dni.¹⁶² Z prísnosti tejto požiadavky vyplýva, že liturgie sa neslávili každý deň, ale len v nedele a vo sviatky.

(47) V miešaných oblastiach, kde vedľa seba žili uniati a latiníci, biskup Barkóci žiadala, aby sa svätili latinské sviatky; uniati mohli svätiť aj svoje sviatky, ale bez spôsobenia pohoršenia. Takéto rozhodnutia vydala Posvätná kongregácia pre šírenie viery (de Propaganda fide) 20. júna 1718 pre klérus a ľud gréckeho obradu v Jágerskom biskupstve.¹⁶³

(49) Medzi presbytermi či Rusínmi alebo Valachmi spôsobovalo veľké pohoršenie vykonávanie exorcizmov, ktoré boli podľa biskupa Barkóciho prejavom fanatizmu a nepoznania skutočnej podstaty posadnutia diablom, preto to biskup rázne zakázal. Ak sa niekde skutočne vyskytla potreba vyslúženia exorcizmu, mal to zväziť a dovoliť obradový vikár.¹⁶⁴

(50) Obsah tejto otázky je totožný so 4. otázkou.

(51) Matriky pokrstených, zosobášených a pochovaných predpisoval Tridentský snem. Neviedli sa o tabuľkové záznamy, aké vznikli až v 19. storočí, ale išlo o jednoduché niekoľkoslovné zápisy o vyslúžení sledovaných sviatostí a svätení.¹⁶⁵

(52) Zvoniť sa malo trikrát denne a počas zvonenia sa malo pokolenačky modliť Anjelské pozdravenie.¹⁶⁶

7.3 Teologické poslanstvo

Skrutinizačný protokol v neposlednom rade obsahuje mimoriadne dôležité teologické poslanstvo významné pre dejiny teológie, resp. teologického ortodoxného i neortodoxného (bludárskeho, sektárskeho, resp. i ľudového/zľudoveného) myslenia, ktoré je síce súčasťou väčšieho celku dejín byzantskej aj latinskej teológie, ale je predovšetkým svedectvom o miestnom teologickom vývoji východného Slovenska. Takýto materiál je v kontexte iných teologických pamiatok nielen vzácny, ale aj závažný svojím obsahom. Dokument je prameňom o byzantskej duchovnosti. Teologické závery sa priamo v protokole nenachádzajú, ale je ich možné ich z textu vyabstrahovať.

U gréckokatolíkov sa možno pri rozhovoroch s rímskokatolíkmi stretnúť s názorom: „Naša viera je iná ako vaša.“ Znie to paradoxne, pretože existuje len jedna katolícka cir-

¹⁶⁰ Šafín, Ján: Spor o dedičstvo. Cyrilometodská misia medzi Východom a Západ. Košice: Menta media, 2012, s. 299-306.

¹⁶¹ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 21-25. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 39-43.

¹⁶² Instructio pro Ruthenis unitis, f. 59. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 70.

¹⁶³ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 112. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 116.

¹⁶⁴ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 143-144. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 143.

¹⁶⁵ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 117-118. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 121.

¹⁶⁶ Instructio pro Ruthenis unitis, f. 108. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója, s. 113.

kev. Ako vysvetlenie sa používa vyjadrenie, že sa nemyslí na vieru, ale na obrad, ktorý je iný a že gréckokatolíci spomenutú frázu opakujú preto, že sa bytostne identifikovali so svojím rítom. Po preskúmaní prameňov treba konštatovať, že spomenutá fráza vznikla v časoch uniatskej cirkvi ešte pred kánonickým erigovaním Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva (1771) najneskôr v 18. storočí a traja sa dodnes bez toho, aby bolo známe pozadie jej vzniku. Keď v roku 1749 jágerský biskup František Barkóci konal skrutíniá s uniatskymi presbytermi, pýtal sa na niektoré vieroučné pravdy (ako veria) a na sviatosťnú prax (disciplínu sviatostí). A tu sa sto rokov po uzavretí Užhorodskej únie zistilo – odhliadnuc od niektorých bludných názorov a disciplinárnych pochybení –, že viera uniátov je tradičná čiže vo svojom jadre pravoslávna, že nie je ovplyvnená latinskými teologickými názormi a dogmami, ktoré vznikli a rozšírili sa počas celého stredoveku (ešte pred reformáciou) a naposledy boli definované na Tridentском koncile¹⁶⁷ a opakované v náukách pápežov. Ak odmyslíme niekoľko presbyterov, ktorí získali vzdelanie na jezuitských univerzitách v Uhorsku, väčšina z nich neprešla riadnou intelektuálnou ani ľudskou formáciou, ako to po Tridentском koncile bolo zvykom u latiníkov. Pôvod vety: „Naša viera je iná ako vaša,“ teda pôvodne skutočne myslel na vieroučný obsah, nie na rítus.

V istých praktických pastoračných záležitostiach v niektorých okruhoch existovali medzi uniati excesy, napr. (a) jednoduché smilstvo viacerí presbyteri nepovažovali za hriech, ak sa mladí/snúbenci chceli zosobašiť; (b) niektorí presbyteri sa venovali exorcizmom a práve títo vyznievali ako čudáci (Dobrá, Legnava, Streda nad Bodrogom); (c) namiesto pšeničného chleba niektorí používali prosený alebo jačmenný chlieb (Banské, Davidov, okolie Humenného, Strážskeho); (d) spovedné tajomstvo možno vyjaviť pred biskupom (Dúbravka, Laškovce, Petrikovce, Pusté Čemerné, Rakovec nad Ondavou, Šamudovce, Topoľany, Trhovište, Voľa).

Medzi presbytermi bolo rozšírených niekoľko teologických bludov a omylov: (a) nepoznali náuku o Trojici (Brezina), Otec je rovný Synovi (Davidov); (b) tvrdili, že Boh je telesné bytie (Banské, Davidov, Sačurov). Rozšírené boli okruhy bludných náuk: (a) arianizmus: Boží Syn je stvorením (Nižný Žipov, Veľký Ruskov, Šiatrové Nové Mesto); (b) origenizmus: peklo nie je večné, duše môžu byť vytrhnuté z pekla modlitbami, Božím milosrdenstvom, liturgiami (Juskova Voľa, Krásny Brod, Sačurov, Sečovská Polianka, Svetlice, Štefanovce); (c) eschatologické: tí, čo zomreli v ťažkom hriechu, nepôjdu do pekla, aj keby spáchali ohavnosť samovraždy (Rakovec nad Ondavou, Trhovište, Voľa) alebo až po poslednom súde (Brusnica, Olšava, Petrikovce); pred posledným súdom duše spravodlivých idú do Abrahámovho lona (Kolbovce, Šamudovce, Tokajík, Valkov), nie do neba, ale duše zatratených do limbu (Šamudovce); ak sa za niekoho nemá kto modliť, taký človek je odsúdený na zatratenie (Plavnica); niektorí nevedeli, kam pôjdu duše z očistca (Miňovce, Ruská Kajňa, Vyšný Hrabovec); o očistci mali niektorí skreslenú predstavu, napr. že duše s ťažkým hriechom idú do očistca a po všeobecnom súde do pekla (Sečovská Polianka); až do posledného súdu nie je možné videnie Boha (Hlivišťa, Jasenov, Makovický dekanát, Úbrež).

¹⁶⁷ Porov. Dokumenty Tridentského koncilu. Hrdina, Ignác Antonín (prekl.). Praha: Krystal OP, 2015.

Duchovnosť uniatov bola centrálnou kristologická a najdôležitejšou súčasťou náboženského života bola liturgia a osobná modlitba vedená spoločne v rodinách alebo individuálne. Aj keď je rozdiel medzi kresťanským Západom a Východom v tom, že Západ dáva dôraz na aktivitu, východná duchovnosť nestrpí ľahostajnosť k životu ani útek od života. Človek je stvorený pre spoločenstvo vytvárané nielen ľuďmi, ale aj Bohom a stvorením. Presbyter mal svoje miesto v spoločenstve ako kňaz len vtedy, ak slúžil tomuto spoločenstvu. Bez kňaza nemôže ľud vytvoriť skutočné liturgické a cirkevné spoločenstvo.¹⁶⁸

8 Záver

Každý presbyter dostal na skrutíniach k jágerskému biskupovi pozvanie, resp. bol dekrétom upovedomený, že kedy a kam sa má/môže dostaviť. Každý príduvší presbyter pochádzal z okolia miesta, kde sa skrutíniach konalo, ale ak to v niektorých prípadoch z vážnych príčin nebolo možné, tak niektorí presbyteri išli na skrutíniach na iné miesto v neskoršom termíne. Niektorí presbyteri na skrutíniach neprišli, ale ospravedlnili sa pre chorobu alebo smútok v rodine po pochovaní rodiča, iní skrutíniach ignorovali. Táto ignorancia zrejme bola dohodnutá a organizovaná, pretože sa týkala súvislých oblastí severnej a centrálnej časti Užskej stolice. Iný región, z ktorého presbyteri neprišli na skrutíniach, bol severný Zemplín. V týchto oblastiach neprichádzali uniati do významnejšieho vzťahu s latiníkmi. Žiadni presbyteri neprišli do Užhorodu ani do Vinného ani do Strážskeho, kde ich biskup Barkóci čakal, resp. mal tam naplánovaný čas na skrutíniach. Na niektorých miestach sa okrem skrutíniach presbyterov konali aj skrutíniach kazateľov.

Mená presbyterov v skrutinizačnom protokole sú relatívne čitateľné, ale v zápise niektorých priezvisk sa zrejme nachádzajú chyby. Porovnaním tohto zápisu s protokolom kánonickej vizitácie možno zistiť niekoľko rozdielov v zápise priezvisk. Tie však pre jágerského biskupa neboli dôležité, pretože prekladanie presbyterov bolo v kompetencii obradového vikára. Dôležitá bola identifikácia katolíckej pravovernosti, sviatostnej a disciplinárnej praxe.

Presbyteri prijali ordináciu od svojho mukačevského (obradového) biskupa, okrem Jána Staurovského (Sačurov) a Vasil'a Dobranského (Rudlov), ktorých vysvätil pravoslávny biskup v Marmaroši, ale po zložení katolíckeho vyznania viery mohli ďalej nerušené pôsobiť medzi uniatmi. Niektorí presbyteri boli absolútne nevzdelaní, a to aj niektorí arcipresbyteri, od ktorých sa žiadalo viac než od ostatných presbyterov. Len málo presbyterov malo klasické teologické vzdelanie na latinský spôsob.

Aj keď únia k roku 1749 trvala už vyše deväťdesiat rokov, jej poznanie bolo chabé alebo žiadne, presbyteri o nej nedokázali nič povedať a už vôbec o únii nerozprávali veriacim.

Matriky nepísal takmer žiadny presbyter, okrem niekoľkých, ktorí viedli krstné záznamy len krátky čas. Tieto záznamy boli dôležité pre evidenciu obyvateľov. Ak pres-

¹⁶⁸ Pružinský, Štefan: Pravoslávna duchovnosť I. časť. Prešov: Metropolitná rada Pravoslávnej cirkvi v Prešove, 1997, s. 9-13.

byteri neboli motivovaní ani usmerňovaní k písaniu matrík, zrejme mobilita rusnákov bola nízka (nerátajúc sezónne práce v južných stoliciach krajiny) a dominantne celoži- votne obmedzená na rodisko, nesmerovala do vyššej spoločnosti či škôl, kde pri vstupe bolo potrebné dokumentovať svoj pôvod.

Pri pozemkoch, na ktorých stáli uniatske fary, možno sledovať odlišné majetkové pomery. V južnejších oblastiach, kde žili uniati medzi inými konfesiami, hoci v čisto uniatskych dedinkách, boli pozemky s bývaním presbytera farské. Smerom na sever ubúda pozemkov vo vlastníctve farností a pribúda sedliackych pozemkov, ktoré patrili buď osobne farárovi, alebo ich kúpilo miestne spoločenstvo veriacich. V severných ob- lastiach dominovali šľachtické pozemky, ktoré boli prenajaté od miestnych zemepánov, za ktoré sa platilo ročné nájomné.

V uniatskych cerkvách – na rozdiel od latinských kostolov – sa takmer vôbec ne- vyzváňalo na Anjel Pána (Anjelské pozdravenie). Zdôvodnenie zo strany presbyterov znelo tak, že nemajú zvonárov, ktorí by trikrát denne zvonili. Nepriamo z toho možno odvodiť aj neexistenciu cerkovníkov (kostolníkov), pretože v latinskej cirkvi sa zvy- čajne úloha kostolníka a zvonára spájala. Ak sa teda v cerkvách zvonilo, tak to bolo na bohoslužby, na oznámenie úmrtia a jeho výročia a počas pohrebu, príp. v prípade poplachu z dôvodu živeľnej pohromy.

Za neochotou miestnych veriacich slúžiť pre miestne spoločenstvo napr. ako zv- onár treba v prvom rade vidieť sociálnu situáciu. Spôsob života si vyžadoval celodennú prácu na roliach, lúkach, pri pasení oviec, v lese, ale aj okolo domu a pod. Ak na druhej strane zväzíme, že bohoslužby sa konali len v nedele a vo sviatky, ktorých sú- časťou bol oddych od práce, zrejme tu chýbala ochota obetovať sa, nebola to súčasť miestnej kultúry.

Náboženská a s tým súvisiaca kultúrna úroveň miestnych zvykov, ďalej formo- vanie miestnej mentality a tradícií a kresťanská výchova záviseli v prvom rade od vplyvu miestneho presbytera a kantora. Málokto presbyteri však venovali katechéze pozornosť, veriaci boli na viacerých miestach, najmä na severe, hrubí, ale takí tam boli aj presbyteri.

Presbyteri tolerovali rozšírený (zlo)zvyk, že ak sa dvaja mladí ľudia chceli vziať a už spolu dobrovoľne sexuálne žili, nepovažovali to za ťažký hriech, niektorí to dokonca vôbec nepovažovali za morálny prehrešok. Niektorí nepovažovali za hriech ani cudzo- ložstvo, ale znásilnenie bolo považované za hriech. Ak išlo o zistenie prekážok, ktoré by znemožňovali uzatvorenie manželstva, presbyteri ich takmer nepoznali.

Podobne v prípade sviatostí presbyteri nepoznali dôkladne matériu a formu sviatostí, čiže nepoznali dôkladne matériu, ktorá sa mala používať pri ich vysluhovaní a zrejme nie vždy poznali formuly, ktoré pri tom bolo potrebné podľa obradu odriekať, veriacim nevedeli vysvetliť účinky sviatostí, aby ich motivovali prijímať ich často, pravidelne a s du- chovným úžitkom. Niektorí presbyteri si pred vyslúžením sviatostí nevzbudzovali správny úmysel konať tak, ako to od nich žiadala cirkev: Konat' v mene cirkvi, príp. si vzbudiť úmysel pred slávením Eucharistie. Ak aj niektorí presbyteri nedokázali exaktne opísať matériu a formu sviatostí, neznamená to, že by všetky sviatosti vysluhovali nesprávne.

Najzávažnejšie pochybenia sa vyskytovali v matérii Eucharistie, keď namiesto pšeničného chleba sa na niektorých miestach používal chlieb z jačmeňa alebo prosa. Keďže prosfory si presbyteri piekli sami, boli osobne zodpovední aj za použitú múku. Pšeničný chlieb je dogmatizovaná látka používaná rovnako na Východe i Západe, preto zo strany presbyterov išlo o skutočnú ignoranciu alebo neospravedliteľnú nevedomosť, ktorú neospravedlňovala ani chudoba.

Liturgie sa slúžili len v nedele a vo sviatky. Pred každým takým slávením sa presbyter mal aspoň tri dni zdržiavať od manželského styku so svojou ženou. Na niektorých miestach pretrval starý východný zvyk, že povinnosti počúvať liturgiu (paralelne v latinskom prostredí v archaickej slovenčine „slyšať omšu“) veriaci zadosťučinia nielen na eucharistickej liturgii, ale napr. aj účasťou na utierni, pričom potom už nemusia byť prítomní na klasickej liturgii. V prameňoch sa nespomína liturgia sv. Jána Zlatoústeho, ale len sv. Bazila Veľkého a Cyrila Alexandrijského, ale táto informácia nemusela byť úplná. Pri liturgii presbyteri nespomínali meno pápeža ani biskupa, ktoré po nariadení Františkom Barkócim začali spomínať. Pod menom biskupa treba rozumieť jágerského biskupa.

V prípade konvertitov presbyteri neskúmali platnosť ich krstu u heretikov (kalvínov, evanjelikov a pravoslávnych), pretože zvyčajne od týchto spoločenstiev odchádzali dobrovoľne, resp. protestantské komunity vymierali a posledná generácia prestúpila na miestne väčšinové náboženstvo. Presbyteri po prijatí do uniatskej cirkvi správne doplnili kresťanskú iniciáciu udelením birmovania a Eucharistie. Krst a birmovanie boli tak úzko spojené, že sa vyskytoval názor, že ten, kto nie je pobirmovaný, nie je „dokonale pokrstený“. Niektorí presbyteri pred krstom konvertitov spovedali a na tejto praxi nevideli nič zlé. Tento postup by bol opodstatnený, ak by bol krst u heretikov platný; katolícka cirkev ho však neuznávala; krst zmýva všetky hriechy, preto sa pred pokrstením katechumeni nemali spovedať. Takí presbyteri umožňovali katechumenom zúčastňovať sa na liturgii vopred posvätených darov, na ktorých im dokonca umožnili prijímať Eucharistiu.

Pri konvertitoch sa nachádza závažný záznam na strane 67, ktorý používa termín *Ruthenus* nie pre národnosť (Rusín), ale pre náboženské vyznanie (rusnák): „Hæreticum qvi Ruthenus fieret...“ („heretika, ktorý sa stane rusnákom...“). Rusnákom sa teda stal každý konvertita prijatý uniatmi do plného spoločenstva cirkvi.

Vo filiálnych obciach rozsiahlej latinskej farnosti Stropkov sa objavovali Cigáni, na ktorých si uplatňovali jurisdikciu miestni uniatski presbyteri, ale tí ich pri krste nebirmovali. Biskup preto rozhodol, že patria do jurisdikcie latinských farárov, nie uniatov.

Starostlivosť o umierajúcich bola vo všeobecnosti zanedbávaná, na niektorých miestach za ostatných štyridsať rokov bola vyslúžená len trikrát až štyrikrát. K umierajúcemu mal prísť presbyter, aby ho pripravil na skorý odchod do večného života. Kňaz vyslúžil sviatosť pomazania umierajúcich (dnes sa nazýva pomazanie chorých) a dal mu viatikum (posledné sväté prijímanie). Presbyteri túto sviatosť často zanedbávali odvolávajúc sa na starobylú tradíciu, že pri pomazaní sa majú zísť naraz niekoľkí, až siedmi presbyteri, aby vyslúžili túto sviatosť. Tento spôsob bol možný aj v polovici 18. storočia, ale ukázalo sa, že bol prekonaný.

Pri pomazaní chorých sa niektorí presbyteri odkláňali od predpisov v používaní matérie, olej miešali s vínom odvolávajúc sa na biblický príbeh o milosrdnom Samaritánovi. Tento príbeh hovorí o liečení, ale nešlo o sviatostné konanie ani o konanie z Kristovho poverenia, išlo len o Kristom vyrozprávané podobenstvo. Je však možné, že víno malo svoje miesto pri obrade svätenia oleja, víno sa v lampách nachádzalo na dne nádobky, aby pri dohorení knôt zhasol.

Pri spovediach vyčítal biskup presbyterom predovšetkým to, že nerozlišovali medzi ťažkým a ľahkým hriechom a že nepoučujú veriacich v týchto záležitostiach. Západná cirkev od 12. storočia toto dôkladne robila, čo malo vplyv na spovednú prax, pretože za vážne previnenia sa udeľovalo ťažšie pokánie, kým ľahké hriechy odpúšťalo aj sväté prijímanie, pomazanie chorých, modlitba a iné skutky kresťanskej lásky, napr. almužna. Presbyteri používali starú východnú prax nerozlišovať kvalitu matérie hriechov. Niektorí presbyteri udeľovali prísne pokánie, alebo sa správali veľmi hrubo. Pri spovediach sa uplatňoval ešte jeden spoločenský zvyk viesť oddelene chlapcov a dievčatá. Presbyteri spovedávali jedných aj druhých naraz. Spovedné tajomstvo nepovažovali za absolútne, podľa presbyterov ho bolo možné porušiť a vyjaviť pred svojím biskupom.

Biskup vyčítal presbyterom, že nerozlišujú ani medzi pôstom a zdržanlivosťou. Pôst spočíval v odriekaní niektorých jedál a v striednosti. Pôstnymi dňami boli piatky a stredu a biskup žiadal, aby sa uniaty postili aj v soboty, čo bol dovtedy len latinský zvyk. Okrem týchto tradičných dní pôstu existovali pôsty pred niektorými sviatkami podľa byzantského obradu a počas tradičných pôstnych období pred sviatkami Božieho narodenia (filipovka) alebo pred Veľkou nocou. V prípade zdržanlivosti išlo o odriekanie si alkoholu, ktorý bol v tomto období vážnym problémom, ktorému dokonca prepadli niektorí presbyteri.

Medzi presbytermi sa našli aj zvláštni čudáci, ktorých biskup identifikoval podľa toho, že vykonávali exorcizmy, ktoré spôsobovali škandály a pohoršenie. Za čudákov boli považovaní aj tí, ktorí písali ikony. Problém nebol v exorcizmoch alebo ikonách, ale v uzavretosti pováh niektorých presbyterov.

Presbyteri radi čítali bibliu, pretože pri skrutiniách spomínali niektoré biblické príbehy (Samaritán) alebo knihy (Ezechiel), ktoré si vysvetľovali po svojom a riadili sa poučeniami, ktoré si z nich odvodili. Podobne zdôvodnenie, že Kristus zostúpil do pekla a vytrhol odtiaľ duše, bolo odvodené od zobrazovania na ikonách, čo nepriamo dokladá vážnosť ikon v živote východnej cirkvi a názorného či obrazového myslenia u rusnákov, ktoré dominovalo nad abstraktným myslením.

Teologická náuka v istých pohľadoch nebola katolícka, ale zodpovedala východnej ortodoxnej i ľudovej tradícii a mala pôvod na Východe. Tieto názory neboli jednotné ani systematizované, kolovali medzi presbytermi nezávisle na sebe. Vplyv týchto názorov zvyčajne neprekročil hranice farnosti, ale mohol prejsť do ľudových predstáv, ľudovej slovesnosti, ikonografie a pod. Biskup do protokolu nechal poznamenať nasledujúce omyly:

- o eucharistickom spôsobe chleba niektorí tvrdili, že tam nie je prítomný celý Kristus, určite nie je krv, preto sa u nich podáva prijímanie pod obojím, a to aj ako viatikum;
- Boh je telesné bytie;
- peklo nie je večné, pretože po poslednom súde prestane existovať;

- zatratené duše v pekle možno vyslobodiť z ich stavu modlitbami, obetami;
- z pekla budú duše vytrhnuté preto, lebo Kristus zostúpil do pekiel a vytiahol odtiaľ duše zomrelých;
- ani samovrah ani vrah nepôjdu do pekla;
- po osobnom súde idú duše hriešnikov na zvláštne miesto (limbus, prostredné miesto, Abrahámovo lono) a až po poslednom súde sa rozhodne, kam pôjdu ďalej;
- niektorí nazývali limbus predpeklím, ktoré neslúžilo na očistenie pred vstupom do nebeskej slávy, ale vraj bolo čakárňou pred pekelným zatratením;
- jasné videnie Boha po smrti bude možné až po poslednom súde;
- ak niekto zomrie v ťažkom hriechu, pôjde do očistca;
- niektorí nevedeli, čo je očistec a kam pôjde duša z očistca.

Biskup František Barkóci nebol latinizátor uniatskej cirkvi, ale záležalo mu na náboženskom, kultúrnom, spoločenskom i ekonomickom pozdvihnutí života presbyterov a ich veriacich. V inštrukcii, ktorú napísal po kánonickej vizitácii a skrutíniách uniatských presbyterov, vystupuje ako ten, ktorý bráni východný obrad, pretože od presbyterov žiadal rózne dodržiavanie rítu, nezjednodušovanie a nemiešanie s latinským obradom alebo zvykmi. Principiálne mal každý veriaci navštevovať bohoslužby podľa svojho obradu, mal prijímať sviatosti vo svojej cirkvi, mal putovať na pútnické miesta vlastnej cirkvi, a nie druhého rítu. Posielanie uniatov na latinskú omšu nebolo prejavom ústretovosti k latinikom, ale znakom ľahostajnosti alebo pohodlnosti presbyterov.

Prameň o skrutíniách presbyterov je dôležitý nielen pre poznanie stavu uniatskej cirkvi, ale aj vzťahov medzi Slavia Latina a Slavia Byzantina. Pred polovicou 18. storočia kánonická vizitácia latinského biskupa naposledy skontrolovala aj uniatov, kalvínov a evanjelikov. Vzťah katolíkov k uniatom bol odlišný od vzťahu k protestantom, pretože tí boli považovaní za heretikov. Stav uniatov zodpovedal ich východnej tradícii a dlhodobej samostatnosti, ktorá bola oddelená od väčšinovej latinskej cirkvi a jej náuky a praxe. Teologické myslenie presbyterov degradovalo na ľudovú úroveň, v ktorej boli prítomné aj neortodoxné a bludné názory, pretože absentovalo dôkladné vzdelávanie. Aj keď sa po vizitácii latinský biskup rozhodol túto situáciu vyriešiť vydaním inštrukcie, napokon si to rozmyslel a inštrukciu nepublikoval, ale každý presbyter bol na mieste poučený. Skrutíniá ukázali cestu, kade sa treba vybrať, aby sa východná a západná cirkev zblížili. Barkóciho krok bol dôležitým medzistupňom k neskoršiemu kánonickému uznaniu Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva.

9 Bibliografia

9.1 Archívne pramene

Archivum Archidioecesis Agriensis (AAAgr, Archív Jágerskej arcidiecézy, Eger)
 - Archivum vetus (AV), sign. 3416.

Archivum Archidioecesis Cassoviensis (AACass, Archív Košickej arcidiecézy, Košice)
 - Graeci ritus (GR), Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... (1746).

- Kánonické vizitácie (KV), Abov (1746).
- Kánonické vizitácie (KV), Dolný Zemplín, Horný Zemplín (1749).

9.2 Publikované pramene

- AGENDA ECCLESIARUM REFORMATARUM. To Jeszt: SZPRAVA JAKBI SE MALO V EKLEZIJIICH REFORMATKÍCH Krisztzitz, Kristusovu Vetseru viszluhovatz, Novich Manselov prisahatz, Tich chtori prepituju Eccleziu Rozhresovatz. Chtorú: V UHARSZKEM Jaziku zhotovil Dvojej sztzi hodní Pán ZOVÁNYI GYÖRGY, Supe- rintendent. Z chtorocho na SZLOVENSZKO prelosil, jeden Kazatel Szlovenszki HELVET- SZKÚ CONFESSIU viznavajúti. [V DEBRETZÉNYE. V Roku 1758].
- Barkóczy Ferenc egri püspök instrukciója az Egri Egyházmegye területén élő görögka- tolikus számára (1749). 19. századi kéziratos görögkatolikus szerkönyvek Nyírgyu- lajból és Fábiánházáról. Véghseő, Tamás – Nyirán, János (eds.). Nyíregyháza: Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 2012.
- Connotatio Proventuum Annuorum Venerabilis Cleri Graeci Ritus Unitorum Presbyte- rorum Anni 1741 Dioecesis Agriensis. In: Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történehez. Az egri egyházmegye területén szolgáló görögkatolikus papok 1741. évi javadalom-összeírása. Véghseő, Tamás – Terdik, Szilveszter – Simon, Katalin (eds.). Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2014, s. 17-545.
- Denzinger, Heinrich: Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum, 43a edizione bilingue a cura di Peter Hünermann. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2012.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski. Tom II (869 – 1312). Baron, Arkadiusz – Pietras, Henryk (eds.). Kraków: Wydawnictwo WAM – Księża Jezuici, 2003.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tom III (1414 – 1445). Baron, Arkadiusz – Pietras, Henryk (eds.). Kraków: Wydawnictwo WAM – Księża Jezuici, 2004.
- Dokumenty Tridentského koncilu. Hrdina, Ignác Antonín (prekl.). Praha: Krystal OP, 2015.
- Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történehez. Az egri egyházmegye területén szolgáló görögkatolikus papok 1741. évi javadalom-összeírása. Véghseő, Tamás – Terdik, Szilveszter – Simon, Katalin (eds.). Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2014.
- HLAS POBOSNOHO SPÉVÁNYA. To jeszt: PÉSNYE KRESZTZANSZKE na Rotsné SVJÁTKI, i k jinsím Svetim Prilesitosztem szporádane. Chtore: Z UHARSZKOHO Jaziku na SZLO- VENSZKI prelosil S. A. V DEBRETZINYE, Vitlatsil MARGITAI JÁNOS. V Roku 1752.
- Instructio pro Ruthenis unitis Dioecesis Agriensis post visitationem anni 1749 parata sub episcopatu Francisci Barkoczy, 145 f. In: Barkóczy Ferenc egri püspök instruk- ciója az Egri Egyházmegye területén élő görögkatolikus számára (1749). 19. századi kéziratos görögkatolikus szerkönyvek Nyírgyulajból és Fábiánházáról. Véghseő, Ta- más – Nyirán, János (eds.). Nyíregyháza: Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudomá- nyi Főiskola, 2012, s. 21-144.

- MALI CATECHISMUS. Tojesz: Véri KRESTZÁNSZKEJ GRUNTÓVNICH TSLENKÓV zaloseni FUNDAMENT. Chtori: Z Velyikoho CATECHISMUSA pervéráz u jeziku BELGYITZ-KÉM krádutskim szlovom víbráni i vidáni: Potom z toho na uharszki preprovadzeni: A z nyoho na nas jezik Szlovenszki obrátzeni, k podobnomu tsvitsenu u vére szlabích a Malyutských prave priróvnáni i accomodováni. V DEBRETZENYE, Druk: MARGITAI JÁNOS, V Roku 1750.
- RADOSZTZ SERTZA POBOSNOHO. To Jeszt: MODLITBI RANNÉ a VETSERNE, a jeden TÍDZENY, i jinsích málo, v chtorích pobosni Tslovek z duchovnú radosztzu szlúsi BOHU vetsnomu. Chtoré: Jeden z Reformátszkich Kazatelov, z UHARSZKOHO na SZLOVENSZKI jazik prelosil, a tés i od inud zebrał, a sz pomotzu verních Uhrov a Szlovákov, k szláve Boszkej vitlatsitz dal. V DEBRETZÉNYE, Vitlatsil KÁLLAI GERGELY. V Roku 1758.
- Sväté písmo s komentármi a margináliami Jeruzalemskej Biblie. Preložil Anton Botek. Trnava: Dobrá kniha, 2012.
- Svetoho Dávida Králya a Proroka szto i pedzesatz 'soltári. Chtoré: Vedlya Nót Franzúzkich z Uharszkoho na SZLOVENSZKI jazik szú prelosené, a vernim BOSIM szlusebnyikom k duchovnomu usitku zhotovené. A teraz; pervi ráz vidané. V DEBRETZINYE, Vitlatsil MARGITAI JÁNOS. V Roku 1752.

9.3 Literatúra

- Bagliani, Agostino Paravicini a kol.: Ekspansja Kościoła rzymskiego 1054-1274. Vauchez, André (ed.). Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 2001.
- Bazilovič, Joanik: Dejiny gréckokatolickej cirkvi v Uhorsku. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013.
- Biografický lexikón Slovenska I. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2002.
- Bláhová, Marie: Historická chronologie. Praha: Libri, 2001.
- Bodrogi, Péter – Molnár, József – Zeidler, Sándor: Nagy magyar kitüntetéskönyv. A magyar állam rendjelei és kitüntetései. Budapest: Rubicon-könyvek, 2005.
- Boháč, Vojtech: Liturgika I. Prešov: Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča – GBF Prešovskej univerzity, Prešov, 1997.
- Bugel, Walerian: Ekleziologie Užhorodské unie a jejích dědiců na pozadí doby. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.
- Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku. Žeňuch, Peter (ed.). Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2007.
- Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a báboženskou tolerancí. Nešpor, Zdeněk R. (ed.). Ústí nad Labem: Albis international, 2007.
- Encyklopedia Katolicka II. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1976.
- Encyklopedia Katolicka XIX. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2013.
- Goff, Jacques Le: Zrození očiště. Praha: Vyšehrad, 2003.
- Gudziak, Borys A.: Kryzys i reforma. Metropolia kijowska patriarchat Konstantynopola

- i geneza unii brzeskiej. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008.
- Hodinka, Antal: A munkácsi görög-katholikus püspökság története. Budapest: Magyar tudományok akadémia, 1909.
- Hradzky, Josephus: Initia progressus ac praesens status Capituli ad Sanctum Martinum e. c. de Monte Scepusio olim Collegiati sub jurisdictione archiepiscopi Strigoniensis nunc vero Cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi constituti. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1901.
- Chadwick, Henry: Historia rozłamu Kościoła wschodniego i zachodniego od czasów apostołskich do Soboru Florenckiego. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2009.
- Kónya, Peter a kol.: Konfesjonalizácia na Slovensku v 16. – 18. storočí. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2010.
- Kónyová, Annamária – Kónya, Peter: Kalvínska reformácia a reformovaná cirkev na východnom Slovensku v 16. – 18. storočí. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2010.
- Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Pašteka, Július (ed.). Bratislava: Lúč, 2000.
- Nešpor, Zdeněk, R.: Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století. Ústí nad Labem: Albis international, 2006.
- Potemra, Michal – Sedlák, Imrich: Demografické a kultúrne pomery košického okresu v polovici 18. storočia. In: Nové obzory 10. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo pre Múzeum Slovenskej republiky rád v Prešove, 1968, s. 197-212.
- Potvrdenie jezuitskej Košickej univerzity „Zlatou bulou“ Leopolda I. 350. výročie. Súbor štúdií. Lach, Milan – Marinčák, Šimon (eds.). Košice: Centrum spirituality Východ–Západ Michala Lacka v Košiciach, 2011.
- Pružinský, Štefan: Byzantská teológia I. História. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998.
- Pružinský, Štefan: Pravoslávna duchovnosť I. časť. Prešov: Metropolitná rada Pravoslávnej cirkvi v Prešove, 1997.
- Reformovaná cirkev na Slovensku, Bánovce nad Ondavou, História zboru [online]. [Cit. 2014-12-30]. Dostupné na internete: <<http://www.reformovanacirkevbanovcenadondav.estranky.sk/clanky/prispevky.html>>.
- Sedlák, Imrich: Východné Slovensko v letokruhoch národa. Martin: Matica slovenská, 2012.
- Sedlák, Peter: Kňazské a rehoľné osobnosti z historického územia Košickej arcidiecézy. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2014.
- Sedlák, Peter: Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.
- Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15. – 19. storočia. Doruľa, Ján (ed.). Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2002.
- Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) I. Martin: Matica slovenská 1986.

- Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) V. Martin: Matica slovenská, 1992.
- Sugár, István: Az egridi püspökök története. Budapest: Szent István társulat, 1984.
- Šafin, Ján: Spor o dedičstvo. Cyrilometodská misia medzi Východom a Západ. Košice: Menta media, 2012.
- Šoltés, Peter: Tri jazyky, štyri konfesie. Etnická a konfesijná pluralita na Zemplíne, Spiši a v Šariši. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009.
- Švagróvsky, Štefan: Z histórie slovenských kalvínskych rituálnych kníh z rokov 1750 – 1758. In: Slovenská reč, 65 (2000), č. 5-6, s. 282-294.
- Tomko, Jozef: Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995.
- Tondra, František: Morálna teológia II. Prikázania. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996.
- Uličný, Ferdinand: Dejiny osídlenia Zemplínskej župy. Michalovce: Zemplínska spoločnosť 2001.
- Vasil', Cyril: Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví. Trnava: Dobrá kniha, 2000.
- Zubko, Peter: Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003.
- Zubko, Peter: Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009.
- Zubko, Peter: Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia II. Košice: Vienala, 2009.
- Zubko, Peter: Hospodárske zabezpečenie gréckokatolíckych farností Šariša a Zemplína v rokoch 1734 a 1738. Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia III. Ružomberok: Verbum, 2012.
- Zubko, Peter: Katolícke farnosti na Zemplíne v 18. storočí podľa záznamov jágerských biskupov. In: Kresťanstvo v dejinách Zemplína. Zborník z rovnomennej celoslovenskej vedeckej konferencie, konanej 17. – 18. septembra 2010 v Michalovciach. Michalovce: Zemplínskej múzeum Michalovce – Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 175-187.
- Zubko, Peter: Pôsobenie Jágerskej kapituly v Košiciach. In: Kapituly kanonikov. Zborník príspevkov monotematického seminára s medzinárodnou účasťou z cirkevných dejín, Košice 13. marca 2003. Zubko, Peter – Hišem, Cyril (red.). Košice: Katedra cirkevných dejín, Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2003, s. 33-43.
- Zubko, Peter: Relikty poloník z čias rekatolizácie na východe Slovenska. In: Slavica Slovaca, roč. 48, 2013, č. 2, s. 172-182.
- Zubko, Peter: Slováci na maďarskom území Abovskej a Zemplínskej stolice (v 18. – 1. ½ 20. storočia). In: Acta historica Neosoliensia, tomus 9. Roč. IX (2006), Banská Bystrica, s. 81-97.

- Zubko, Peter: Zemplínski a abovskí uniati v Barkóczyho vizitácii. Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia IV. Ružomberok: Verbum, 2013.
- Žeňuch, Peter: K dejinám cyrilskej písomnej kultúry na Slovensku. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015.
- Žeňuch, Peter: Medzi východom a západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku. Bratislava: Veda, 2002.
- Гаджега, Василий: Додатки до історії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинской. In: Науковий Зборник Товариства Просвита. Роç. 7-8 (1931), s. 1-167.
- Гаджега, Василий: Додатки до історії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинской. In: Науковий Зборник Товариства Просвита. Роç. 9 (1932), s. 1-67.
- Гаджега, Василий: Додатки до історії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинской. In: Науковий Зборник Товариства Просвита. Роç. 10 (1934), s. 17-120.
- Гаджега, Василий: Додатки до історії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинской. In: Науковий Зборник Товариства Просвита. Роç. 11 (1935), s. 17-182.
- Гаджега, Василий: Додатки до історії русинов и руских церквей в був. жупе Земплинской. In: Науковий Зборник Товариства Просвита. Роç. 12 (1937), s. 37-83.

I. Skrutíniá uniatskych presbyterov (latinský originál)

Prameň: AAAgr, AV, sign. 3416, s. 53-73.

[pagina 53]

Evolutô itáqve salutis annô supra Millesimum Septingentesimum qvadragesimô 8^{vâ}, peractôqve feliciter cursu ejusdem per Excellentissimú Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Franciscum é Comitibus Barkoczy de Szala, Diöcesis Agriensis Prælatum, ac Præsulem, inTrans=Tibiscanis ejusdem Diöceseos suæ Partibus, uti ásæculis exoptata, lugenti, et pené abolitæ avitæ Religioni, et Pietati, itá et effectu suo, superis. Sanctaéqve Matri Ecclesiæ, ac rei Catholicæ solatioissima; ubi, videlicet exagro Dominico, eradicatis sentibus, evulsisqve tribulis depulsa ab animarum plurimarum hæresis, et schismatis caligine, veraé et Orthodoxæ Fidei lumine illustratæ, ávia perditionis ad semitam Jústitiæ æternæ eam, in qva Patres Nostri ambulaverunt, sunt reductæ, Generali Canonica Visitatione, Institutisqve taliter indomo DEI Salutiferis Sanctionibus, et Ordinationibus; Nunc iterato, non minore inpropagandum Divinæ Gloriæ cultum zelo, augendámqve ovium ásupremo Pastore sibi commissarum salutem, affectu susceptis, Idem Excelentissimus Præsul ad XV. Kal. Jun. Annô supra Millesimum Septingentesimum qvadragesimô Nonô Agriâ prospere movendo, constituit Cis Tibiscanarum itidem Diöcesis suæ Provinciarum, Inlytorum scilicet Comitatum Zemplény, Ungh, et Saaros Ecclesias, Parochias, harúm qve Rectores, ac Curatores Præsuleâ Elentiâ suâ invisere, plebem suam Domino perfectam parare.

Cum porro ingremio Almæ hujus Diöcesis suæ innominatis partibus, plurimi, eorum, qvôqve qvi et adús qve Sanctæ Matris Ecclesiæ Orientalis, cum Romanó=Catholica Occidentali veré unitæ, Ritum seqvntur: animarum Curatores reperirentur, qvoad hos etiam, num sufficiant ad dandam scientiam salutis plebi suæ? Num vocationi suæ, qvoad verbi Divini prædicationem, sacramentorum administrationem, Curam animarum Spiritualem digné respondeant? Num deniqve cum Hieremia Propheta, qvæ pernicioso sunt evellant? qvæ noxia destruant? et qvæ bona plantent? qvæ utilia et opportuna ædificent? aut cum Doctoré Gentium: num habéant Spiritum veritatis? dilectionis, et sobrietatis? num verbum veritatis rité enuncient? num impios arguant? et increpent? verbô: num in omnibus semetipsos præbeant exemplum bonorum operum indoctrina, in integritate, et gravitate? idem Gratosissimus Prælatus Diöcesanus secundum seqventia puncta Interrogatoria potissimum ex Constitutionibus Sanctissimi Domini Nostri Clementis VIII. et Innocentij IV. desumpta, ac in Visitatione Ritús Græci Ecclesiarum, Eorundém qve Presbyterorum observari statuta, examen ordinâsse, et instituisse dignatus est.

[pagina 54]

Puncta Interrogatoria.

Imum Qvod Nomen Presbyteri, et inqvo loco curam animarum exerceat? sunt ne plures, aut unus?

2dum An non á Schismaticôs ordinatus, aut bigamus, et an deposuerit professionem fidei?

3tium An fundus, qvem incolit, sit colonialis, et oneri cujpiam subjectus? an Parochialis?

4tum Presbyter ille num sit bonæ famæ? vitæ sobriæ, vel an scandalosus?

5tum An sciat ea, qvæ sunt necessaria necessitate medij, et præcepti ad salutem consequendam.

6tum An calleat materias, et Formas sacramentorum, á summis Pontificibus præscriptas, et Conciliis, et an eis utatur?

7tum An populo sacramenta rite administret, idqve an gratis vel erga stipendium?

8vum An omni die Dominico populo concionetur, catechiset, et Divina peragat?

9num An matutinum, vulgo Utrinam Liturgiæ præmitti solitam in Templo absolvat? et an ad matutinam populus compareat, existimetqve se, peridem præcepto Ecclesiæ satisfacere, de audiendo sacro, si soli matutine intersint?

10mum An etiam diebus feriatis populum ad Ecclesiam convocet? at an diebus Festis, et Dominicis áprandiis populo Litanias, aut alias preces prælegat?

11mum An eos, qvos etiam baptisat sacre Chrysmate, á suo Rituali Episcopo accepto imgat?

12mum An hæreticum, qvi unicus fieret, aut Latinum Catholicum, ritum suum mutantem, ac unionem amplexum, rebaptisandum, aut saltem Chrysmate ungendum censeat?

13mum An infantibus baptisantis S. Eucharistiam præbeat, et quidem sola specie vini consecrati, instillata? aut an non vinum non consecratum præbeat, ad eluendam plebis collicitationem?

14tum An teneat, et doceat? solum panem fermentatum esse validam materiam Consecrationis Eucharistiæ?

15tum An doceat? teneatve? Formam Consecrationis esse hæc verba: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, vel hæc alia, qvæ insubseqva oratione Canonis secundum Ritum habentur, Fac Domine panem hunc corpus tuum, Et quod in Calice hoc sanguinem tuum?

16tum An Presbyter in Liturgia, post consecratas vini species, guttas aliquot aqvæ calidæ in calicem infundat decendo: Calor fidei in Spiritu Sancto

[pagina 55]

17mum Nunc eo tempore, quo celebrat, utrâsqve etiam species consecratur summat?

18vum An viaticum singulis qvatuordecim diebus renovet? num species consecrati vini in Viaticum instillet? et an viaticum invino moribundis præbeat? quid et Presbyter, et moribundi de illo vino sentiant?

19num An in Canone, Summi Pontificis, et Episcopi diœcesani mentionem faciat?

20mum An doceat precibus Presbyterorum, potissimum per celebrationem Liturgiæ, qvempiam eripi posse ex inferno?

21mum An doceat Lectionem qvatvor Evangelistarum, qvos pro suffragiis defunctorum legunt, tanti esse valoris, qvanti sanctissimam Liturgiam?

22dum An non arceat Pœnitentem á Communionem, qvi pridie non jejunavit?

23tium Num in missa Præsantificatorum in quadagesima præbeant sacram synaxim laicis? et quomodo?

24tum An feveat abusum, magno die Jovis species viatici ut per annum consecventur fundendi, vel etiam sacrô oleô miscendi, aut coqvendi?

25tum An habeat altare Portatile, aut saltem Thronum ásuo Rituali Episcopo consecratum?

26tum An et quomodo instruat fideles ad confitendum?

27mum An insacro Tribunali utatur formâ, in Florentino Concilio præseriuptâ?

28vum An penitentias pro ratione peccati imponat? An ad qvatvor Evangelistas, Psalterium, Epistolas, quadraginta Sacrificia, ut lagantur, pœnitentem inducat, sicqve magis lucrum suum, qvám bonum pœnitentis sectetur?

29num An plures pueros et puellas, confessionis capaces simul pro Tribunali audiat?

30mum An restitutionem rei furto sublatae necessariam esse doceat?

31mum An peccata pœnitentis revelari posse Rituali officiali Episcopo nempe, vel Vicario doceant?

32dum An doceat simplicem fornicationem non esse peccatum mortale? et inqvo sit posita distinctio peccatorum calleat?

33tium An impedimenta matrimonij calleat?

34tum An præceptas á Concilio Tridentino Frinas denunciationes exacté observet?

35tum An dirimentia qvo ad thorum, et vinculum impedimenta distinguat? et num sua autoritate non divortiet?

36tum An teneat nuptias secundas esse illicitas?

37mum An matrimonia Latinorum, aut saltem diversi Ritûs Conjugum se immisceat benedicendis?

38vum An matrimonia ante annos pubertatis contrati sinant?

39num An doceat? sentiatve? Extremam Unctionem per unum Sacerdotem conferri posse? et an solus conferat? et quoties, áqvo illic curam animarum

[pagina 56]

gerit, eandem contulerit? et an dum plures Presbyteri adsunt omnes ungant? et formas seorsim omnes pronuncient?

40mum Quantum ab extremæ Unctionis administratione accipiat?

41mum An Unctionis sacræ articulos calleat ipse, et populo inculcet Sedulo?

42dum Quid sentiat de processione Spiritus Sancti etiam á Filio?

43tium Quid depurgatorio, et de Romanis Pontificis auctoritate?

44tum An sentiat erroneum esse, sculpere Imagines Christi, Beatissimæ Virginis Mariæ, et Sanctorum?

45tum An teneat animas justorum corpore solutas, et nullô purgatoriô egentes, ad claram visionem DEI non admitti ante diem Judicii generalis?

46tum An Presbyter sciat distinguere inter jejunium et abstinentiam, et populo quomode de jejunio conciuetur, et quomodo ipse, et populus hac inre præceptum Ecclesiæ observet? an putet satisfieri Præcepto Ecclesiæ dum abstinet duntaxat á Latinicis, et bis vel sæpius interim per diem reficiatur?

47mum An festa Latinorum observet, et populo observanda inculcet?

48vum Num Presbyterô diebus Festis, et Dominicis in Unita Ecclesia celebrare impeditô populus ad Ecclesiam Latinam, ad audiendum missæ sacrificium, et verbum DEI compareat? et an in casu hoc facere febere eosdem Presbyter doceat?

49num An Exorcismos, et qvaliter, super qvibus, et qvô pretiô cujusvé auctoritate recitet?

50mum Num Presbyter in persona qvastûo exerceat, innundinis variam vendendo, aut emendo, ibíqve compotationes exerceat?

51mum An libros vulgo matriculas in sua Parochia habeat? qvibus baptisatos, copulatos, et defunctos parochianos suos increpat?

52dum An Presbyter mane, inprandie, et vespæræ pro salutatione Angelica, campana signum dari per campanatorem jubeat?

Secundum qvæ itáqve Puncta.

Inchoatæ Visitationis, statione in altera ad Oppidum sub montanum Bogrogh=Keresztur, die 26ta Maji examinati sunt seqventes,

Reverendus Basilius Blechnarsky, R. P. Parochus Tokaiensis, et ArchiDiaconus Inclyti Comitatus Aba=Ujvariensis.

Reverendus Joannes Pusbarsky Parochus Szerencsiensis.

Horum utérqve ab unito Eppô ordinatus.

Qvi ad omnia puncta com[m]odé, ad prima veró de necessitate scilicet medii et præcepti necessarierum exacté, et bené responderunt.

[pagina 57]

Qvod porro ultimum concerneret, qvoad salutationis Angelicæ signum campanæ, responderunt id apud ipsos ad úsqve practicum neutiqvam fuisse, potissimum ob defectum campanatorum, et si qvi constituentur ob exiguam, aut nullam subsistentiam eorum, cum Fundos nullos, Immunitate qvoqve ab oneribus vix qvaspam habeant, talitérqve labore manuum suarum victum qværentes, ruri magis qvám campanis invigilare coguntur.

NB. Item 5ta Junij in Oppido S. A. Ujhelly itidem sub montano, in eodem Zemplieniensi Comitatu examinati sunt, Districtûs Ejusdem Reverendi Presbyteri seqventes.

Reverendus Jacobus Viravsky Parochus Ruskensis, et ArchiPresbyter Districtus Ejusdem.

Reverendus Andreas Zaparsky Parochus Terebesiensis.

Reverendus Andreas Ortutay P. Hardicsensis

Reverendus Joannes Lupkovics P. Nagy=Uilakiensis

Reverendus Simon Belag P. Czikensis

Reverendus Theodorus Krucsag P. Szerdaheliensis.

Reverendus Joannes Krucsaj P. Damocsensis.

Reverendus Lucas Suskovics P. Agardensis.

Reverendus Joannes Cservenak P. Dobrensis.

Reverendus Simon Lupes P. Lelesz=Poliankensis

Reverendus Theodorus Markovics P. Baskensis
Reverendus Andreas Szikora P. Komloskensis
Reverendus Joannes Telesniczky P. Bodrog=Olasziensis
Reverendus Theodorus Lasztochy P. Patakiensis
Reverendus Basilius Bukovskj P. Ardoiensis
Reverendus Michaël Palcsik P. S. A. Uiheliensis
Reverendus Stephanus Trnavskj P. Miko=hasiensis
Reverendus Alexius Skripka P. Bistensis.
Reverendus Basilius Kreniczkj P. Kolbasensis
Reverendus Joannes Dolhaj P. Lastoczensis
Reverendus Joannes Blasovskj P. Veleitensis
Reverendus Elias Tarasovics P. Isztancensis
Reverendus Georgius Kurovskj P. Izipiensis
Reverendus Joannes Sztanvovskj P. Szécs=Kereszturiensis
Reverendus Gregorius Krajnikovics Administrator Parochiæ Szécs Ternavkiensis.

[pagina 58]

Reverendus Theodorus Kovejcsak P. Baczkoviensis.

Reverendus Joannes Negrebeczkj P. Vicseiensis

Hi itaqvé omnes ab unitis Episcopis ordinati sunt, fundos parochiales incolunt, et ubiqvé unicus et non plures, Parochialia munia exercet.

Quantum verô punctum Interrogatorium Numero 5tó positum concernit plerúmque sciverunt omnes, exceptis Eorundem Archi=Presbytero, Parocho Ruszkaiensi, Szerdaheliensi, et Izsiipiensi, qui insuper Filium DEI, creaturam esse dixit, Kolbaszensis non undeqvâqvé bené de Sanctissima Trinitate sensit, Ternavkensis etiam Administrator imperite respondit.

Idem etiam excepto Ternavkensi, et Izsiipiensi Formas et materias sacramentorum non sat expedité callent, Impedimenta autem matrimonij potissimum criminis ferme omnes ignorârunt.

Qvoad puncta reliqva, Catholicé tenent, nisi qvod fornicationem simplicem non esse peccatum mortale fenerint, Baskensis, et Szerdaheliensis, hic tamen addidit, fornicationem tunc solum non esse peccatum, qvando fornicantes personæ se invicem amant, et ex amore miscentur.

Izsiipiensi tenebat et asserebat, Damnatum ex inferno precibus posse liberari, idem etiam, conversum hæreticum non rebaptisat sed confirmat, plurésqve pueros ad semel cum Kolbasiensi ad Tribunal pœnitentiæ admisit.

Dobrensis præterea, et Szeleiensis exorcismis abutantur.

Qvoad extremam Uctionem Lasztozczensis tenebat infirmum toties ungendum, qvot essent Presbyteri.

Ad salutationem Angelicum pulsum campanâ dari extrationibus illis, qvas Tokaiensis, et Szerenciensis retulerunt, negligunt.

NB Item 15ta Junij instatione Sz. Possessionis Poljankæ examinati sunt seqventes:

Reverendus Theodorus Nesznajovics P. Szécs poljankensis

Reverendus Joannes Gromoczky P. Porubkensis
Reverendus Georgius Kovejcsak P. David=Vagasiensis
Reverendus Andreas Gribovskij P. Baniszkensis.
Reverendus Joannes Sztavrovskij P. Szacsuriensis
Reverendus Joannes Kurovskij P. Czeleiensis
Hi omnes ab unitis Episcopis ordinati sunt, excepto Szacsuriensi, qvi

[pagina 59]

In marmatia á Schismatico Episcopo Szoika qvopiam ordinatus: professionem fidei Catholicæ tamen emisit, ac ubiqve singuli parochialia munia obeunt.

Fundos habent parochiales ubi resident, exceptô Porubkensi, qvi emptum incolit;

Necessaria necessitate medij, et necessitate præcepti, qvæ sint ignorant, Szécs=poljakensis, qvi aliunde et potui deditus observatur, et Szacsuriensis, ac David=Vagasiensis, uti et Banszkensis.

Formas Sacramentorum reliqvi callent, excepto Sacsuriensi, Poljakensis autem, nec formam Eucharistiæ callet prouti et materiam sacramenti ejusdem. Banszkensis et David=Vagasiensis Panicum et hordeum etiam validam esse asseverabant materiam Eucharistiæ.

Communione infantibus hactenus Czeleiensis sub utrîsqve speciebus præbebat.

Mentionem veré in Liturgia potissimum Excelentissimi Episcopi Diœcesani nullam se fecisse fassi sunt hactenus, facturi imposterum.

Catecheses excepte Czeliensi nullus facit exipsis, uti nec convocant á meridie plebem diebus Dominicis, et alii Festivitatibus ad Ecclesiam.

Qvoad peragendas confessiones parochianos suos vix aliqui horum instruere sunt capaces, uti et de consuetudinariis. Concubinarij, restitutioniqve obnoxii, et quid ejusdem insacro Tribunali imponendum vix aliquid sciunt. Uti et plures insimul pueros et puellas ad confessionem admittant. Banszkensis, et Szacsuriensis.

Hi ápotiori distinctionem mortalis á peccato veniali ignorant, qvinime Poljankensis fornicationem simplicem nullatenus esse peccatum mortale censet, uti nec adulterium.

Idem Poljankensis tenet qvoad actu in peccato mortali defuncti peragant ad purgatorium, et ad infernum nullus úsqve ad diem judicij, sed primó post hoc ituras. Tenem tamen cum Sacsuriensi, qvoad et ex inferno damnatus precibus sacerdotis liberari possit.

Impedimenta Matrimonij excepto Porubkensi, et Czeleienti vix aliqua callent.

Viaticum sub utrâqve Specie dandum tenent, nec aliter conferri posse asserebant, item de distinctione Jejuniij et abstinentiæ, vix aliquid, imô nihil sciunt.

Hæreticum si non confirmaretur Poljakensis dicit non esse perfecté

[pagina 60]

Baptisatum, conversum tamen Szacsuriensis non rebaptisaret, sed confirmaret.

Puncta unionis Szacsuriensis et Banszekensis ignorarunt, insuper DEUM esse corporeum asseverabant, uti, et id ipsum tenuit et David=Vagasiensis, priorémqve dicebant Patrem esse Filio.

Matriculas excepto Czeleienti nullus habeat;

Qvod signum campanâ pro salutatione dari hactenus inferni serint, excusant se id fecisse ob defectum campanatorum, qvos in nullo qvoad subsistentiam populus vult sublevare.

NB Item 19na ejusdem Mensis ad Oppidum Butka ex eodem Districtu residui adhuc Domini Presbyteri subiêce examen seqventes.

Reverendus Petrus Najmik P. Topolianensis

Reverendus Andreas Kucsinskj P. ~~Dobrokensis~~ Dubravkensis

Reverendus Basilius Bacsinskj P. Berettóiensis

Reverendus Petrus Dolinskj P. Samogiensis

Reverendus Petrus Kotovics P. Laszkoczensis

Reverendus Michaël Goga P. Petrikiensis

Reverendus Basilius Borankovics P. Vasarheliensis

Reverendus Gregorius Danielovics P. Rákoczensis

Reverendus Michaël Artemovics P. Voliensis

Reverendus Simeon Volosinovskj P. Lesznensis

Reverendus Andreas Radoziczkj P. Csemernensis

Hî omnes ab unitis Episcopis sunt ordinati, fundos parochiales incolunt, ubiqve unus solúm modo Parochus, necessaria necessitate medij exceptô Csemernensi, reliqvi sciverunt.

Qvoad necessaria necessitate præcepti, Csemeriensis, Raboczensis, Samogiensis, et Vasarheliensis rudes reperti sunt.

Qvoad formas qvóqve et Materias Sacramentum inepté responderunt, omnes exceptis, Samogiensi, Petrikiensi, et Lesznensi,

Qvoad Conciones faciendas negligentes sunt, et nullus ex illis catechisat.

In Liturgia mentionem Summi Pontificis habent, Episcopi autem Diœcesani, exceptis Lesznensi et Csemernensi non faciunt.

[pagina 61]

Ad punctum 20mum responderunt Rakoczensis, Voljensis et Vasarheliensis, qvod nemo ad infernum pegat, nisi qvi sibi ipse mortem consciscit suspendiô, aut alio qvovis violento mortis genere. Vasarheliensis ait præterea, qvod post particulare iudicium nemo pergat ad infernum, sed sit in aliqvo medio loco. Petrikiensis dicit decedentes exhac vita in statu peccati mortalis ire ad Limbum úsque ad universale iudicium. Samodiensis dicit ante univesale iudicium, justorum animas ire adsinum Abrahæ, non ad Cœlum, reproborum autem ad Limbum, qvi etiam addit, qvod precibus et Liturgia presbyterorum animæ reproborum ex inferno eripi possint.

In missa Præ:sanctificatorum dant Communionem Pœnitentibus, sed priús instillatis speciebus vini, in species panis, itá et inviatico actitant.

Qvoad Confessiones autem excipiendas, et ipsi rudes sunt, et populum insufficientes recté docere, eti et ad restitutionis faciendæ modum, potissimum Lesznensis, et Csemernensis ignari reperti sunt. Prouti et Idem Lesznensis insuper dixit, qvod adulto, qvi baptismum suscipere vellet præmittenda sit confessio sacramentalis. Csemeriensis veró ignorabat rationem, cur non debeat præmitti.

Sigillum confessionis posse frangi coram Prælatō Berettōiensi, et Lesznensi, omnes affirmabant, Csemeriensis plures pueros et puellas insimul ad Tribunal confessionis admittebat.

Fornicationem simplicem non esse mortale peccatum, Samogjiensis asseruit, si non fiat violentē sed spontaneē; Voljensis, et Rakocziensis et Csemeriensis simpliciter licitam admittunt, Lesznensis verō sub ea conditione, si juvenis spondeat, quod personam illam in matrimonium ducturus sit.

Impedimenta Matrimonij penē omnes ignorant, exceptis aliquibus impedimentis.

Extremam Unctionem debere conferri replures sacerdotes tenebant, Samogjiensis, Petrikiensis, Vasarheljiensis, Voljensis et Csemeriensis, quod autem præsentēs presbyteri omnes ungere debeant, et formam pronunciare, præter hos, idem et Lesznensis docet. Hoc tamen Sacramentum rarissimē conferunt, tum oblongas Cæremonias, tum ob pauperiem populi, quæ ab hujus sacramenti administratione plus solvere consueverit, subinde Rhenensem unum subinde duos.

[pagina 62]

Puncta unionis pro sua simplicitate soli ut cūnque intelligunt, sed populo raro proponunt.

Inter abstinentiam et Jejunium nullam fermē distinctionem faciunt.

Error hic præterea observatus est, quod rari Rutheni Presbyteri doceant populum, si non habeant copiam audiendæ liturgiæ, ad Latinorum missam audiendam obligari eundem.

Quoad salutationem Angelicam intermissi pulsūs rationem, cum reliquis eandem reddunt.

Matriculas vix aliqui habeant, habituri ab hinc, cum id eisdem impositum sit.

Exhoc itaque Distictu obsummam Ignorantiam ad repetitionem casuum, potissimum scitu necessariorum mittendi sequentes declarati sunt. Vasarheliensis, qui et aliunde inpotu excesurus est, Szécs=Polakensis, pari vitio laborans, Csemeriensis, Szacsuriensis, et Archi=presbyter eorundem Parochus alias Ruszkoviensis cum Izsiapiensis.

Ob infirmitatem autem, et senectutem invalescentem Czaboiensis comparere nequivit, uti et Tibszo=Haziensis, ob recentem obitum Genitoris sui.

Post hæc feliciter ingrediendo Inclytum Comitatum Unghvariensem, ad ipsum Oppidum Unghvar, pro examine citati sunt Reverendi Parochi.

Reverendus Joannes Dolimaji P. Unghvariensis, et Disstrictus ejusdem Archi-Presbyter. Maltiocensis, Gáloczensis, Kerekniciensis, Öriensis, Bezőiensis, Lekarthensis, Porostviensis, Koroniensis, Nagy=Berecznensis, Kis=Berecznensis, Soliensis, Domasiensis, Szticzeviensis, Ujsztariczensis, Kostinensis, Zausinensis, Stavnensis, Bisetrensis, Volosakensis, Uzsokensis, Husznensis, Sukensis, Tibiensis, Pasztiliensis, Kostivapasztiliensis, Bukoveczensis, Dubrinicensis, Perekzeniensis, Oszemeriensis, Voroczoiensis, Novo Szedliczensis, Honikoczensis.

Hi omnes cum suo Archi=Presbyter ab examine semet absentarunt.

Iterato ad possessionem et stationem Vinna citati non comparuerunt.

Die tamen 30ma Junii, ex eodem districtu seqventes semet stiterunt examini.

Reverendus Daniel Blazsovszkj P. Solimosiensis

Reverendus Basilius Scsavniczkj P. Gezeniensis

Reverendus Georgius Demjanovics P. Tarnavensis

Reverendus Joannes Itlabos P. Klokoczoiensis

Reverendus Paulus Tamaskovics P. Ubreczensis

Reverendus Stephanus Volosinovszkj P. Jassenoviensis

Reverendus Georgius Vaszilevics P. Hlivičsensis

Hi ab unitis ordinati Episcopis, per unum parochialia obeunt munia, Fundos incolunt parochiales, ubi præcisæ domos habent, exceptô Gezeniensi, qvi emptitium habet proprium.

Necessaria necessitate medii hi omnes ut cunqvè callent, rare tamen, et vix aliqui catecheses faciunt.

Mentionem insacrificio missæ non pridem Excellentissimi Eppi Diocesani inceperunt facere.

Qvoad confessionem peragendam Fideles suos debitè instruunt cæteri, exceptis Tarnavensi, et Klokocsoviensi.

Qvoad restitutionem faciendam, et cæteras pœnitentias injungendas, vix aliquid sciunt, exceptô Solimosiensi.

Ubreczensis, Jaszenoviensis, et Hlivičsensis nescierunt rationem dare, cur? qvi necdum baptizatus est confessionem peragere non possit. Hi etiam admittunt in missa Præsanctificatorum, posse communionem dari Laicis, sed prius instillando species sanguinis, inspecies panis.

Qvoad extremam unctionem benè sentiunt, exceptô Klokocsoviensi, qvi et vinum oleo, juxta parabolam Samaritani, immiscet, rarissimè tamen, et hi idem Sacramentum Infirmis ministrant sedulò.

Impedimenta matrimonij, exceptô Solimosiensi, hi omnes ferme ignorant.

Ubreczensis, Jaszenoviensis et Hlivičsensis dicunt úsqve ad diem Judicij, nec peccatores ad infernum, nec justos ad cælum ingredi, proinde nec frui visione DEI.

Signum salutationem Angelicæ campanâ dari solitum, ex præmissis rationibus, omittunt.

Matriculas ab annis proximè elapsis habent. Exhoc itaqve Districtu, et hujúsqve ab-sentes, iteratò pro 2dá Julii ad stationem Órmezõ citati comparere renuerunt.

Die Item 9na Mensis Julii in Oppido Homonna seqventes examinati sunt.

Reverendus Daniel Havrilovics P. Homonnensis et Archi=Presbyter Districtus Ejusdem.

Reverendus Mattheus Rokitovszkj P. Rokitoviensis et Archi-Presbyter Districtus ejusdem.

Reverendus Joannes Marukovics P. Vilagiensis
Reverendus Stephanus Tibor P. Hosztaviczensis
Reverendus Michæl Durilla P. Pakosztoiensis
Reverendus Joannes Marisak P. Stephanocensis
Reverendus Petrus Rutika P. Szukoviensis
Reverendus Basilius Kosut P. Obszikoviensis
Reverendus Basilius Lipovics P. Krasznobrodensis.
Reverendus Jacobus Maczko P. Ruskoiensis
Reverendus Joannes Halasovics P. Órmeseinsis
Reverendus Josephus Chandovics P. Porubkensis
Reverendus Lucas Palkovics P. Henczeloczensis
Reverendus Lucas Balnovics P. Dacsoniensis
Reverendus Joannes Radvanskj P. Kolonicensis

Hi omnes ab unitis episcopis ordinati, excepto Stephanocensi, qvi á schismatico ordinatus, Professionem tamen Catholicæ fidei emisit, et præter hunc omnes fundos parochiales incolunt.

Necessaria necessitate medi j isti, et præcepti exceptis archipresbyteris, et Porubkensi, expedité vix aliqui sciverunt. Itá et sacramentorum constitutiva, prouti materiam inter reliqva sacramenta, et Eucharistiæ hordeaceum, et expanico panem esse asseverabant, Extrema qvóqve Unctionem á pluribus conferri debere, ita et oleo vinum meserdum tenebant; Qvam intra quadraginta annos vix aliqui ter, qvatérve administrant.

Iidem pariter sub utraqve specie dandum viaticum ex eo censebant qvòd sub speciebus panis corpus solúm modé Xti, et nullatenus sanqvis Ejusdem comprehendatur.

[pagina 65]

Hi rarissimé imo vix aliquando Catechisant, et conversos adritum suum, non qvidem baptisandos, ast chrismate ungendos tenent.

Vilagiensis, Stephanocensis, et Krasznobrodensis admiserunt, per misericordiam DEI et Liturgias, eripi posse qvempiam ex inferno damnatum.

Hi etiam cum cæteris omnibus exceptô Homonnensi, et Porubkensi, simplicem Fornicationem non esse peccatum mortale docebant. Prouti nec reliqvorum peccatorum differentias callebant.

Qvoad confessionis peragendæ modum tradendum, pœnitentiás qve injungendas, exceptis ijsdem, cæteri rudes comperti sunt.

Impedimenta autem matrimonij, debite omnia, ferme omnes ignorârunt.

Præterea hactenus ad solam abstinentiam obligatos arbitrabant fideles, néqve de jejuniis, et ab abstinentia distincto qvidpiam sensêre.

Campanæ pulsus etiam, pro salutatione Angelica nullibi, inusu fuerat, ex ratione illa, qvòd nullos campanatores, aut siqvos, illos tamen ásqve omni subsistentia habuerint.

Matriculas á potiori jam tenere incipiunt, ad úsqve tamen, apud raros inveniebantur.

Cæteri autem hujus Districtûs parochi, prouti Hraboczensis, Szopkoviensis, Maskocensis, Zubkensis, Pichnensis, Nechvaly=Poliakensis, Alsó et Felső Jablonkensis, Telepoczensis, Zujalensis, Csukalocensis, Parizocensis, Szmolnikensis, Rusken-

sis, Darensis, Sztariensis, Stascsinensis, Rosztokensis, Valaskoczensis semet ipsos ab examine absentarunt.

Itá et ex districtu Rokitoviensi, Csabaloczensis, Mező Laboreczensis, Polakensis, Vidrensis, Cserteziensis, Haburiensis.

Ex Districtu autem Kolbaszoviensi, exceptô parochi Koloniczensi nequidem unus uná cum Archi=Presbytero suo comparuit.

Ex Præmissis autem Examinatis, Krasznocensis, cûm minús habilis ad peragenda munia parochialia admoventus fuerit, ad repetitionem Casuum Munkacsinum est adjudicatus.

[pagina 66]

Die 16ta veró Julij in Oppido Sztropko examen subivêre Reverendi Parochi, ex Districtibus Varanoviensi et Sztropkoviensi.

Reverendus Basilius Gulovics P. Brusznicensis, et Archi=Presbyter Eorundem Districtum.

Reverendus Joannes Podhajskij P. Gjórgiösiensis

Reverendus Joannes Habiva P. Petkocensis

Reverendus Theodorus Szavrovskij P. Lomnensis

Reverendus Joannes Hubal P. Rosztokænsis

Reverendus Jacobus Balutianszkj P. Felső Olsaviensis

Reverendus Joannes Lazarevics P. Alsó Olsaviensis

Reverendus Joannes Ruzilka P. Krucsoviensis

Reverendus Joannes Tutkovics P. Kazimirensis

Reverendus Joannes Szandaly P. Szedlicskensis

Reverendus Michaël Harkaj P. Csicsavkensis

Reverendus Jacobus Sztauraskj P. Bodcsogiensis

Reverendus Timotheus Krucsaskj P. Voliensis

Reverendus Jacobus Trpak P. Kobilniczensis

Reverendus Joannes Ortusay P. Boksensis

Reverendus Michaël Klocko P. Koboienis

Reverendus Conradus Maczaszko P. Puczakiensis

Reverendus Joannes Szliz P. Sztaszkiensis

Reverendus Theodorus Ladonik P. Szmikoviensis

Reverendus Joannes Hricsinszkj P. Varichoviensis

Reverendus Daniel Lukas P. Praurocensis

Reverendus Joannes Gulovics P. Porubensis

Reverendus Stephanus Holovacs P. Zavadensis

Reverendus Damianus Paukovics P. Pritulianensis

Reverendus Gregorius Kones P. Jakusoczensis

Reverendus Basilius Barnovics P. Tokaiensis

Reverendus Basilius Alexevics P. Hrabocensis

Reverendus Joannes Kosztarovics P. Minioczensis

Reverendus Damianus Valkovszkj P. Valikoczensis

Reverendus Simeon Dudinszkj P. Juszko=Voliensis

Reverendus Basilius Dobranszky P. Rudloviensis.

Item ex Districtu Rokitoviensi Reverendus Andreas Bendics P. Csabaloczensis.

Hi omnes ab unitis Episcopis ordinati, exceptô Rudloviensi, qui in Marmatia áschismatico Episcopo ordinatus, fecit tamen professionem fidei.

Fundos incolunt parochiales, exceptô Bokseni, qui nobilitarem, et Jakusocensi, qui emptitium, proprios inhabitant; aliqui et arendam áparochialibus fundis solvunt, quam conscriptio facta Districturem Eorundem exhibet.

Hi fermé omnes non exacté videntur necessaria necessitate, medii, et necessitate præcepti intelligere, prouti nec debite responderunt,

Pariter et definire Sacramentum quid sit? exceptô Varieloczensi non scriverunt, Itá et de Intentione quid sit, et qualiter facienda ignorabant, Czabaloczensis, Tokaiensis, et Kazimiriensis, nequidem materiæ definitionem scriverunt,

Petkoczensis Formæ definitionem, Kobilniczensis, qvotduplex sit materia, Prauroczensis qvæ sit forma Sacramenti Eucharistiæ ignorabant.

Raré catechisant, qvos baptizant etiam Chrismate urgunt, exceptis prolibus Zingaricis, has enim ex eo, quod sit formæ turpioris, aliqui non urgendas tenebant. Archi=Presbyter etiam tenebat, Hæreticum qui Ruthenus fieret chrismate ungendum cum aliquibus.

Plavniczensis, dicebat animam expurgatorio ad Infernum ituram, si nullæ preces pro ea oblatae fuerint. Kaniensis verô, Minjoczensis, Hraboczensis, et Tokaiensis animas expurgatorio, qvorsum ituras ignorabant.

Voliensis dixit præterea apud Esehielem se legisse, quod unus damnatus ex inferno liberatus sit. Kobilniczensis, Minioczensis, et Kruchaviensis dixerunt Xtúm descendisse ad ipsum infernum et exinde damnatas eripuisse animas.

Qvoad confessiones porre excipiendas et satisfactiones pœnitentibus imponendas, adeó rudes sunt fermé omnes, ut vix tuto Tribunal illud tremendum illis comitti possint. Uti inter reliquos repeti sunt, Juszko-Voliensis et Rudloviensis, qui nec distinctionem quidem inter peccata dare scriverant. Sztaszkokocensis veró peccata pœnitentis suo officiali revelari posse affirmabat.

Krenoczoviensis, Caboczensis, Tokaiensis, et Porubkensis cum majore parte fornicationem simplicem non esse mortale peccatum tenebant.

De Impedimentis matrimonij vix aliquid sciunt, Extremam Unctionem, ápluribus administrari debere, abisqve omnibus formam pronunciandam cum Unctionem Sensuum affirmabant, exeóq evenit, qod rarissimi hoc Sacramentum administraverint.

Differentiam inter jejunium, et abstinentiam vix qvampiam dari intellexerunt.

Damnatorum animas, úsqve ad diem Universalis Judicij, nullas ire ad infernum, Archi=P[re]sbiter, et Olsaviensis ascerebant, Justari vero animas solúmmodo ad sinum Abrahæ ire docebant Tokaiensis, Koboczensis, et Valkoviensis.

Pulsum salutationis Angelicæ, hi etiam ob defectum Campanatorum intermiserunt.

Matriculas rarissimi habent, eásqve solúmmodo, qvoad conscribenda baptisatorum nomina.

Hi exceptis aliquibus, omnes ad repetitionem casuum Munkacsinum mittendi venirent. Finitis itaque Comitatus Zemplény, et Ung. In Inclyto Comitatu Saáros ad Liberam Regiámque Civitatem Bartpha.

22da Julij, ex Districtibus Makovicza, Zamagura, et Saáros examinati sunt.

Reverendus Andreas Kurimskj P. Cserminensis et Districtuum Makovicza, et Zamagura Archi:Presbyter.

Reverendus Petrus Hvozdigh P. Kurimkensis

Reverendus Simeon Rojkovics P. Rovnensis

Reverendus Daniel Holovacs P. Hrabocensis

Reverendus Joannes Bovankovics P. Sebesiensis

Reverendus Georgius Gajdosik P. Fiaskensis

Reverendus Georgius Urievics P. Stephuroviensis

Reverendus Franciscus Koczak P. Bukoviensis

Reverendus Joannes Csurpek P. Olsaviensis

Reverendus Franciscus Holik P. Mergeskiensis

[pagina 69]

Reverendus Joannes Popin, P. Potokensis

Reverendus Stephanus Mikitovics P. Potokiensis

Reverendus Joannes Sarakun P. Ladoroviensis

Reverendus Joannes Roikovics P. Szvidnicskensis

Reverendus Franciscus Masenik P. Voliensis

Reverendus Joannes Mika P. Kecskoviensis,

Reverendus Joannes Petrik P. Belo:Veszensis

Reverendus Michaël Smolejovics P. Pitroviensis

Reverendus Josephus Drosdovics P. Kuroviensis

Reverendus Alexius Demianovics P. Tvaroscensis

Reverendus Petrus Temesi P. Czigolikensis

Reverendus Basilius Taraszovics P. Lukoviensis

Reverendus Georgius Nizalovszkj P. Hrabokensis

Reverendus Josephus Nizalovszkj P. Gerlachoviensis

Reverendus Josephus Rojkovics P. Sznakoviensis

Reverendus Simeon Tarasovics P. Kruzloviensis

Reverendus Joannes Temesy P. Resoviensis

Hi omnes ab unito Episcopo ordinati sunt, ubique perunum administrant, Excepto duabus Ecclesiis Bela=Veszensi, et Szvidniczkensi, et Potokiensi, ubi per duo parochialia obeunt munia, et bini resident in una parochia.

Fundos intoto inferme Dominio Makoviczensi nullibi habent liberos Parochi, sed arendam Dominio ápropostione Fundorum jam Rh. 12 annuatim, jam sex, vel qvatuor ubi conveniunt, et pelles martinas præstant, qvod ipsum conscriptio parochiarum Eorundem uberius exhibet.

Necessaria necessitate medij, uti et præcepti magna pars horum ignorabat.

De Formis et materiis Sacramentorum, uti et de Intentione, vix aliqui quid sint? sciverunt.

Hi rarissimè catechisant, hinc sit, quod et ipsi rudes, rudiores parochianos habeant.

[pagina 70]

Qvos baptisant, etiam sacro censent ungendos Chrismate, proles tamen Zingaricas excipiunt, dicendo has exeo non esse ungendas, quod sit deformes, adeoque hac unctione indignæ et quod parentes ipsarum non undequaque observantes sint Legum DEI, et Ecclesiæ.

Qvoad confessiones excipiendas rarissimi digni reperti sunt, apotiori enim uná cum Archi=Presbytero suo rudissimi in hoc puncto maximè salutifero reperti sunt.

Fornicationem mortale peccatum non esse, si ex utriusque partis consensu fiat dicebat, cæteri verè nec distinctionem inter adulterium et fornicationem simplicem, nec rationem cur distinguantur? dare scriverunt.

Impedimenta matrimonij, quæ sint, et quot omnes apotiori ignorabant.

Ad Sacramentum Extremæ Unctionis conferendum æquè pluralitatem presbyterorum requirebant, hinc rarissimi, cum aliud per unum sint illud Fidelibus moribundis administrabant.

Articulos sacræ Unionis vix aliqui callebant, unde et parochiani illorum dehis vix aliquid audiunt.

Justorum animas usque ad Universale Judicium non videre faciem DEI omnes dicebant, reproborum verè hic et nunc ire ad purgatorium, post diem autem Judicij ituras ad infernum tenebant. Dicebant tamen animas quaspiam non solum satisfacere, sed etiam satisfacere posse pro suis peccatis in purgatorio.

Matriculas rarissimi exhibuerunt, easque solummodo pro baptisatis inscribendis paratas.

Cum autem nec ipsi parochi liberos fundos habeant, et sint Taxalistæ, minus pro Cantoribus et Campanatoribus habere possunt, ea propter soli in pluribus locis et Campanatoris munia obeunt, Unde ob defectum horum servorum Ecclesiæ campanâ nullum dat signum pro salutatione Angelica.

Hi etiam parochi nova doctrinâ scitu necessariorum indigent.

Die itidem 31ma Julij, In Statione Tarczensi, examinati sunt Reverendi, residui ex Districtu Saarosieni Parochi.

Reverendus Joannes Mankovics P. Balas=Hagasiensis et Districtus Ejusdem Archi=Presbyter.

[pagina 71]

Reverendus Joannes Orincsy P. Bajoroczensis
Reverendus Joannes Bukoveczkj P. Szambroniensis
Reverendus Joannes Kamduszky P. Ujakiensis
Reverendus Jacobus Kamenskij P. Lipnikiensis
Reverendus Alexius Ilkovics P. Matiszновиensis
Reverendus Georgius Sujats P. Legnaviensis
Reverendus Joannes Hodemarskj P. Orloviensis
Reverendus Izaias Janovics P. Csircsensis

Reverendus Joannes Taraszovics P. Liubozinensis
Reverendus Petrus Ilkovics P. Jasztrabensis
Reverendus Joannes Taraszevics P. Hanigoczensis
Reverendus Theodorus Garbela P. Diacsoviensis
Reverendus Elias Danielovics P. Peklinensis
Reverendus Basilius Solecz P. Kerestveiensis
Reverendus Andreas Zetkej P. Geralnensis
Reverendus Paulus Teleszniczkj P. Hradiszkensis
Reverendus Stephanus Jaronics P. Andreas=Vagasiensis
Reverendus Joannes Horvath P. Nova=Villensis
Reverendus Joannes Gulovics P. Fuljakensis
Reverendus Joannes Taraszevics P. Krizensis
Reverendus Lucas Koszevskj P. Livoviensis
Reverendus Stephanus Kaminskj P. Malczoviensis.

Hi omnes ab unitis Episcopis ordinati sunt, et per unam parochialia obeunt munia.

Fundos aliqui parochiales incolunt, reliqui veró erga conventionem, et arendam, quam cum Dominis Terrestribus ineunt (:cujus atiundé in conscriptione Specificatio clara habetur:) Fundos usuant Dominales.

Necessaria necessitate medij explicité pauci scriverunt, uti et necessaria necessitate præcepti, interqvos Legnoviensis nec Presbyteratús sui finem, obqvem eundem susceperit, intellexit quis et qualis sit

[pagina 72]

Cur dicatur homo ad imaginem, et similitudinem DEI creatus, Krizensis, Livoviensis, et Malcziviensis rationem dare nesciverunt. Hi etiam definire materiam sacramentorum ignorabant. Uti et cæteri requisita, sacramentorum vix aliqui callebant.

Baptisatos Chrismate etiam ungendos tenebant cæteri, exceptô Matisoviensi, et Legnaviensi, qvorum ultimus Zingaras proles non ungendas admisit, ex ratione, quam adferebat, similes esse scilicet peccorib[us] Et in autem hæreticus Unionem Suscipiat, Eundem omnes censent Chrysmate per simplices Presbyteros confirmandum.

Livoviensis et Krizensis, plures admittebant pueros, et puellas ad confessionem. Cæteri ibidem cum ijsdem exceptis qvibuspiam vix sufficientem scientiam ad excipiendas confessiones Fidelium, itá et adrité peragendas, instruendas habuisse observati sunt. Aliquibus definitionem doloris ad confessionem necessarij, aliis modum ignorantibus.

Præter hæc reperti sunt quidam, qvi homini non habenti copiam confessarij, ac in mortis periculo constituto, quid doctrinæ, et instructiones præbere deberent, nihil sciverunt.

Fornicationem non esse peccatum mortale Livoviensis, Krizensis et Orloviensis admisit. Cæteri dicebant esse mortale peccatum, sed non sciverunt rationem, cur? tale sit?

Impedimenta matrimonij, reliqua, excepta consanqvinitate, fermé omnes ignorabant.

Exorcismis legendis exceptô Legnaviensi, nullus se immiscet.

Cætera, pro suo vili posse, et exigua eruditione tenent Catholicé. In eo etiam hi usui Sanctæ Matris Ecclesiæ non unceqvâqve fecerunt satis, qvod pulsûs Salutationis Angelicæ signum (:ob defectum tamen campanatorum:) intermiserint, et ferme omnes adús-

que Matriculas pro inscribendis baptisatorum, Defunctorum, et Matrimoniô junctorum nominibus nullas habuerint.

[pagina 73]

Itá proinde prænominatarum Citimærum Tibisci trium Provinciarum Visitationi sacræ, instatione, ad ultimum Saárosiensium vicum Budamir sitæ, ad Kalendas tertias septembris felici coronide imposita. Excelentissimus Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Agriensium Præsul exhaustis insigniter pro DEI Optimi gloria Apostolicis laboribus, curis, vigiliis, sollicitudinibus, sacras ædes dotando, animarum curiones instruendo, fideles populos invia mandatorum erudiendo, unitum Clerum, et populum paterné amplectendo, in unione confortando, Unitarum Ecclesiarum egestatem profusa liberalitate sublevando, Heterodoxos deniqve intra præscriptos limites continendo, ad suam fandem dilectam Sponsam Cathedralem Agriensium Ecclesiam festivo, tum Venerabilis Capituli, tum Religiosorum Ordinum, Civium, populíqve occurso Nonis Septembris summa omnium exultatione acceptus regressus est, ibiqve cantatô Ambrosiano Hymno ardentibus votis suis DEO Optimo Maximo gratiarú pensum absolvit.

II. Skrutíniá uniatskych presbyterov (preklad)

[strana 53]

Po úspešnom a šťastlivom zakončení už 1748. roku spásy najvynikajúcejší, najosvietenejší a najctihodnejší pán gróf František Barkóci de Sala, prelát a veľkňaz Jágerského biskupstva, navštívil časti tejto diecézy za Tisou, aby tak aj svojim konaním po smutných stáročiach vymohol takmer odstránený náboženský život a bezúhonnosť¹⁶⁹ a svätej matke cirkvi a katolíckej veci najpotešiteľnejšiu úľavu; tam, kde je to zrejmé, z Pánovej role, od zakorených trťov a po odstránení útlaku mnohých duší, ktoré odvrhli bludy a pochmúrny rozkol, boli privedené správnou a pravou vierou z cesty skazy na chodník večnej spásy do Božieho domu, po ktorom kráčali naši otcovia, a to generálnou kánonickou vizitáciou a nariadeniami, spásonosnými sankciami a ustanoveniami; teraz znova, s nemeňšou horlivosťou v rozširovaní kultu Božej slávy a na rozmnoženie (počtu) oviec prijali ponúknutú spásu od najvyššieho Pastiera.¹⁷⁰ Tento najvynikajúcejší veľkňaz na 15. kalendu júna už v roku 1749¹⁷¹ úspešne vycestoval z Jágra, aby usporiadal predtiské provincie tejto svojej diecézy, a to v slávnych stoliciach Zemplín, Už a Šariš, aby Jeho Excelencia videla kostoly, farnosti a ich rektorov a správcov a svoj ľud urobila dokonalým pred Pánom.

Následne potom v grémiu vedenia tejto jeho diecézy vo vymenovaných častiach mnohí, dokonca aj tí, ktorí nasledovali obrad svätej matky východnej cirkvi pevne zjednotenej s rímskokatolíckou západnou: aby boli vyhladaní duchovní správcovia a čo sa tiež ich týka, či poskytujú a odovzdávajú poznanie o spáse svojmu ľudu? Či svoje povolanie čiže ohlasovanie Božieho slova, spravovanie sviatostí, duchovnú starostlivosť o duše vykonávajú hodne? Či napokon vytrvajú s prorokom Jeremiášom:¹⁷² Aké skazenosti vytrhávajú? Aké zhubnosti rúcajú? A aké dobrá sadia? Čo budujú užitočné a potrebné veci? Alebo s Doktorom národov:¹⁷³ Či majú ducha pravdy, lásky a rozvahy?¹⁷⁴ Či slovo pravdy obradne hlásajú? Či hriešnikov obviňujú a napomínajú? Slovom: Či vo všetkom sami dávajú vynikajúci príklad dobrých skutkov v náuke, neporušenosti a dôstojnosti? Ten istý najmilostivejší diecézny prelát zostavil nasledujúci zoznam otá-

¹⁶⁹ Náboženské vojny a povstania trvali počas 17. storočia až začiatku 18. storočia, prospeli šíreniu protestantizmu a osobitne kalvinizmu, na čo doplácala najmä katolícka cirkev. Tieto nepokojné časy skončili podpísaním Satmárskeho mieru (1711).

¹⁷⁰ Ježiš Kristus.

¹⁷¹ Nedeľa 18. mája 1749.

¹⁷² Porov. Jeremiáš 1,10: „Pozri, dnešného dňa ti dávam právomoc nad národmi a nad kráľovstvami: vytŕhať a búrať, ničiť a pustošiť, budovať a sadiť.“

Porov. Jeremiáš 31,28: „Ako som nad nimi bedlil, aby som vytŕhal a stŕhal, pustošil, nivočil škodil, tak budem teraz bedliť nad nimi, aby som budoval a sadil.“

¹⁷³ Sv. apoštol Pavol.

¹⁷⁴ Porov. Druhý list Timotejovi 1,7: „Veď Boh nám nedal Ducha bojzlivosti, ale sily, lásky a rozvahy.“

zok ponajprv podľa konštitúcie nášho najsvätejšieho pána Klementa VIII.¹⁷⁵ a Inocenta IV.¹⁷⁶ a počas vizitácie cerkvi gréckeho obradu a ich presbyterov sledoval štatúty, naria-
dil a vykonal skúšku.

[strana 54]

Zoznam otázok.

1. Aké meno má presbyter a na akom mieste vykonáva duchovnú správu? Sú tam viac-
cerí alebo jeden?
2. Nebol ordinovaný schizmatikmi, alebo je bigamista a či zložil vyznanie (katolí-
ckej) viery?
3. Je pozemok, ktorý obýva, sedliacky a je subjektom nejakého bremena, alebo je
farský?
4. Má tento presbyter dobrú povest'? Vede triezvy alebo škandalózny život?
5. Vie to, aké sú nevyhnutne potrebné prostriedky a predpisy potrebné k spáse?
6. Pozná matériu a formu sviatostí predpísanú Najvyššími veľkňazmi a koncilmí
a používa ju?
7. Snáď vysluhuje sviatosti správne, zdarma alebo za štipendium?
8. Snáď každú nedeľu káže ľudu, katechizuje a slúži bohoslužby?
9. Snáď koná v chráme matutínium, ktoré sa ľudovo zvyčajne nazýva utiereň? A zhro-
mažďuje sa ľud na matutínium a myslí si, že pre naplnenie onoho cirkevného príkazu
nábožne počúvať (bohoslužby) stačí, ak príde len na matutínium?
10. Snáď zvoláva ľud aj vo všedné dni do chrámu? Predrieka ľudu vo sviatky a v nedele
poobede litánie alebo iné modlitby?
11. Tých, ktorých krstí, aj pomáže svätou krizmou prijatou od svojho obradového
biskupa?
12. Heretika, ktorý sa stal uniatom, alebo latinského katolíka, ktorý zmenil svoj obrad
a prijal úniu, krstí znova, alebo (mu) aspoň vysluhuje pomazanie (krizmou)?
13. Podáva pokrsteným deťom svätú Eucharistiu a síce kvapkaním len pod spôsobom
konsekrovaného vína? Alebo nepoužíva nekonskrované víno na obmytie zhromaž-
deného ľudu?
14. Dodržiava a učí, že iba kvasený chlieb je platnou matériou na konsekrovanie Eu-
charistie?
15. Učí a zachováva, že formou konsekrácie sú tieto slová: „Toto je moje telo,“ „toto je
moja krv“ alebo tieto ďalšie, ktoré sa nachádzajú v nasledujúcej modlitbe kánonu
podľa rítu: „Učiň, Pane, tento chlieb tvojím telom a čo je v tejto čaši tvojou krvou“?

¹⁷⁵ Klement VIII. (1592 – 1605) patril k významným reformným pápežom potridentského obdobia. Dňa 23. decembra 1595 podpísal návrhy, ktoré následne prijala brestovsko-litovská synoda (6. – 10. októbra 1596), vďaka čomu sa milióny ortodoxných veriacich v Poľsku pripojili k rímskej cirkvi.

¹⁷⁶ Pápež Inocent IV. (1243 – 1254). Za neho sa konal Prvý lyonský koncil (1245). Patril k najväčším pápežom právnikom, vydal tri zbierky vlastných ustanovení a dekretálov a právnické komentáre. Uvádza sa, že na Cypre za jeho pontifikátu „niektorí Gréci už boli poslušní Svätej stolici.“

16. Hovorí presbyter v liturgii po konsekrovaní spôsobu vína, keď vlieva niekoľko kvapiek horúcej vody do kalicha: „Horlivosť viery v Duchu Svätom“?

[strana 55]

17. Vtedy, keď celebruje, hneď aj skonzumuje obidva konsekrované spôsoby?
18. Obnovuje viatikum každých štyridsať dní? Kvapká spôsob konsekrovaného vína na viatikum? Aj prináša viatikum vo víne zomierajúcim? Čo si o tomto víne myslí presbyter a zomierajúci?
19. Robí v kánone spomienku na Najvyššieho Veľkňaza a diecézneho biskupa?¹⁷⁷
20. Ohlasuje v kňazských modlitbách, najpravdepodobnejšie počas celebrovania liturgie, že ktokoľvek môže byť vytrhnutý z pekla?
21. Učí, že lekcia štyroch evanjelií, ktoré sa čítajú za zomrelých veriacich, majú takú hodnotu ako Najsvätejšia liturgia?
22. Nezadržiava od spoločenstva penitenta, ktorý sa predtým nekajal?
23. Či v liturgii vopred posvätených darov v pôstnom období podával sväté prijímanie laikom?¹⁷⁸ A akým spôsobom?
24. Neexistuje zlovyk, že na Veľký štvrtok sa materiál na viatikum konsekruje ako počas roka rozlievaním alebo miešaním posväteného oleja alebo varením?
25. Má oltárny kameň alebo aspoň trón konsekrovaný vlastným obradovým biskupom?
26. Vari a akým spôsobom inštruuje veriacich ako vyznať hriechy?
27. Používa sa v spovedi forma predpísaná Florentským koncilom?
28. Ukladá pokánie podľa počtu hriechov? Vedie penitenta k tomu, aby čítal štyri evanjeliá, žaltár, epištoly, zúčastňoval sa na štyridsaťdňových bohoslužbách, a tak sa usiluje o jeho väčší úžitok ako dobro penitenta?
29. Počúva mnohých chlapcov a dievčatá, schopných spovede, naraz v spovednici?
30. Učí, že náprava za ukradnutú vec je nevyhnutne potrebná?
31. Učí, že hriechy penitentov môžu byť úradne odhalené rituálnym biskupom alebo vikárom?
32. Vari učí, že jednoduchá nečistota nemôže byť smrteľný hriech? A vie, ako rozlišovať hriechy?
33. Pozná manželské prekážky?
34. Striktne dodržiava predpisy vyhlásené Tridentským koncilom?
35. Rozlišuje rozdiely medzi spovednými a manželskými prekážkami? A či svojou autoritou rozväzuje?¹⁷⁹
36. Uzatvára nedovolené druhé sobáše?
37. Nepletie si benedikované latinské manželstvá alebo aspoň sobáše rozličných obradov?
38. Uzatvára manželstvá pred vekom dospelosti?
39. Učí a pozná, že posledné pomazanie môže byť vyslužené prostredníctvom jedného kňaza a koľkokrát a kto duchovnú starostlivosť

¹⁷⁷ Myslí sa na latinského biskupa.

¹⁷⁸ Podľa spôsobu polozenia otázky v origináli znela správna odpoveď: „Nie.“

¹⁷⁹ Podľa spôsobu polozenia otázky v origináli znela správna odpoveď: „Nie.“

vysluhuje a prináša ju? Sú prítomní aj viacerí presbyteri a všetci mažu a každý od-
delene prednáša formuly?

40. Koľko prijíma za vyslúženie posledného pomazania?
41. Pozná samotné články o poslednom pomazaní a ľudu ho horlivo vysluhuje?
42. Čo súdi o pochádzaní Ducha Svätého aj zo Syna?
43. Čo hovorí o očistci a autorite rímskeho pontifika?
44. Nemyslí si, že je omylom vyrezať obrazy Krista, Najblahoslavennejšej Panny Márie a svätých?
45. Drží sa toho, že duše spravodlivých oslobodené od tela nepotrebujú nijaký očistec a nebude im umožnené jasné videnie Boha pred dňom posledného súdu?
46. Viei presbyter rozlišovať medzi pôstom a striednosťou a káže ľudu nejako o pôste, a tak ich aj tento ľud vo veci cirkevných prikázaní zachováva? Dbá na dodržanie cirkevných prikázaní, keď sa dodržiava len latinikmi a medzitým sa opakuje dvakrát alebo častejšie cez deň?
47. Drží latinské sviatky a núti ľudí, aby ich dodržiavali?
48. Či ľud nie je hatený presbyterom, aby slávil sviatky uniatskej cirkvi a nedele tak, žeby chodil do latinskej cirkvi (latinského kostola) počúvať svätú omšu a Božie slovo?¹⁸⁰ A vari presbyter učí, že majú v takom prípade takto konať?
49. Odrieka exorcizmy a rovnako si ich cení a čiou autoritou ich recituje?
50. Či sa presbyter osobne (morálne) drží, nejako neobchoduje, alebo nechýbí a nedrží niekedy alkoholizmu?¹⁸¹
51. Má vo svojej fare knihy všeobecne nazývané matriky, do ktorých zapisuje svojich pokrstených, sobášených a zomrelých farníkov?
52. Prikázal presbyter zvonárovi, aby dával ručne na obed a večer signál zvonom na Anjelské pozdravenie?

Odpovede podľa týchto otázok.

Bodrogkeresztúr 26. mája 1749

Na začiatku vizitácie na zastávke v podhorskom mestečku Bodrogkeresztúr dňa 26. mája boli vyskúšaní nasledujúci:

Velebný Vasiľ Blechnarský,¹⁸² tokajský¹⁸³ farár a arcidiakon slávnej Abovskej stolice.
Velebný Ján Pusbarský,¹⁸⁴ serenčský¹⁸⁵ farár.

¹⁸⁰ Podľa spôsobu polozenia otázky v origináli znela správna odpoveď: „Nie.“.

¹⁸¹ Podľa spôsobu polozenia otázky v origináli znela správna odpoveď: „Nie.“.

¹⁸² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasiľ Blechnarovský (Blechnyarovszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 60, 62, 64-70, 73, 76.

¹⁸³ Tokaj.

¹⁸⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Puškarský (Puskarszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 27-29, 31.

¹⁸⁵ Szerencs.

Oni obaja boli ordinovaní uniatskym biskupom.

Títo na všetky otázky odpovedali náležite presne a dobre, na prvú určite nenútene, bezchybne, aj s pomocou nevyhnutných podotázok.

[strana 57]

Pokiaľ ide o poslednú otázku, keď ide o vyzváňanie zvonov na Anjelské pozdravenie, odpovedajú tak, že u nich až dosiaľ nijaké praktizované nie je, a to najmä kvôli nedostatku zvonárov a ak nejaký je ustanovený, tak kvôli maličkšej alebo nijakej istote (príjmu) bez žiadneho pozemku chcú byť slobodní od bremien a živobytie si vyhľadávajú tým spôsobom, že na vidieku viac ako o zvony sa radšej postarajú o prácu svojich rúk.

Šiatrové Nové Mesto 5. júna 1749

NB. Tiež 5. júna v mestečku Šiatrové Nové Mesto¹⁸⁶ takisto pod horami,¹⁸⁷ v tej istej Zemplínskej stolici boli vyskúšaní v tomto dekanátu nasledujúci presbyteri:

Velebný Jakub Viravský,¹⁸⁸ veľkoruskovský¹⁸⁹ farár a arcipresbyter tohto dekanátu.

Velebný Andrej Zaparský,¹⁹⁰ trebišovský¹⁹¹ farár.

Velebný Andrej Ortutai,¹⁹² zemplínskohradištský¹⁹³ farár.

Velebný Ján Lupkovič,¹⁹⁴ novosadský¹⁹⁵ farár.

Velebný Šimon Belag,¹⁹⁶ cejkovský¹⁹⁷ farár.

Velebný Teodor Kručak,¹⁹⁸ bodrockostredský¹⁹⁹ farár.

Velebný Ján Kručai,²⁰⁰ damocký²⁰¹ farár.

Velebný Lukáš Šuškovič,²⁰² zemplénagárdsky²⁰³ farár.

¹⁸⁶ Sátoraljaújhely.

¹⁸⁷ Zemplínske vrchy sú južným pokračovaním Slanských vrchov.

¹⁸⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Jakub Viravský (Viravszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 263.

¹⁸⁹ Veľký Ruskov.

¹⁹⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Andrej Zápalský (Zapalszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 228-231.

¹⁹¹ Trebišov.

¹⁹² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Andrej Orkutaj (Orkutaj). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 232-233.

¹⁹³ Zemplínske Hradište.

¹⁹⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Lupkovič (Lupkovics). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 167-168.

¹⁹⁵ Novosad.

¹⁹⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Šimon Belag. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 156-159, 161.

¹⁹⁷ Cejkov.

¹⁹⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Teodor Kručai (Krucasj). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 202-203.

¹⁹⁹ Streda nad Bodrogom.

²⁰⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Kručai (Krucasj). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 188.

²⁰¹ Dámóc.

²⁰² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Lukáš Šaškovič (Saskovics). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 186-187.

²⁰³ Zemplénagárd.

Velebný Ján Červenák,²⁰⁴ dobriansky²⁰⁵ farár.
Velebný Šimon Lupes,²⁰⁶ poliansky²⁰⁷ farár.
Velebný Teodor Markovič,²⁰⁸ bačiansky²⁰⁹ farár.
Velebný Andrej Sikora,²¹⁰ kolmóšsky²¹¹ farár.
Velebný Ján Telešnický,²¹² bodrogolaský²¹³ farár.
Velebný Teodor Lastoci,²¹⁴ blatnopotocký²¹⁵ farár.
Velebný Vasil' Bukovský,²¹⁶ végardovský²¹⁷ farár.
Velebný Michal Palčík,²¹⁸ novomestský²¹⁹ farár.
Velebný Štefan Trnavský,²²⁰ mikoházsky²²¹ farár.
Velebný Alexej Skripka,²²² byštiansky²²³ farár.
Velebný Vasil' Krenický,²²⁴ brezinský²²⁵ farár.
Velebný Ján Dolhai,²²⁶ lastovský²²⁷ farár.
Velebný Ján Blažovský,²²⁸ veľ'atský²²⁹ farár.

²⁰⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Červenák (Cservenak). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 188.

²⁰⁵ Dobrá.

²⁰⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Šimon Lupč (Lupcs). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 290.

²⁰⁷ Poľany.

²⁰⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie k uniatom prichádzal presbyter z Dobrej. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 195-196.

²⁰⁹ Bačka.

²¹⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Juraj Sikora (Szikora). AACass, KV, Abov, 1746, s. 108.

²¹¹ Komlóška.

²¹² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Telešnický (Telesnyiczky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 124.

²¹³ Bodrogolaszi.

²¹⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Teodor Lastóci (Lasztóczy). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 127-128, 130-132, 137.

²¹⁵ Blatný Potok (Sárospatak).

²¹⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Bukovský (Bukovszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 133.

²¹⁷ Végardó, súčasť obce Blatný Potok (Sárospatak).

²¹⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Michal Palčík (Palcsik). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 138-143, 147-149.

²¹⁹ Šiatrové Nové Mesto (Sátoraljaújhely).

²²⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Štefan Ternavský (Ternavszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 226.

²²¹ Mikoháza.

²²² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Alexej Skripka (Szkribka). AACass, KV, Abov, 1746, s. 22-24.

²²³ Byšta.

²²⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Krejnický (Krejniczky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 226-227.

²²⁵ Brezina.

²²⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Dolhai (Dolhaj). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 209-212.

²²⁷ Lastovce.

²²⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Blažovský (Blasovszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 215-216.

²²⁹ Veľ'aty.

Velebný Eliáš Tarasovič,²³⁰ stančiansky²³¹ farár.
Velebný Juraj Kurovský,²³² nižnožipovský²³³ farár.
Velebný Ján Staurovský,²³⁴ zemplínskoteplický²³⁵ farár.
Velebný Gregor Krajnikovič,²³⁶ správca trnávčanskej²³⁷ farnosti.

[strana 58]

Velebný Teodor Kovejčák,²³⁸ bačkovský²³⁹ farár.
Velebný Ján Negrebecký,²⁴⁰ véčsky²⁴¹ farár.

Títo všetci boli takisto ordinovaní uniatskymi biskupmi, obývajú farské pozemky a všade pôsobi jediný farár, a nie viacerí.

Čo sa ítyka otázky položeney pod číslom päť, všetko všetci vedia, okrem ich arcipresbytera, farára veľkoruskovského, šiatrovonovomestského a nižnožipovského ktorí navyše povedali, že Boží Syn je stvorením; brezinský zo žiadnej strany nič nevie dobre o Najsvätejšej Trojici; avšak trnávčanský odpovedal ako neskúsený správca.

Avšak tí istí, okrem trnávčanského a nižnožipovského, nedokázali dost' pohotovo vysvetliť matériu sviatostí; avšak manželské prekážky, dokonca aj kriminálne, zvyčajne nikto nepozná.

Čo sa týka ostatných otázok, držia sa po katolícky, okrem toho, že jednoduché smilstvo nie je smrteľný hriech; avšak bačiansky a bodrockostredský dodali to, že smilstvo tu len vtedy nie je hriechom, keď sa smilniace osoby navzájom milujú a spájajú z lásky.

Nižnožipovský držal a tvrdil, že modlitbami môžu byť vyslobodení zatratení z pekla, tiež aj to, že konvertovaného heretika netreba znovu pokrstiť, len pobirmovať a mnohé deti naraz s brezinským privádza na spoveď.

Predovšetkým dobriansky a bodrockostredský sa zaoberajú exorcizmami.

Čo sa týka posledného pomazania, lastovský sa pridŕža toho, že všetkých chorých pomažú všetci prítomní presbyteri.

²³⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Eliáš Tarasovič (Taraszovics). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 217.

²³¹ Stanča.

²³² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Juraj Kurovský (Kurovszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 213-214.

²³³ Nižný Žipov.

²³⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Staurovský (Szaurovszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 250-253.

²³⁵ Zemplínska Teplica.

²³⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Gregor Krajnikovič (Krajnikovics). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 275-276.

²³⁷ Trnávka.

²³⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Teodor Kovejčák (Kovejcsak). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 271-274.

²³⁹ Bačkov.

²⁴⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie k uniatom prichádzal presbyter zo Stredy nad Bodrogom. AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 180.

²⁴¹ Véč, súčasť obce Somotor.

Dávať zazvoniť zvonom na Anjelské pozdravenie opakovane zanedbávajú takí ako tokajský a serenčský.

Sečovská Polianka 15. júna 1749

NB. Takisto 15. júna na zastávke v Sečovskej Polianke boli preskúšaní nasledujúci:
Velebný Teodor Nesnajovič,²⁴² sečovskopoliansky²⁴³ farár.
Velebný Ján Gromocký,²⁴⁴ kamennoporubský²⁴⁵ farár.
Velebný Juraj Kovejčák,²⁴⁶ davidovský²⁴⁷ farár.
Velebný Andrej Gribovský,²⁴⁸ banský²⁴⁹ farár.
Velebný Ján Staurovský,²⁵⁰ sačurovský²⁵¹ farár.
Velebný Ján Kurovský,²⁵² čeľovský²⁵³ farár.

Títo všetci boli ordinovaní uniatskymi biskupmi okrem sačurovského, ktorý

[*strana 59*]

bol ordinovaný v Marmaroši akýmsi schizmatickým biskupom Stojkom;²⁵⁴ avšak zložil vyznanie katolíckej viery a všade zastávajú farský úrad po jednom.

Majú farské pozemky, kde rezidujú, okrem kamennoporubského, ktorý obýva kúpeľný pozemok.

Nevyhnutné prostriedky a predpísané prostriedky nepoznal sečovskopoliansky, ktorý ich aj odinokadiaľ mohol poznať, a zistilo sa, že aj sačurovský a davidovský aj banský.

Formu Eucharistie ostatní poznajú, okrem sačurovského, tiež sečovskopoliansky nepozná ani formu Eucharistie ani matériu tejto sviatosti. Banský a davidovský používajú na eucharistickú matériu proso a jačmeň.

Prijímanie deťom až doteraz vysluhoval čeľovský pod obidvoma spôsobmi.

²⁴² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Teodor Neznajovič (Neznajovics). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 281-282.

²⁴³ Sečovská Polianka.

²⁴⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Gromocký (Gromoczki). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 284-285.

²⁴⁵ Kamenná Poruba.

²⁴⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Juraj Kovejčák (Kovejsak). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 284.

²⁴⁷ Davidov.

²⁴⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Andrej Gribovský (Gribovszki). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 131.

²⁴⁹ Banské.

²⁵⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Štavrovský (Stavrovsky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 283-284.

²⁵¹ Sačurov.

²⁵² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Kurovský (Kurovszky). AACass, KV, Dolný Zemplín, 1749, s. 260-262.

²⁵³ Čeľovce.

²⁵⁴ V Marmaroši pôsobili ako poslední pravoslávni biskupi: Metod Rakovskij (1690 – 1692), Josif Stojka (1692 – 1711) a Dosifěj Feodorovič (1711 – 1735). Patrili do sučavskej metropolie.

Spomienku v liturgii na najvynikajúcejšieho diecézneho biskupa najskôr žiadny z nich až doteraz nečinil, ešte o tom klamali.

Okrem čelovského nikto z nich nerobí žiadne katechézy, ani nevoláva ľud do chrámu v nedele popoludní ani v iné sviatočné dni.

Čo sa týka vysluhovania spovede vlastným farníkom, sotva niekoho inštruujú, chápu ju a používajú zo zvyku. Snáď vedia, čo treba konkubinátnikom a navráteným prevínilcom uložiť vo svätej spovedi. Mnohých chlapcov a dievčatá privádzajú naraz na spoveď, a to banský a sačurovský.

Oni nepoznajú rozdiel medzi smrteľným a ľahkým hriechom, sečovskopoliansky sa domnieva, že jednoduché smilstvo nie je smrteľný hriech, podobne ako cudzoložstvo.

Ten istý sečovskopoliansky vyznáva, že ak niekto zomrie v smrteľnom hriechu, príde do očistca, ale nikto nepôjde do pekla až do súdneho dňa, ale najskôr po súdnom dni. Napriek tomu vyznáva so sačurovským, že zatratený môže byť vďaka modlitbám vyslobodený aj z pekla.

Manželské prekážky okrem kamennoporubského a čelovského sotvaktorí poznajú.

Zachovávajú rozdávanie viatika pod obidvoma spôsobmi, tvrdili, že ho ani inak prinášať nemôžu; tiež rozlíšenie pôstu a zdržanlivosti sotvaktó, zrejme nikto nepozná.

Ak nie je heretik pobirmovaný, sečovskopoliansky hovorí, že nie je dokonale

[strana 60]

pokrstený; predsa len sačurovský konvertitov nekrstí znova, ale birmuje.

Otázky únie sačurovský a banský nepoznali, okrem toho tvrdili, že Boh je telesné bytie a toto isté tvrdil aj davidovský a predtým povedal aj to, že Otec je Synom.

Matriky nemá nikto okrem čelovského.

Čo sa týka vyzváňania zvonov na (Anjelské) pozdravenie, až doteraz vynechávali zvonenie, ospravedlňujú sa, že to robia kvôli chýbajúcim zvonárom, ktorých nulové živobytie nechce ľud pozdvihnúť.

Budkovce 19. júna 1749

NB. Takisto 19. dňa toho istého mesiaca v mestečku Budkovce z tohto dekanátu podstúpili skúšku sem prináležiaci nasledujúci páni presbyteri:

Velebný Peter Najmik,²⁵⁵ topoliansky²⁵⁶ farár.

Velebný Andrej Kučínsky,²⁵⁷ dúbavčiansky²⁵⁸ farár.

Velebný Vasil' Bačinský,²⁵⁹ bracovský²⁶⁰ farár.

²⁵⁵ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Peter Najmik. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 55.

²⁵⁶ Topoľany, súčasť mesta Michalovce.

²⁵⁷ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Andrej Kučínsky (Kucsinszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 39.

²⁵⁸ Dúbavka.

²⁵⁹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Bačinský (Bacsinszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 28-29.

²⁶⁰ Bracovce.

Velebný Peter Dolinský,²⁶¹ šamudovský²⁶² farár.
Velebný Peter Kotovič,²⁶³ laškovský²⁶⁴ farár.
Velebný Michal Goga,²⁶⁵ petrikovský²⁶⁶ farár.
Velebný Vasil' Borankovič,²⁶⁷ trhovištský²⁶⁸ farár.
Velebný Gregor Danielovič,²⁶⁹ ondavskorakovecký²⁷⁰ farár.
Velebný Michal Artemovič,²⁷¹ voliansky²⁷² farár.
Velebný Simeon Vološinovský,²⁷³ lesniansky²⁷⁴ farár.
Velebný Andrej Radozický,²⁷⁵ pustočemerniansky²⁷⁶ farár.

Títo všetci boli ordinovaní uniatskymi biskupmi, obývajú farské pozemky, všade pôsobí sám, len jeden farár, nevyhnutné prostriedky okrem pustočemernianskeho ostatní poznajú.

Čo sa týka predpísaných prostriedkov, pustočemerniansky, nižnohrabovský,²⁷⁷ šamudovský a trhovištský sú nevzdelaní.

Čo sa týka formy ako aj matérie sviatostí, všetci odpovedali nedostatočne okrem šamudovského, petrikovského a lesnianskeho.

Čo sa týka spovedania, sú nedbalí a nikto z nich nekatechizuje.

V liturgii konajú spomienku na Najvyššieho Veľkňaza, rovnako diecézneho biskupa, okrem lesnianskeho a pustočemernianskeho, ktorí ju nečinia.

[strana 61]

K 20. bodu odpovedali ondavskorakovecký, voliansky a trhovištský, že nikto nejde do pekla, ani keby sám seba pripravil k smrti obesením sa alebo iného priviedol k smrti akýmkoľvek druhom násilia. Okrem toho trhovištský povedal, že po osobnom

²⁶¹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Peter Dolinský (Dolinszki). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 54.

²⁶² Šamudovce.

²⁶³ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Peter Kotovič (Kotovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 28.

²⁶⁴ Laškovce.

²⁶⁵ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Michal Goga. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 41.

²⁶⁶ Petrikovce.

²⁶⁷ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Borankovič (Borankovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 22, 24, 26.

²⁶⁸ Trhovište.

²⁶⁹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Juraj Danielovič (Danielovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 19-20.

²⁷⁰ Rakovec nad Ondavou.

²⁷¹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Michal Artimovič (Artimovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 74.

²⁷² Voľa.

²⁷³ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Šimon Vološinovský (Volosinszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 18-19.

²⁷⁴ Lesné.

²⁷⁵ V roku 1746 tu bol presbyter Andrej Radozický (Radoziczky). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 1.

²⁷⁶ Pusté Čemerné.

²⁷⁷ Nižný Hrabovec. V roku 1746 pôsobil v Nižnom Hrabovci presbyter Ján Štefutoský (Steffutovszky). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 4.

súde nikto nepôjde do pekla, ale na iné prostredné miesto. Petrikovský hovorí, že tí, ktorí odchádzajú z tohto života v smrteľnom hriechu, budú v limbe až do posledného súdu. Šamudovský hovorí, že pred posledným súdom duše spravodlivých idú do Abrahámovho lona, nie do neba, ale duše zatratených do limbu, a tiež dodáva, že vďaka modlitbám presbyterov a liturgii duše zatratených môžu byť vytrhnuté.

V liturgii vopred posvätených darov dávajú prijímanie kajúcnikom, ale najprv navkypkajú spôsob vína na spôsob chleba, podobne ako to robia pri viatiku.

Čo sa však týka počúvania spovede, sami sú nevzdelaní a ľud nedostatočne priamo poučujú rovnako aj v spôsobe vykonania zadosťučinenia, najneznalejší boli lesniansky a pustočemerniansky. Navyše ten istý lesniansky povedal, že dospelý, ktorý chce prijať krst, sa predtým má sviatostne vyspovedať. Pustočemerniansky nepoznal dôvod, prečo by sa nemal vyspovedať.

Okrem bracovského²⁷⁸ a lesnianskeho všetci potvrdili, že pečať spovede môže byť porušená pred biskupom, čemerniansky privádzal na spoveď veľa chlapcov a súčasne dievčat.

Šamudovský tvrdil, že jednoduché smilstvo nie je smrteľný hriech, ak udialo nie násilne, ale spontánne; voliansky aj ondavskorakovecký aj pustočemerniansky priznali, že jednoduché smilstvo je dovolené, ale lesniansky tvrdil, že len pod tou podmienkou, že mladistvý prisľúbi, že sa s touto osobou vstúpi do manželstva.

Manželské prekážky vo všeobecnosti nikto nepozná, okrem niekoľkých prekážok.

Šamudovský, petrikovský, trhovištský, voliansky a pustočemerniansky tvrdia, že posledné pomazanie má byť vysluhované viacerými kňazmi, že pomazať majú všetci prítomní presbyteri, verejne hovoria o forme, okrem spomenutých a lesnianskeho. Avšak túto sviatosť veľmi zriedkavo vysluhujú ako kvôli zdĺhavosti obradu, tak aj kvôli chudobe ľudu, ktorý za vysluhovanie tejto sviatosti zvykol viac platiť, a to tu po zlatom, tam po dve zlatky.

[strana 62]

Otázky únie pre jej jednoduchosť sami ako vždy poznajú, ale ľudu zriedkavo predstavujú.

Rozdiel medzi zdržanlivosťou a pôstom zvyčajne žiadny nerobia.

Tento predchádzajúci omyl bol spozorovaný, že rusnácki presbyteri učia ľudí, že ak nemajú možnosť počúvať liturgiu, túto povinnosť počúvať naplnia na latinskej omši.

Čo sa týka Anjelského pozdravenia, vynechávajú zvonenie, keď iní ho vykonávajú.

Matriky majú sotvaktorí, majú ich až odteraz, keď im to je nariadené.

Aj z tohto dekanátu kvôli vrcholnej ignorancii v opakujúcich sa prípadoch, hlavne po zaslaní potrebného dekrétu boli ohlásení: Trhovištský, ktorý mal aj inde pijacké výstupy, rovnakou skazenosťou trpia sečovskopoliansky, pustočemerniansky, sačurovský aj ich arcipresbyter čiže veľkoruskovský farár s nižnožipovským.

Avšak kvôli chorobe a starobe reálne nebolo možné porovnať cabovského²⁷⁹ ako aj hažinského z dôvodu nedávnej smrti svojho rodiča.

²⁷⁸ Bracovce.

²⁷⁹ Cabov.

Užhorod 27. júna 1749

Po tomto zhromaždení šťastne mali byť vyskúšaní dôstojní farári slávnej Užskej stolice v samotnom meste Užhorod:

Velebný Ján Dolimaji, užhorodský²⁸⁰ farár a arcipresbyter tohto dekanátu, maťovský,²⁸¹ galočský,²⁸² korytnanský,²⁸³ storožnický,²⁸⁴ bežovský,²⁸⁵ lekárovský,²⁸⁶ porostovský,²⁸⁷ koromlianský,²⁸⁸ veľkoberezniansky,²⁸⁹ maloberezniansky,²⁹⁰ sil'ský,²⁹¹ domašin'ský,²⁹² stričavský,²⁹³ stužický?,²⁹⁴ kostrinský,²⁹⁵ zavosinský,²⁹⁶ stavnianský,²⁹⁷ bystrianský,²⁹⁸ volosianský,²⁹⁹ užocký,³⁰⁰ husniacký,³⁰¹ sušiansky,³⁰² tibavský,³⁰³ pastilkovský,³⁰⁴ kostevskopastil'ský,³⁰⁵ bukovcovský,³⁰⁶ dubriničský,³⁰⁷ perečinský,³⁰⁸ simerský,³⁰⁹ voročovský,³¹⁰ novoselický,³¹¹ choňkovský.³¹²

Títo všetci spolu so svojim arcipresbyterom na skúške chýbali.

²⁸⁰ Užhorod.

²⁸¹ Maťovce.

²⁸² Галоч.

²⁸³ Коритняни.

²⁸⁴ Сторожниця.

²⁸⁵ Bežovce.

²⁸⁶ Lekárovce.

²⁸⁷ Porostov.

²⁸⁸ Koromľa.

²⁸⁹ Великий Березний.

²⁹⁰ Малий Березний.

²⁹¹ Сіль.

²⁹² Домашин.

²⁹³ Стричава.

²⁹⁴ Стужиця.

²⁹⁵ Кострино.

²⁹⁶ Завосина.

²⁹⁷ Ставне.

²⁹⁸ Верховина-Бистра.

²⁹⁹ Волосянка.

³⁰⁰ Ужок.

³⁰¹ Гусний.

³⁰² Сухий.

³⁰³ Тівава.

³⁰⁴ Пастілки.

³⁰⁵ Костева Пастіль.

³⁰⁶ Буківцьово.

³⁰⁷ Дубриничі.

³⁰⁸ Перечин.

³⁰⁹ Сімерки.

³¹⁰ Ворочово.

³¹¹ Новоцелиця.

³¹² Choňkovce.

Vinné 29. júna 1749

Po príchode na zastávku Vinné sa menovaní neobjavili.

[strana 63]

Michalovce 30. júna 1749

Predsa len 30. júna z tohto dekanátu sa naraz predstavili na skúške nasledujúci:

Velebný Daniel Blažovský, iňačovský farár.

Velebný Vasil' Ščavnický, hažínsky³¹³ farár.

Velebný Juraj Demjanovič, laboreckotrnnavský³¹⁴ farár.

Velebný Ján Itlaboš, klokočovský³¹⁵ farár.

Velebný Pavol Tamaškovič, úbrežský³¹⁶ farár.

Velebný Štefan Vološinovský, jasenovský³¹⁷ farár.

Velebný Juraj Vasilevič, hľivištý³¹⁸ farár.

Títo boli ordinovaní uniatskymi biskupmi, spravujú po jeden farský úrad, obývajú farské pozemky, kde jednoducho majú domy, okrem hažínskeho, ktorý má vlastnú nehnuteľnosť.

Títo všetci poznajú všetky nevyhnutné prostriedky, avšak zriedkavo snád' aspoň niektorí katechizujú.

Spomienku na najvynikajúcejšieho diecézneho biskupa vo svätej liturgii (omši) predtým nerobili, až teraz.

Čo sa týka vysluhovania spovede, svojich veriacich zle usmerňujú všetci, okrem laboreckotrnnavského a klokočovského.

Čo sa týka vykonania zadost'učinenia a ostatného uloženého pokánia, snád' vedia čo a ako, okrem iňačovského.

Úbrežský, jasenovský a hľivištý nepoznajú dôvod, prečo by nemohol ešte nepokrstený pristúpiť k spovedi. Títo však pristupujú k liturgii vopred posvätených darov, môžu dostať prijímanie ako laici, a to najprv nakvapkaním spôsobu vína na spôsob chleba.

Čo sa týka posledného pomazania, tu myslia správne, okrem klokočovského, ktorý tiež mieša vínom s olejom podľa podobenstva o Samaritánovi,³¹⁹ avšak tiež zriedkavo venujú pozornosť vysluhovaniu sviatosti chorých.

Manželské prekážky okrem iňačovského takmer nikto nepozná.

³¹³ Hažín.

³¹⁴ Trnava pri Laborci.

³¹⁵ Klokočov.

³¹⁶ Úbrež.

³¹⁷ Jasenov.

³¹⁸ Hľivištia.

³¹⁹ Evanjelium podľa Lukáša 10,34a: „Pristúpil k nemu, nalial mu na rany olej a víno a obviazal mu ich.“

Úbrežský, jasenovský a hľivištský hovoria, že až do dňa súdu ani hriešnici do pekla ani spravodliví do neba nevstúpia, preto ani nepožívajú videnie Boha.

Vynechávajú vyzváňanie zvonov na Anjelské pozdravenie zo známych dôvodov.

[strana 64]

Matriky majú z ostatných uplynulých rokov.

Strážske 2. júla 1749

A tiež aj z tohto dekanátu mali prísť 2. júla na zastávku do Strážskeho, ale chýbali a menovaní sa neobjavili.

Humenné – hrad 9. júla 1749

Takisto 9. dňa mesiaca júla v mestečku Humenné boli preskúšaní nasledujúci:

Velebný Daniel Havrilovič,³²⁰ humenský farár a arcipresbyter tohto dekanátu.

Velebný Matej Rokitovský,³²¹ humenskorokytovský³²² farár a arcipresbyter tohto dekanátu.

Velebný Ján Marukovič,³²³ svetlický³²⁴ farár.

Velebný Štefan Tibor,³²⁵ hostovický³²⁶ farár.

Velebný Michael Durila,³²⁷ pakostovský³²⁸ farár.

Velebný Ján Marišák,³²⁹ štefanovský³³⁰ farár.

Velebný Peter Rutika,³³¹ sukovský³³² farár.

Velebný Vasil' Košút,³³³ olšinkovský³³⁴ farár.

³²⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Daniel Havrilovič (Havrilovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 82, 84-85, 92, 94. Rodák z Blažova v Šarišskej stolici, neskôr auditor sporov u biskupa Michala Manuela Olšovského, potom marmarošský vikár. Formovaný bol v seminári sv. Ladislava (Kišdiánium) a na Košickej univerzite. Dňa 6. septembra 1752 získal doktorát posvätnéj teológie na Košickej univerzite. – Bazilovič, Joanik: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku, s. 220-221.

³²¹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Matej Rokytovský (Rokitovszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 140-141.

³²² Rokytov pri Humennom.

³²³ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Marukovič (Marukovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 141.

³²⁴ Svetlice.

³²⁵ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Štefan Tibotel. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 142.

³²⁶ Hostovice.

³²⁷ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Michal Durila. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 193.

³²⁸ Pakostov.

³²⁹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Matišák (Matissak). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 175.

³³⁰ Štefanovce.

³³¹ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Peter Rulika. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 146.

³³² Sukov.

³³³ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Kohút (Kohut). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 143.

³³⁴ Olšinkov.

Velebný Vasil' Lipovič,³³⁵ krásnobrodský³³⁶ farár.

Velebný Jakub Macko, ruštiansky³³⁷ farár.

Velebný Ján Halašovič,³³⁸ strážsky³³⁹ farár.

Velebný Jozef Chandovič,³⁴⁰ porúbčanský³⁴¹ farár.

Velebný Lukáš Palkovič,³⁴² hencelovský³⁴³ farár.

Velebný Lukáš Balnovič,³⁴⁴ dedačovský³⁴⁵ farár.

Velebný Ján Radvanský, kolonický³⁴⁶ farár.

Všetci títo boli ordinovaní uniatskymi biskupmi, okrem štefanovského, ktorý bol ordinovaný (biskupom) schizmatikom, avšak vyznanie katolíckej viery zložil a okrem toho všetci obývajú farské pozemky.

Nevyhnutné prostriedky a predpísané prostriedky hutne poznajú málokto, okrem arcipresbyterov a porúbčanského (farára). Tak aj usporiadanie sviatostí vzhľadom na matériu sviatostí zachovávajú, ale pri Eucharistii tvrdia, že sa používa aj jačmenný aj prosový chlieb, tiež posledné pomazanie majú vysluhovať viacerí, tak aj víno sa mieša s olejom; túto sviatosť za vyše štyridsať rokov vyslúžili snáď len niektorí trikrát či štyrikrát.

Tí istí dávajú viatikum rovnako pod obidvomi spôsobmi, o čom tvrdili, že pod spôsobom chleba je len miera Kristovho tela a vôbec neobsahuje aj jeho krv.

[strana 65]

Zaiste sotvaktorí veľmi zriedkavo katechizujú a konvertitov na svoj obrad nekrstia, lež pomažú krizmou.

Svetlický, štefanovský a krásnobrodský pripúšťajú, že skrze Božie milosrdenstvo a liturgie, že zatratení môžu byť vytrhnutí z pekla.

Títo však so všetkými ostatnými, okrem humenského a porúbčanského nepovažujú jednoduché smilstvo za smrteľný hriech. Podľa toho ani pri iných hriechoch nerobia rozdiely.

Čo sa týka tradovaného spôsobu konania spovede, okrem týchto ostatní ukladajú prísne pokánie.

Avšak určite všetky manželské prekážky takmer nikto nepozná.

³³⁵ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Lipovič (Lipovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 146.

³³⁶ Krásny Brod.

³³⁷ Ruské, oblasť Stariny.

³³⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Halašovič (Halasovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 55-56, 59-60, 63-64.

³³⁹ Strážske.

³⁴⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Jozef Chandovič (Chandovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 99.

³⁴¹ Porúbka.

³⁴² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Lukáš Palkovič (Palkovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 74.

³⁴³ Hencelovce, súčasť obce Oreské.

³⁴⁴ V roku 1746 tu pôsobil presbyter Lukáš Barnovič (Barnovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 2.

³⁴⁵ Dedačov.

³⁴⁶ Kolonica.

Okrem toho až doteraz pri pomyslení na samotnú abstinenciu sa veriaci zaväzovali nie z dôvodu pôstu a zjavne citeľnej zdržanlivosti.

Avšak žiadne vyzváňanie zvonu na Anjelské pozdravenie nie je, podľa ich úvahy preto, že nemajú nijakých zvonárov alebo ak sú, tak títo všetci však nemajú obživu.

Matriky po zvládnutí už začali viesť, avšak doteraz sa nájdu len zriedka.

Avšak ostatní farári tohto dekanátu, a to laboreckohrabovecký,³⁴⁷ sopkovský,³⁴⁸ maškovský,³⁴⁹ zubniansky,³⁵⁰ pichniansky,³⁵¹ nechválovopoliansky,³⁵² nižnojablonský,³⁵³ a vyšnojablonský,³⁵⁴ osadniansky,³⁵⁵ zvalský,³⁵⁶ čukalovský,³⁵⁷ parihuzovský,³⁵⁸ smolnícky,³⁵⁹ ruštiacky,³⁶⁰ dariansky,³⁶¹ starinský,³⁶² stakčinský,³⁶³ roztocký,³⁶⁴ valaškovský³⁶⁵ osobne na skúške chýbali.

³⁴⁷ Hrabovec nad Laborcom.

³⁴⁸ Sopkovce. Podľa protokolu kánonickej vizitácie bol presbyter Teodor Mikitovič (Mikitovics) vyskúšaný z potrebných vecí 19. júna 1749 v Budkovciach. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 80.

³⁴⁹ Maškovce. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Ján Kunišak (Kunisak). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 1.

³⁵⁰ Zubné. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Alexej Gábor. AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 6.

³⁵¹ Pichne. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Ján a jeho syn Peter Puzo. AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 6.

³⁵² Nechválova Polianka. Podľa protokolu kánonickej vizitácie bol presbyter Teodor Puzovič (Puzovics) vyskúšaný z potrebných vecí 9. júla 1749 v Humennom. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 142.

³⁵³ Nižná Jablonka. Podľa protokolu kánonickej vizitácie bol presbyter Peter Curko (Czurko) vyskúšaný 9. júla 1749 v Humennom. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 141.

³⁵⁴ Vyšná Jablonka. Podľa protokolu kánonickej vizitácie bol presbyter Gregor Beľo (Belyó) vyskúšaný z potrebných vecí jágerským biskupom. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 141.

³⁵⁵ Osadné. Podľa protokolu kánonickej vizitácie nebol presbyter Šimon Terebeši (Terebessy) vyskúšaný jágerským biskupom. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 142.

³⁵⁶ Zvala, oblasť Stariny. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Ján Rindovič (Rindovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 6.

³⁵⁷ Čukalovce. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Gregor Jasovský (Jaszovszky). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 3.

³⁵⁸ Parihuzovce. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Peter Kurcovič (Kurczovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 3.

³⁵⁹ Smolník, oblasť Stariny. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Michal Világi. AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁶⁰ Ruské, oblasť Stariny. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Teodor Šimiatkovský (Simjatkovszky). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁶¹ Dara, oblasť Stariny. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Alexej Sivanič (Szivancics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁶² Starina. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Teodor Šemetkovič (Semetkovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁶³ Stakčín. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Alexej Čanáš (Csanás). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁶⁴ Kalná Roztoka, časť Kalná Roztoka? V roku 1746 tu pôsobil presbyter Andrej Jercha. AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

Kalná Roztoka, časť Kalná? V roku 1746 tu pôsobil presbyter Konštantín Kur'ak (Kurtyak). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁶⁵ Valaškovce. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Ján Uchál' (Uchály). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 6.

Tak aj z Rokytovského dekanátu: čabalovský,³⁶⁶ medzilaborský,³⁶⁷ malopoliansky,³⁶⁸ vydranský,³⁶⁹ čertižiansky,³⁷⁰ haburský.³⁷¹

Z kolbasovského³⁷² dekanátu sa však okrem kolonického farára spolu so svojim arcipresbyterom nedostavil ani jeden.

Avšak z uvedených vyskúšaných krásnovský,³⁷³ aj keď bol menej zručný na vykonávanie farského úradu, bol súci na opakovanie mukačevských prípadov.

[strana 66]

Stropkov – hrad 16. júla 1749

Dňa 16. júla v mestečku Stropkov podstúpili skúšku velební farári z Vranovského a Stropkovského dekanátu:

Velebný Vasil' Gulovič,³⁷⁴ brusnický³⁷⁵ farár a arcipresbyter tohto dekanátu.

Velebný Ján Podhájsky,³⁷⁶ Ďurďošský³⁷⁷ farár.

Velebný Ján Habiva,³⁷⁸ petkovecký³⁷⁹ farár.

Velebný Teodor Staurovský,³⁸⁰ lomniansky³⁸¹ farár.

Velebný Ján Hubal,³⁸² (kalno)roztocký³⁸³ farár.

Velebný Jakub Balutianský,³⁸⁴ vyšňoolšavský³⁸⁵ farár.

³⁶⁶ Čabalovce. Podľa protokolu kánonickej vizitácie bol presbyter Andrej Benedič (Benedics) vyskúšaný 16. júla 1749 v Stropkove. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 144.

³⁶⁷ Medzilaborce. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Marek Markovič (Markovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 2.

³⁶⁸ Malá Poľana.

³⁶⁹ Vydraň, súčasť mesta Medzilaborce. V roku 1746 tu bol presbyter Vasil' Magera. AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 2.

³⁷⁰ Čertižné. V roku 1746 tu pôsobili dva presbyteri bratia Vasil' a Štefan Markovič (Markovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 2.

³⁷¹ Habura. V roku 1746 tu pôsobili dvaja presbyteri Jakub a Teodor Haburský (Haburszky). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 2.

³⁷² Kolbasov. V roku 1746 tu pôsobil presbyter Ján Rakovič (Rakovics). AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 5.

³⁷³ Krásnovce?

³⁷⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Gulovič (Gulovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 233.

³⁷⁵ Brusnica.

³⁷⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Podhájsky (Podhajszy). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 185.

³⁷⁷ Ďurďoš.

³⁷⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Habina. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 184.

³⁷⁹ Petkovce.

³⁸⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Teodor Savrovský (Szavrovszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 27-28.

³⁸¹ Lomné.

³⁸² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Hubal. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 161-162.

³⁸³ Kalná Rostoka, časť Rostoka.

³⁸⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Jakub Baluťanský (Balutyanszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 233.

³⁸⁵ Vyšná Olšava.

Velebný Ján Lazarevič,³⁸⁶ nižnoolšavský³⁸⁷ farár.
Velebný Ján Ruzilka,³⁸⁸ kručovský³⁸⁹ farár.
Velebný Ján Tutkovič,³⁹⁰ vyšnokazimírsky³⁹¹ farár.
Velebný Ján Sandal',³⁹² sedlišiansky³⁹³ farár.
Velebný Michal Harkaj,³⁹⁴ čičavský³⁹⁵ farár.
Velebný Jakub Staurovský,³⁹⁶ bžiansky³⁹⁷ farár.
Velebný Timotej Kručaský,³⁹⁸ ruskovoliansky³⁹⁹ farár.
Velebný Jakub Trpák,⁴⁰⁰ kobylnický⁴⁰¹ farár.
Velebný Ján Ortušai,⁴⁰² bokšiansky⁴⁰³ farár.
Velebný Michal Kločko,⁴⁰⁴ kolbovský⁴⁰⁵ farár.
Velebný Konrád Macasko,⁴⁰⁶ korunkovský⁴⁰⁷ farár.
Velebný Ján Sliz,⁴⁰⁸ staškovský⁴⁰⁹ farár.
Velebný Teodor Ladoník,⁴¹⁰ mikovský⁴¹¹ farár.

³⁸⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Lazarovič (Lazarovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 232-233.

³⁸⁷ Nižná Olšava.

³⁸⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Ruzilka/Hružilka? AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 185-186; AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 6.

³⁸⁹ Kručov.

³⁹⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Dutkovič (Dutkovics), resp. Tutko. Podľa súpisu z roku 1746 sa presbyter volal Ján Tutkovič (Tutkovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 206; AACass, GR, Tabella repraesentans... Districtus Homonensis... 1746, s. 3.

³⁹¹ Vyšný Kazimír.

³⁹² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Šandaj (Sandaly). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 3-4.

³⁹³ Sedliská.

³⁹⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Michal Harkaj. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 6.

³⁹⁵ Čičava.

³⁹⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Jakub Staurovský (Sztaurovszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 208-209.

³⁹⁷ Bžany.

³⁹⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Timotej Kručovský (Krucsovszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 185.

³⁹⁹ Ruská Voľa.

⁴⁰⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Jakub Trpák (Trpak). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 185.

⁴⁰¹ Kobylnice.

⁴⁰² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Ortušai (Ortusaj). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 235.

⁴⁰³ Bokša, súčasť mesta Stropkov.

⁴⁰⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Michal Kločko (Klocsko). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 241.

⁴⁰⁵ Kolbovce.

⁴⁰⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Konrád Macoško (Maczosko). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 240.

⁴⁰⁷ Korunková.

⁴⁰⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Sliz (Szliz). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 239.

⁴⁰⁹ Staškovce.

⁴¹⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Teodor Hladomik. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 239.

⁴¹¹ Miková.

Velebný Ján Hričinský,⁴¹² varechovský⁴¹³ farár.
Velebný Daniel Lukáš,⁴¹⁴ pravrovský⁴¹⁵ farár.
Velebný Ján Gulovič,⁴¹⁶ ruskoporubský⁴¹⁷ farár.
Velebný Štefan Holováč,⁴¹⁸ závadský⁴¹⁹ farár.
Velebný Damián Paukovič,⁴²⁰ prituliansky⁴²¹ farár.
Velebný Gregor Koneš,⁴²² jakušovský⁴²³ farár.
Velebný Vasil' Barnovič,⁴²⁴ tokajický⁴²⁵ farár.
Velebný Vasil' Alexevič,⁴²⁶ vyšnohrabovecký⁴²⁷ farár.
Velebný Ján Kostarovič,⁴²⁸ miňovský⁴²⁹ farár.
Velebný Damián Valkovský,⁴³⁰ valkovský⁴³¹ farár.
Velebný Simeon Dudinský,⁴³² juskovoliansky⁴³³ farár.

[strana 67]

Velebný Vasil' Dobranský,⁴³⁴ rudlovský⁴³⁵ farár.
Tiež z Rokytovského dekanátu velebný Andrej Bendič,⁴³⁶ čabalovský⁴³⁷ farár.

⁴¹² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Hricinský (Hricinzsky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 195.

⁴¹³ Varechovce.

⁴¹⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Daniel Lataš (Latas). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 195.

⁴¹⁵ Pravrovce.

⁴¹⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Gulovič (Gulovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 248-249.

⁴¹⁷ Ruská Poruba.

⁴¹⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Štefan Holováč (Holovacs). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 241.

⁴¹⁹ Závada.

⁴²⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Damián Paukovič (Paukovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 240.

⁴²¹ Prituľany.

⁴²² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Gregor Konč (Koncs). Gregor Konč (Koncs) Gregor Konč (Koncs). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 238.

⁴²³ Jakušovce.

⁴²⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Barnovič (Barnovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 209.

⁴²⁵ Tokajík.

⁴²⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Alexovič (Alexovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 209.

⁴²⁷ Vyšný Hrabovec.

⁴²⁸ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Ján Kostarovič (Kosztarovics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 208.

⁴²⁹ Miňovce.

⁴³⁰ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Damián Valkovský (Valkovszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 210.

⁴³¹ Valkov.

⁴³² Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Šimon Dudinský (Dudinszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 131.

⁴³³ Juskova Voľa.

⁴³⁴ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Vasil' Dobranský (Dobranszky). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 131.

⁴³⁵ Rudlov.

⁴³⁶ Podľa protokolu kánonickej vizitácie: Andrej Bendič (Benedics). AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 144.

⁴³⁷ Čabalovce.

Títo všetci boli ordinovaní uniatskymi biskupmi okrem rudlovského, ktorý bol ordinovaný v Marmaroši schizmatickým biskupom, avšak zložil vyznanie viery.

Obývajú farské pozemky, okrem bokšianskeho, ktorý obýva šľachtický, a jakušovského, ktorý býva na vlastnej nehnuteľnosti; všetci platia nájomné (vyzbierané) od farníkov, ako tieto skutočnosti ukazuje ich dekanátny súpis.

Zdá sa, že takmer všetci nie presne poznajú nevyhnutné prostriedky a predpísané prostriedky vzhľadom na to, ako zle odpovedali.

Podobne tiež kto dokáže definovať sviatosti? Okrem varechovského to nevedia, tak je to aj o úmysle a rovnako nepoznajú vysluhovanie; čabalovský, tokajický a vyšnokazimírsky neopísali ani definíciu matérie.

Petkovský⁴³⁸ nepozná formy definície, kobylnický dvojnásobne nepozná matériu, pravrovský nevie, aká je forma sviatosti Eucharistie.

Zriedkavo katechizujú, koho pokrstia, toho tiež pomažú krizmou, okrem cigánskych detí, tie však podľa toho, či sú škaredšej formy, čo ostatní nepovažujú za naliehavé. Arcipresbyter však tvrdil, že heretika, ktorý sa stane rusnákom, treba pomazať krizmou s ostatnými.

Plavnický povedal, že duša ide z očistca do pekla, ak sa za ňu nekonajú žiadne modlitby a obety. Tiež ruskokajniansky,⁴³⁹ miňovský, vyšnohrabovecký a tokajický nevedeli, kam pôjde duša z očistca.

(Jusko)voliansky povedal, že kedysi čítal u Ezechiela, že jeden zatratený bol vyslobodený z pekla. Kobylnický a kručovský povedali, že Kristus zostúpil do samého pekla a odtiaľ vytrhol duša zatratených.

Čo sa týka spovede, ďalej podchytenia a uloženia zadost'učinenia penitentom, skoro všetci boli do takej miery hrubí, že takmer nemožno bezpečne zhromaždiť na spoveď, keď to vyvoláva strach, čo sa medzi ostatnými opakovalo; juskovoliansky a rudlovský, ktorí ani nevedeli opísať rozdiel medzi hriechmi. Staškovský potvrdil, že hriechy kajúcnika veru možno úradne odhaliť.

[strana 68]

Krenovský,⁴⁴⁰ cabovský, tokajický, et (rusko)porubský z veľkej časti nepovažujú jednoduché smilstvo za smrteľný hriech.

O manželských prekážkach sotvaktorí vedia; posledné pomazanie vysluhujú mnohí a potvrdili, že pri pomazaní zmyslov prednášajú formu, z čoho vyplýva, že túto sviatosť veľmi zriedkavo vysluhujú.

Rozdiel medzi pôstom a zdržanlivosťou sotva dokážu rozlíšiť.

Arcipresbyter a olšavský vyhlásili, že až do dňa posledného súdu žiadne duše zatratených nepôjdu do pekla; tokajický, kolbovský a valkovský rozhorčene učia, že duše spravodlivých podobne idú do Abrahámovho lona.

⁴³⁸ Petkovce. Presbyter Ján Habina bol vyskúšaný z potrebných vecí 16. júla 1749 v Stropkove. AACass, KV, Horný Zemplín, 1749, s. 184.

⁴³⁹ Ruská Kajňa.

⁴⁴⁰ Neidentifikovaná lokalita.

Zvonenie na Anjelské pozdravenie všetci vynechávajú kvôli nedostatku zvonárov. Matriky majú veľmi zriedkavo, a to takým spôsobom, že zapíšu len mená pokrstených. Všetci, s výnimkou niektorých, prišli, aby boli poslaní na opakovanie mukačevských prípadov.

Bardejov 22. júla 1749

Po ukončení (skrutínií) v stolicách Zemplín a Už boli v slávnej Šarišskej stolici a slobodnom kráľovskom meste Bardejov 22. júla preskúšaní presbyteri z dekanátov Makovica, (Šarišské) Zamagurie a Šariš:

Velebný Andrej Kurimský, černinský⁴⁴¹ farár a arcipresbyter dekanátov Makovica a (Šarišské) Zamagurie.

Velebný Peter Hvozdík, kurimčiansky⁴⁴² farár.

Velebný Simeon Rojkovič, rovniansky⁴⁴³ farár.

Velebný Daniel Holováč, hrabovčický⁴⁴⁴ farár.

Velebný Ján Bovankovič, sobošský⁴⁴⁵ farár.

Velebný Juraj Gajdošík, fijašský⁴⁴⁶ farár.

Velebný Juraj Urievič, štefurovský⁴⁴⁷ farár.

Velebný František Kocák, bukovský⁴⁴⁸ farár.

Velebný Ján Čurpek, olšavčiansky⁴⁴⁹ farár.

Velebný František Holík, novopoliansky⁴⁵⁰ farár.

[strana 69]

Velebný Ján Popin, potocký⁴⁵¹ farár.

Velebný Štefan Mikitovič, potocký farár.

Velebný Ján Šarakun, ladomirovský⁴⁵² farár.

Velebný Ján Rojkovič, svidničiansky⁴⁵³ farár.

Velebný František Mašeník, jurkovovoliansky⁴⁵⁴ farár.

Velebný Ján Mika, kečkovský⁴⁵⁵ farár.

⁴⁴¹ Černina.

⁴⁴² Kurimka.

⁴⁴³ Rovné.

⁴⁴⁴ Hrabovčík.

⁴⁴⁵ Soboš.

⁴⁴⁶ Fijaš.

⁴⁴⁷ Štefurov.

⁴⁴⁸ Bukovce.

⁴⁴⁹ Olšavka.

⁴⁵⁰ Nová Polianka.

⁴⁵¹ Potoky.

⁴⁵² Ladomirová.

⁴⁵³ Svidnička.

⁴⁵⁴ Jurkova Voľa.

⁴⁵⁵ Kečkovce.

Velebný Ján Petrik, belovežský⁴⁵⁶ farár.
Velebný Michal Smolejovič, petrovský⁴⁵⁷ farár.
Velebný Jozef Drozdovič, kurovský⁴⁵⁸ farár.
Velebný Alexej Demianovič, vyšnotvarožecký⁴⁵⁹ farár.
Velebný Peter Temeši, cigelčiansky⁴⁶⁰ (cigliansky?⁴⁶¹) farár.
Velebný Vasil Tarasovič, lukovský⁴⁶² farár.
Velebný Juraj Nizalovský, hrabský⁴⁶³ farár.
Velebný Jozef Nizalovský, gerlachovský⁴⁶⁴ farár.
Velebný Jozef Rojkovič, snakovský⁴⁶⁵ farár.
Velebný Simeon Tarasovič, kružlovský⁴⁶⁶ farár.
Velebný Ján Temeši, rešovský⁴⁶⁷ farár.

Títo všetci boli ordinovaní uniatskym biskupom, všade pôsobia po jednom, okrem belovežskej, svidničianskej a potockej cerkvi, kde pôsobia po dvaja a kde tiež po dvaja zastávajú farský úrad a dvaja rezidujú v jednej farnosti.

V celom neistom Makovickom panstve farári nemajú nijaké slobodné pozemky, ale ročne platia nájomné panstvu podľa veľkosti pozemkov až 12 zlatých ročne alebo zabezpečia až šesť alebo štyri kože, kde sa tak dojednávajú, čo súpis tých istých farností bohato dosvedčuje.

Nevyhnutné prostriedky ako aj predpísané prostriedky z veľkej časti nepoznajú.

Sotvaktori vedia o forme a matérii sviatostí a o úmysloch.

Zriedkavo katechizujú, to znamená, že aj sami sú hrubí, majú ešte hrubších farníkov.

[strana 70]

Tých, ktorých krstia, tiež pomazú svätou krizmou, avšak pri cigánskych deťom robia výnimku, hovoria, že ich netreba pomazať a že tohto pomazania nie sú hodní, čo je deformácia, a že ich rodičia nie všade dodržiavajú Božie a cirkevné zákony.

Čo sa týka spovede, vyjavili, že ju vysluhujú veľmi zriedkavo, ako sa však odhalili spolu so svojím najhrubším arcipresbyterom v tomto maximálne spásonosnom bode.

Povedal, že jednoduché smilstvo nie je smrteľný hriech, ak bolo vykonané so súhlasom obidvoch strán, ostatní ani nerozlišujú medzi cudzoložstvom a jednoduchým smilstvom; povedali, že ani nikdy nepremýšľali, prečo by mali rozlišovať?

Nepoznajú manželské prekážky, ani koľko ich je.

⁴⁵⁶ Beloveža.

⁴⁵⁷ Petrová

⁴⁵⁸ Kurov.

⁴⁵⁹ Vyšný Tvarožec.

⁴⁶⁰ Cigelka.

⁴⁶¹ Cigla.

⁴⁶² Lukov.

⁴⁶³ Hrabské.

⁴⁶⁴ Gerlachov.

⁴⁶⁵ Snakov.

⁴⁶⁶ Kružlov.

⁴⁶⁷ Rešov.

Na sviatosť posledného pomazania vyhľadávali zhromaždenie viacerých presbyterov, čo je veľmi zriedkavé, keďže ju umierajúcim veriacim vysluhuje vždy jeden (presbyter).

Články svätej únie vzáčne niektorí poznajú, preto o nich aj ich farníci vzáčne počúvajú.

Všetci povedali, že duše spravodlivých až do posledného súdu nevidia Božiu tvár, duše zatratených iste tu a teraz idú do očistca, ale po dni súdu zostúpia do pekla. Povedali, že duše, ktoré samé nezadostúčinili, ale môžu zadostúčiniť za svoje hriechy, idú do očistca.

Matriky opatrujú veľmi zriedkavo a do nich týmto spôsobom zapisujú len pokrstených.

Keďže ani sami farári nemajú slobodné pozemky a tie sú prenajaté, menej ich môžu mať pre kantorov a zvonárov, preto sami na mnohých miestach plnia aj úlohy zvonárov, kde kvôli nedostatku ich služobníkov cirkvi nemajú žiadny zvon, aby dávali zvoniť na Anjelské pozdravenie.

Tiež títo farári nevyhnutne potrebujú zvládnuť novú doktrínu.

Torysa 31. júla 1749

Takisto boli dňa 31. júla na zastávke v Toryse preskúšaní velební farári rezidujúci v Šarišskom dekanáte:

Velebný Ján Mankovics, blažovský⁴⁶⁸ farár a arcipresbyter tohto dekanátu.

[strana 71]

Velebný Ján Orinči, bajerovský⁴⁶⁹ farár.

Velebný Ján Bukovecký, šambronský⁴⁷⁰ farár.

Velebný Ján Kamduský, údolský⁴⁷¹ farár.

Velebný Jakub Kamenský, malolipnícky⁴⁷² farár.

Velebný Alexej Ilkovič, matysovský⁴⁷³ farár.

Velebný Juraj Šujač, legnavský⁴⁷⁴ farár.

Velebný Ján Hodemarský, orlovský⁴⁷⁵ farár.

Velebný Izaiáš Janovič, čirčský⁴⁷⁶ farár.

Velebný Ján Tarasovič, ľubotínsky⁴⁷⁷ farár.

Velebný Peter Ilkovič, šarišskojastrabský⁴⁷⁸ farár.

Velebný Ján Tarasevič, hanigovský⁴⁷⁹ farár.

⁴⁶⁸ Blažov, obvod Javorina.

⁴⁶⁹ Bajerovce.

⁴⁷⁰ Šambron.

⁴⁷¹ Údol.

⁴⁷² Malý Lipník.

⁴⁷³ Matysová.

⁴⁷⁴ Legnava.

⁴⁷⁵ Orlov.

⁴⁷⁶ Čirč.

⁴⁷⁷ Ľubotín.

⁴⁷⁸ Šarišské Jastrabie.

⁴⁷⁹ Hanigovce.

Velebný Teodor Garbela, d'áčovský⁴⁸⁰ farár.
Velebný Eliáš Danielovič, ruskopekliansky⁴⁸¹ farár.
Velebný Vasil' Solec, okružniansky⁴⁸² farár.
Velebný Andrej Zetkei, geraldovský⁴⁸³ farár.
Velebný Pavol Telesnický, hradištiansky⁴⁸⁴ farár.
Velebný Štefan Jaronič, ondrašovský⁴⁸⁵ farár.
Velebný Ján Horvát, ruskonovoveský⁴⁸⁶ farár.
Velebný Ján Gulovič, fuliansky⁴⁸⁷ farár.
Velebný Ján Tarasevič, križsky⁴⁸⁸ farár.
Velebný Lukáš Kosevský, livovský⁴⁸⁹ farár.
Velebný Štefan Kaminský, malcovský⁴⁹⁰ farár.

Títo všetci boli ordinovaní uniatskymi biskupmi a po jednom zastávajú farársky úrad.

Niektorí obývajú farské pozemky, ostatní – samozrejme – podľa dohody a nájomné, ktoré so zemepánmi zjednali (: ktoré je jasne určené v súpise :), lebo užívajú panské pozemky.

Nevyhnutné prostriedky výslovne slabo poznajú, rovnako používanie predpísaných prostriedkov a medzi nimi legnavský presbyter napokon ani sa nedostavil.

[strana 72]

Prečo sa hovorí, že človek bol stvorený na obraz a podobu Boha, križsky, livovský a malcovský nevedeli rozumne vysvetliť. Títo tiež nedokázali definovať matériu sviatostí. Rovnako ako pri ostatných otázkach, málokto sú kvalifikovaní pri sviatostiach.

Pokrstených však niektorí mažu krizmou, okrem matysovského a legnavského, z ktorých posledný cigánskym deťom nevysluhuje pomazanie so zdôvodnením, ktoré predniesol, zjavne podobne ako pri bludároch. Avšak ak aj heretik požiada o úniu, všetci počítajú s tým, že ho krizmou pobirmuje jednoduchý presbyter.

Livovský a križsky privádzajú mnohých chlapcov a dievčatá na spoveď; iní takisto, s výnimkou niekoľkých, ale majú nedostatočné poznanie o spovedaní veriacich; tak aj tí, ktorí prichádzajú k (tomuto) obradu, mali by byť poučení: Niektorí o definícii ľútosti nevyhnutnej k spovedi, iní o spôsobe spovede, lebo ju nepoznajú.

Predtým sa zistilo to, že ľudia nemajú dostatok spovedníkov ustanovených pre prípad nebezpečenstva smrti, ktorí by poznali doktrínu a inštrukcie, lebo nič nevedia.

⁴⁸⁰ D'áčov.

⁴⁸¹ Ruské Pekľany.

⁴⁸² Okružná.

⁴⁸³ Geraldov.

⁴⁸⁴ Hradisko.

⁴⁸⁵ Ondrašovce.

⁴⁸⁶ Ruská Nová Ves.

⁴⁸⁷ Fulianka.

⁴⁸⁸ Križe.

⁴⁸⁹ Livov.

⁴⁹⁰ Malcov.

Smilstvo za smrteľný hriech nepovažujú livovský, krížsky a orlovský. Ostatní povedali, že to je smrteľný hriech, ale nevedeli vysvetliť prečo a ako?

Manželské prekážky, ostatne, okrem pokrvenstva, skoro nikto nepozná.

Čítaním exorcizmov sa okrem legnavského nikto nezaobrá.

Iných vecí, ktoré môžu byť len malého významu a vyžadujú drobné vzdelanie, sa držia po katolícky. Nerobia to však dostatočne na úžitok svätej matky cirkvi, lebo vyzváňanie na Anjelské pozdravenie (: kvôli chýbajúcim zvonárom :) vynechávajú a zvyčajne všetci až doteraz nemali žiadne matriky na zapisovanie mien pokrstených, zomrelých a spojených do manželstva.

[strana 73]

Budimír 30. augusta 1749 / Jáger 5. septembra 1749

Práve tak bola posvätnéj vizitácii spomenutých troch oblastí najbližšieho Zátisia nasadená šťastná koruna na poslednej zastávke v šarišskej obci Budimír v 3. kalendu septembra.⁴⁹¹ Najvynikajúcejší, najosvietenejší a najdôstojnejší pán jágerský veľkňaz pre slávu najvyššieho Boha mimoriadne vyčerpaný apoštolskými prácami, starostlivosťou, bdením, odlúčením, aby obdaroval sakrálne objekty, inštruoval správcov duší, učil veriaci ľud prostredníctvom príkazov, otcovsky objal uniatský klérus a ľud, uistil (ich) v únii, rozptýlené uniatske cerkvi šľachetne pozdvihol, nepravoverné napokon pojal do predpísaných hraníc, nakoniec radostne pritulil svoju milovanú nevestu jágerskú katedrálnu cirkev so ctihodnou kapitulou aj s rehoľníkmi, mešťanmi a ľudom v nastávajúcu nonu septembra⁴⁹² so všetkým plesaním, ako aj spevom Ambroziánskeho hymnu⁴⁹³ a svojimi horlivými vótami poďakoval najlepšiemu a najvyššiemu Bohu za milosti, čím splnil úlohu.

⁴⁹¹ Sobota 30. augusta 1749.

⁴⁹² Piatok 5. septembra 1749.

⁴⁹³ Ďakovný hymnus Te Deum.

Scrutiny of the Uniate priests in 1749

Peter Zubko

The Uzhgorod-Union in 1646 brought to the Catholic Church the Orthodox believers in northeaster Hungary. Most members of the Uniate Church lived in the Roman Catholic Bishopric of Eger. Only in 1771 was canonically established the Greek Catholic Diocese of Mukacheve. The Latin bishops interest above the Uniates from 1726. The largest work in this field carried Eger Bishop Francis Barkóczy, which in the years 1746 - 1749 made a canonical visitation of his diocese. In 1749 he visited the regions Zemplin, Saris and Ung. Bishop summoned to the meeting in person all the presbyters of the Byzantine-rite to try them out. Test consisted of 52 questions about theology, sacraments, discipline. The questions were based on the experience of previous visitation bishop and documents of Pope Innocent IV and Clement VIII.

The document contains the names of priests who came to the test. Presbyters, who did not come, were not known by name, only by location. Answers to some questions showed that the Uniate Church lagged far behind the level of the Latin Church. Presbytery were uneducated, some taught delusion, did not know the basis of theological doctrine. Orthodox and heretical doctrine had eastern origin and the state of theological knowledge did not correspond to the theological knowledge that had Latin Church the medieval and modern development. This is proof that Hungary Uniate lived until the 18th century did not develop a theological isolation was. Pastoral practice has shown that presbyters tolerate some moral transgressions. Administering the sacraments, some not correct. Commitment to the sick and dying was minimal.

The document contains the names of priests who came to the test. Presbyters, who did not come, were not known by name, only by location. Answers to some questions showed that the Uniate Church lagged far behind the level of the Latin Church. Presbytery were uneducated, some taught delusion, did not know the basis of theological doctrine. Orthodox and heretical doctrine had eastern origin and the state of theological knowledge did not correspond to the theological knowledge that had Latin Church the medieval and modern development. This is proof that Hungary Uniate lived until the 18th century did not develop a theological isolation was. Pastoral practice has shown that presbyters tolerate some moral transgressions. Administering the sacraments, some not correct. Commitment to the sick and dying was minimal.

SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANISLAVA SAV BRATISLAVA
SLOVENSKÝ KOMITÉT SLAVISTOV

Vychádza s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

SLAVICA SLOVACA, ročník 50 (2015), č. 3 (supplementum).

Vychádza trikrát ročne, 1. číslo v júni, 2. číslo a 3. číslo (supplementum) v decembri.

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV, Dúbravská cesta 9, 845 02 Bratislava.

Tel.: 02/20920203, e-mail: vedasav@savba.sk.

Distribúcia / Distributed by:

Slovart G. T. G., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava

ISSN 0037-6787